

د اسلامي اندود په رڼا کې

د ژبو او لیک د پیاوړتیا تاریخ

لیکوال : پوهنل زاهدي احمدزی

کولې میډلست

آن ایسلامی انڈیا کونسل پریزینٹ

دژبواو لیک دیدایست تاریخ

پوهنمل زاهدی احمدزی
کولمیدلست

- ایم ای اسلامیات
- ایم ای پښتو ادبیات
- فاضل وفاق المدارس

گجڙا پڙخڙو لوجھوق محفوظ ڏي

گجڙا پڙند گوي

- د ڪتاب نوم: د اسلامي اندود پڙنڀي د شواويڪ د پيدايت تاريخ
 - ليکوال: پوهنل زاهدي احمدزي
 - خطاط: سيد محي الدين هاشمي
 - خپروونكي: د اخلاص جريدي اداره
 - د خپريدو ڪال: ۱۳۷۷ هـ ش (۱۴۱۹ هـ ق - ۱۹۹۸ ع) ڪال
 - د خپريدو شمېر: پنځه سوه (۵۰۰) ٻوڪه
 - د يوه ٻوڪ بيه: (۵۰) ڪلداري
- دانش ڪتابخانه، دهکي نعلبندي قصه خواني - پشاور

فهرست

شماره	سرلیک	مخ
۱-	د لیکوال (سریزه	۱
۲-	رښه څه شی دی ؟ (د قرآنی ارشاداتو او نبوی اجنادیشو په رښا کې)	۸
۳-	د ژبې ډولونه	۳۷
۴-	د حال په ژبه د انبیاءو پوهېدل	۳۹
۵-	منطق المنل - منطق البحر منطق الحجر د کابو په ژبه پوهېدل	۴۳ - ۴۶ ۵۰
۶-	د قال ژبه	۵۲
۷-	د پیریا نو کلام	۵۴
۸-	د بشري کلام فضیلتونه	۵۵
۹-	د ژبې ارکان	۵۸
۱۰-	توري جوړوونکي اندامونه	۵۹
۱۱-	د بشري ژبو شمېره	۶۲
۱۲-	عربي ژبه	۶۴
۱۳-	معیاري ادبي لهجه قرشي لهجه ده	۶۷
۱۴-	فارسي ژبه	۶۹
۱۵-	پښتو ژبه	۷۲

شمبر	سرليک	مخ
۱۶-	د بشري نړۍ نورې ژبې	۸۰
۱۷-	د خوځو ما خوځو ژبه	۸۱
۱۸-	عربي دگر دو ژبو سر د اړه	۸۹
۱۹-	آيا ژبه ټولنيزه پدیده ده؟	۹۱
۲۰-	د ژبو د پيدا ايست تاريخ	۹۳
۲۱-	د ژبو ویش څرنگه وکړي شو؟	۹۶
۲۲-	د ليک د پيدا ايست تاريخ	۹۹
۲۳-	حضرت آدم عليه السلام لومړنی نثر او نظم ليکونکی و	۱۰۲
۲۴-	تمدن او عمران	۱۰۵
۲۵-	صنایع:	۱۱۱
۲۶-	حضرت ادریس عليه السلام	۱۱۵
۲۷-	حضرت نوح عليه السلام	۱۱۸
۲۸-	حضرت داؤد عليه السلام	۱۲۴
۲۹-	حضرت سليمان عليه السلام	۱۲۵
۳۰-	د صنایع اصول وحي دی	۱۳۵
۳۱-	د غیر اسلامي تهذيب او تمدن بنسټګر هم هاغه لومړني انسان و	۱۳۷
۳۲-	د سان او سرود د سامان آلات جوړولو فن	۱۳۷
۳۳-	د شراب جوړولو صنعت - آرت او مصوري	۱۳۹

شمبر	سرليڪ	مخ
۳۴-	داستجار پديدہ - تعيرات	۱۴۱
۳۵-	القباء خہ وخت مينخ تہ راغلي دہ؟	۱۴۲
۳۶-	د شعور اومادي يوپر بل دوراندې والي مسئلہ	۱۴۷
۳۷-	لومړۍ خبره: اصل تغير	۱۵۰
۳۸-	دويمه خبره: جهش	۱۵۳
۳۹-	درېيمه خبره: د متقابل تاثير فرضيه	۱۶۱
۴۰-	خلورمه خبره: د ضد بنود اجتماع قانون	۱۶۶
۴۱-	پنځمه خبره: پر شعور باندې د مادي دوراندوځي	۱۶۶
۴۲-	آيا شعور يوازې د انساني دماغ ځانگړنه ده؟	۱۸۱
۴۳-	د ځمکې پر مخ د انسان له پيدايښت څخه د مخم ژبه موجوده وه	۱۸۴
۴۴-	پيريان	۱۸۷
۴۵-	د پيريانو له وجود څخه انکار کفر دی	۱۹۱
۴۶-	پر ځمکه باندې د انساني ژوند تاريخ	۱۹۴
۴۷-	د لمر عمر	۱۹۵
۴۸-	د لمر دورانگو او نور ورځني لگښت	۱۶۱
۴۹-	د لمر څخه لوی ستوري	۱۹۸
۵۰-	له لمر څخه زيات کوچني ستوري	۱۹۹
۵۱-	د نور فلکي اجرامو عمر	۲۰۱
۵۲-	پايڅور (نتيجه)	۲۰۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سریزه

د اسلام د سپېڅلي دين او د خاتم الانبياء حضرت محمد صلي الله عليه وسلم د بختور او ټېكمړېغه بعثت له پيل څخه كڼري او طاعوتي ملتونو چې په سر کې يې يهودي ملت، نصرائي ملت او مشركان دي، د دغه حق او ژوند بڅښونكي دين په خلاف نه پخلا كېدونكي د ښمې پيل كړه. د اسلام او اسلامي امت د خپلو اوله منځه وړلو په تكل يې په هر اړخيزه توگه هلې ځلې وكړې، خو وكول شي د خپلو جاهلي، مخرفو او طاعوتي عقايدو او مذهبونو د حاكميت له پاره بيا لاره صافه او هواره كړي.

مغوي ټولو د دې ناولپ موخې د تر لاسه كولو په تكل په كېده سره د اسلام او اسلامي امت په خلاف مبارزه پيل كړه، مگر الله تعالى خپل حق دين او د دغه دين گروهمنان بر يمن كړل، او د شيطان كوند يې ناكام كړ، لكه چې الله تعالى فرمايلي دي:

«وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افترى على الله الكذبَ وهو يدعى إلى الإسلام» وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ه يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ

عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ٥ » (۱۱)

او بل څوک له هغه چا څخه ډېر ظالم دی؟ چې په الله تعالی

پورې له خپل ځانه درواغ مټري په داسې حال کې چې دی د

اسلام دین ته بللی شي، او الله تعالی د ظالمانو قوم ته هدایت

نه کوي. دوی اراده لري چې د الله تعالی رڼا (محمدی شریعت)

مړه کړي، په خپلو خولو سره، او الله تعالی د خپلې رڼا پوره

کوونکی دی، که څه هم کافران ددغې رڼا اتمام بدکښي.

الله تعالی هغه ذات دی چې خپل رسول (حضرت محمد) یې په

هدایت او حق دین سره رالېږلی دی، خو پر نورو گړدو

دینونو سره د اسلام حق دین ته غلبه ورکړي. که څه هم دا

برلاس ټیا مشرکان بده کښي.

هو، یهو دیانو او مسیحیانو پر الله تعالی باندې دادرغ

تړلي دي چې هغه ته یې د زامنو لولو نسبت کړی دی. حضرت

عزیر او حضرت عیسیٰ علیهما السلام یې د الله زامن گڼلي دي

(نعوذ بالله) او که چېرې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مبعوث

کې او خپل آخری، جامع او ابدی کتاب قرآن کریم یې پرې

نازل کړ، دهغوی دغه له ځانونو څخه جوړ کړي کافران او

مشرکانه درواغ یې رد کړي او د دوی ادیان یې باطل وگرځول او

ټولو ته یې د اسلام د مقدس دین د قبولو حکم وکړ.

هغو د شيطان په لمسه نه يواځې داچې د اسلام د حق دين له منلو څخه انكار وکړ، بلکې له دې سره سره يې د اسلام او اسلامي امت د له منځه وړلو له پاره د هېڅ ډول وسيلې په کار اچولو څخه ډډه ونه کړه او د اسلام او اسلامي امت په خلاف يې د مقابلې کولو اعلان وکړ، او د هغو دغه مقابله پر يوه محاذ نه وه بلکې د خپلې ناولې موخې د کاميابه له پاره يې د مقابلې کولو مختلف محاذونه قايم کړل، چې مغه محاذونه په لاندې ډول دي:

۱- تبليغاتي محاذ: د حضرت رسول اکرم شخصيت تورن کول، پر اسلامي شريعت تورونه لگول.

۲- اقتصادي محاذ: پر مسلمانانو اقتصادي بنديزونه، د سود د ترويج هاند او په تجارتي اړيکو بنديزونه لگول.

۳- ناسيونالېزم: خپل قوم پر نورو غوره گڼل او نورو ته سپک گڼل.

۴- سياسي محاذ: له نورو هېوادونو سره د اړيکو د مخنيوي هاند.

۵- پوځي محاذ: جنکونه کول او په جنک کې د مسلمانانو ښکېلول.

۶- اجتماعي محاذ: د هر ډول خپلوی، دوستۍ او موالاتو ختمول.

دغه وسايل د صليبي جنکونو تر پاي پورې ووچې له ۱۹۱۰م څخه تر ۱۹۲۰م پورې يعنې شپږ سوه شپېته (۶۶۰) کلونه وو.

اوله ۱۲۲۰م شخه راپه دې خوا کفري او طاعفوتي خوا کونو د اسلام
او اسلامي امت د خقولوله پاره نور هم ځنې و سایل پرې اضافه
کړل چې په لاندې ډول دي:

۷- تعلیم او تربیه.

۸- خیریه مؤسسات.

۹- فرهنګي وسایل.

۱۰- دنسل متحدید.

۱۱- غیر اسلامي کوندونه.

او دغه ټول ما په خپل بل اثر کې چې نوم یې «فکري استعمار»
دی، په تفصیل سره ذکر کړي دي. هغه ته دی مراجعه وکړای شې.
دلته صرف درنو لوستونکو ته دومره یادو کوم چې د تعلیم او
تربیې په محاذ کې یې اسلامي تاریخ مسخ کړی دی او هم یې په اسلامي
ټولنه کې د اسلامي تاریخ فن د اسلامي امت له اذهانو څخه داسې غوړولې
دی چې زده کوونکی کومان کوي چې په اسلام کې د تاریخ فن بېخي
وجود نه لري، ځکه چې فکري بنکیلا کګرو تعلیمي نصاب داسې
عیار کړی دی چې صرف پراېتکلیزو فرضیو باندې ولاړ دی او
د لوېدیځ د بې علمه او بې فرهنګه ذواتو یا د یهودیانو او مسیحیانو
د اسلام د بېنځه مفکرینو لکه: کوله زیهر، برکلمان، مارکلیوت،
اریک بریتمن او داسې نورو د غسې نصابونه جوړ او بیا یې
په اسلامي هېوادونو کې خپلو کړاوي حکومتونو ته ورکړي دي
چې د خپلو تعلیمي وزارتونو ته وکړي او سپارلې دي، چې

کابوله اته سوه کلونو رلپه دې خوا په اسلامي هېوادونو کې
لوستل کېږي .

استعمار په خپل دغه هاند کې د و مړه بريالي شوې چې
اوس په هرڅه کې مسلمانان زده کوونکي او ښوونکي هماغسو
معلوماتو ته اعتبار ورکوي چې هغوی ورته لیکلي دي؛ هغه ګنه
د بشري تمدن په هکله وي، که د انسان په ځمکه کې د مېشت
کېدو په باره کې وي او که د نورڅه په هکله وي. د مثال په
ډول په ځمکه کې د بشر د مېشت کېدو تاريخ يې پر درې ادوارو
ويشلی: وحشی دور، حجرې دور او اوسپنيز دور، د انسان
مدنيت، د ليک د مينځته راتلو او د ژبو د مېذب کېدو او
خبرو کولو دور يې څلور نيم زره قبل مسيح ښودلی دی، چې
تر اوسه پورې شپږ نيم زره کلونه کېږي او له څلور نيم زره
قبل مسيح څخه هغه خواته انسان په هيڅ هم نه پوهېده.

د همدغه کفرې او کمراه کوونکي نظر په منلو سوه له اسلامي
تاريخ او فرهنگ نه يې خبره وکړي دا عقیده لري چې له شپږ نيم
زرو کلونو څخه دمخه انسان په هيڅ هم نه پوهېده؛ په داسې حال
کې چې د الله تعالی وروستنی جامع او ابدی کتاب قرآن کریم
او خاتم النبیین حضرت محمد صلی الله عليه وسلم مطهره احاديث
پر دې باندې گواهي کوي چې په ځمکه کې لومړنی انسان حضرت آدم
عليه السلام درې سوه زره کلونه دمخه ليک لوست کړی دی، د علومو
فنون يې خپلو بچيانو ته تعليم کړی او ښودلی دی او هماغه ځمکه بې بشري

تقدیر لومړی بنسټ ایښودونکی و.

مگر زموږ د اسلامي امت د بې خبره وگړو په دماغونو کې د اسلام د قسم خوړلو د نښمنانو د یکه شوی سبق داسې پوځي نیولی دی چې په دغه برینوا شینگ سره دهغوی دماغونه او ماغزه تخریر شوي دي او یا مادیاتو داسې لېونی کړي دي چې اسلامي علومو او ثقافت ته په دې اړوند نه خو مراجعه کوي او نه یې قبلولو ته چمتو والی څرگندوي، الا ماشاء الله.

دغه کوچنی اثر هم په همدې اړوند هغه وخت ولیکه چې په یو اخبار کې چې د یو کمونست لیکوال مضمون ولوست چې د ژبو او لیک د تاریخ او د ژبپوهنې پر موضوع لیکلی و. نوموړي په دې هکله دخپلو کمونستو او ملحدو بادارانو نظریات ټکي په ټکي لیکلي وو، خو کول د زیهر یهودی ورڅخه خوښ شي او په خیره کې یې زیاتوالی راوړي.

خوما په دې هکله هوډونیو چې دخپل اسلامي امت د نوي توکم دخبرتیا له پاره او د کافرانو د فکري استعمار له دغه گمراه کوونکي نظر څخه د ژغورلو په تکل په دې هکله د اسلامي تاریخ پوهانو او محققینو هغه نظر وړاندې کړم چې د تفاسیرو او احادیثو په رڼا کې یې لیکلی دي.

کوښښ یې وکړ چې د مسلمانانو لیکوالو، ادیبانو او د اسلامي فرهنګ د مینه والو یا ملزمه وشي او پر دغه تاریخي حقیقت پوه او خبر شي او خپل

راتلونکی توکم ته حقایق و لیکي . خو د اسلامي امت
 موجوده او راتلونکی توکمونه د طاغوتي وګېر و
 اوځواکونو له اسلام د ښمنه او کافرانه ګر و هې
 څخه وژغوري . او په ناپوهی سره د هغوی د ګمراهی
 په لومه کې ښکېل نه شي . چې په دې سره اسلامي دعوت
 ګرانو ادیانو او لیکوالو خپل اسلامي رسالت او هغه
 ذمه واري ادعا کړې وي چې الله تعالی پر دوی باندې
 له اسلام څخه د دفاع په اړوند فرض کړې ده .

په درنښت

پوهنمل جان محمد زاغدي احمدی

لوګر - افغانستان

روشنه ، د ۱۴۱۸ هـ ق د ذوالقعدې ۱۲مه

د ۱۳۷۶ هـ ش کال د کب ۱۸مه

د ۱۹۹۸ ع کال د مارچ ۹مه

ژبه خه شی دی؟

تحریر: ژبې ته په عربي ژبې دود کې
لسان ویلی کېږي، او په دې کې شک نشته چې
داوسنیو ټولو بشري ملتونو دا ادبیاتو دواړه
ځانګې، نثر دی که نظم د عربي ادب مرهوتي دي
او بیا په خاصه توګه پښتو، فارسي، اردو او د نورو
عجمي ملتونو ادبیات او بیا عربي ادب د قرآن کریم
په نزول او د نبوي احادیثو په ورود سره په نوع
اوسنۍ بڼه کې منځته راغلي دي، ځکه چې له نبوي
بعثت څخه دمخه که څه هم عربي نظم او نثر موجود
وو، مګر د ادب ډولونه، دا ادبیاتو طبقه بندي، ادبي
فنون او ادبي علوم موجود نه وو. په هغو زمانو کې
د ادب ذکر کتنې له پاره صرف د مشرانو نظر میچانی
ګڼل شو او بس.

مگر دقرآن کریم دایو بل اعجاز دی چې پخپل
 ښکمرغه نزول سره یې عربي ژبې ته دا شرف ورباسه
 چې په ادبي ډگر کې یې د چا پریال ونورو ژبو
 مور او مقتدا وگرځوله. نن په ادبي ډگر کې هر
 ژبه او ژبپوهنه چې څه لیکي هغه کوم نوی نوښت نه دی
 بلکې دهغو ادبي اصطلاحاتو تعبیرونه او ژباړې دي
 چې په عربي ژبپوهنه کې ورته وضع کړای شوي دي، بلکې
 زیاترو اصطلاحاتو، خو یې په پښتو، فارسي، اردو او نورو
 ژبو هم تعبیرونه دي پیدا کړي، بلکې نېغ په نېغه یې هماغه عربي
 نومونه (اصطلاحات) پرې ایښي دي. دساري
 په توګه: بدیع، بیان، قصه، صناعت، حقیقت، مجاز
 کنایه، توریه، عروض، قافیه، فصاحت، بلاغت،
 بحروثه او داسې نور ادبي اصطلاحات یادولی شو.
 له همدې کبله عربي ادب دنورو مقتدایو او د
 عربي ادب چورلیخ او بنسټ قرآن او نبوی سنت دی، نو
 دلته زه هم دژبې تعریف، په هغه اصطلاح سره کوم
 چې قرآن کریم او نبوی احادیثو ورته کېښودلی ده. ځکه
 چې زما دغه تحقیق اثر هم دقرآن، نبوی احادیثو،
 او اسلامي تاریخ په رڼا کې لیکل شوی دی.
 اوس دې پوښتنې ته راځو چې ژبه څه شی دی؟

ژبه: ژبې ته د قرآن کریم په اصطلاح کې لسان ويلي شوی ده، چې جمع يې "السنة" راغلی ده، او په قرآن کریم کې د ژبې دغه نوم په پنځه وايفت آیاتو کې چې په د روښتو سورتونو کې راغلی دی د "لسان" کلمه ذکر شوې ده، چې دهغوله جملې څخه په دولسو آیاتونو کې د مفرد په صيغه ذکر شوی دی، چې په دوو آیاتونو کې د واحد متکلم په ضمير سره او په درېو آیاتونو کې د مخاطب په ضمير سره او په درېو آیاتونو کې د مفعول په صيغه او په اوو آیاتونو کې په مصدر ي صيغه ذکر شوی دی. او په ديارلسو آیاتونو کې د جمع په صيغه راغلی دی چې په يو آیات کې د غائب، په څلورو کې د جمع مخاطب او په شپږو آیاتو کې د جمع غائب په صيغو ذکر دی چې دادي د لته هماغه مبارک آیاتونه ذکر کولی شئ:

د مفرد په صيغه: الله تعالى د مائده په سورت کې د بني اسرائيلو په باره کې په اته اويايم آیات، شپږ سپاره کې فرمايلي دي:

۱- لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ۝

ترجمه: لعنت کړای شوی دی په هغو کسانو له بني اسرائيلو څخه چې کافران شوي دي، د داود عليه السلام په ژبه سره او د عیسی علیه السلام زوی د مریې په ژبه سره، په سبب د دې چې دوی نافرمانی کوله (د الله له احکامو څخه) او دوی ووې چې له شرعي پولو څخه تېرېدل. (۲) د ابراهیم د سورت په څلورم آیت، د یارلسلمه سپاره کې یې فرمایلي دي:

«وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُذَكِّرَ لَهُمْ فَیُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝»

ترجمه: اومونږ نه دی لېږلی هیڅ رسول، مگر خولېږلی مودی په ژبه د قوم دده، د دې له پاره چې دوی ته د الله تعالی دین بیان کړي، نو الله تعالی لار ورکې کوي، هغه چې اراده یې وفرمایي، او لارښودنه کوي هغه چاته چې اراده یې وفرمایي، او همدی ښه غالب دی د خپل دین په انفاذ او په خپل هر تدبیر کې د بشپړ حکمت والا دی.

(۳) د نحل په سورت کې الله تعالی د قرآن د منکرینو او اعتراض کوونکو په باره کې په یو سل وژیم آیت، څوارلسمه سپاره کې فرمایلي دي:

« وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ
الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجِبِي وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ
مُّبِينٌ ٥ »

ترجمه : او ځا مخا په تحقيق سره مونږ ته مېنه معلوم دی .
چې بېشکه مخالفين واي چې د دغه قرآن ښودنه حضرت
محمد صلی الله عليه وسلم ته يو انسان کوي (مگر دوی
غلطه خبره کوي) ځکه چې د هغه سړي (جبر یا یسار)
یا عائش یا یعیش ژبه چې دوی نسبت د ښودنې
هغه نه کوي عجمي دی او دغه قرآن په سوچه ،
فصیحه او بلیغه عربي ژبه دی .

(۴) د مريم په سورت پنځو شلم آيت شپاړسمه سپاره
کې الله تعالى د حضرت ابراهيم ، حضرت اسحق او حضرت
يعقوب عليهم السلام په ستاينه کې فرمايلي دي :
« وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ
عَلِيًّا ٥ »

ترجمه : او مونږ دوی درې وارو ته له رحمت او پېرزوينې
خپلې څخه بښلي و . نبوت او حکمت او دوی ته مورښتيا -
ويونکي او چته ژبه ورکړې وه .

(۵) د شعراء په سورت کې څلور اتيايم آيت کې الله تعالى
د حضرت ابراهيم عليه السلام د دعاگانې ذکرې دی ، چې هغه

د خپلو دواگانو په لړ کې فرمایلي وو:

« وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ۝ »

ترجمه: او ای زما ربه ماته وگرځوه ژبه د ښکني

په وروستنيو خلکو کې؛ يعنې د داسې چارو توفيق
راکړه چې راتلونکي نسلونه دهغو په وزله زما ستاينه
وکړي.

(۶) د شعراء د سورت پيوسل پنځه نوي يم (۱۹۵) آيت ۲۶،

سورت ۱۹، سپاره کې الله تعالى د قرآن کریم د صداقت په

هکله فرمایلي دي:

« وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ

الَامِينُ ۝ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ ۝ بِلسانٍ

عَرَبِيٍّ مُبِينٍ ۝ »

ترجمه: او بېشکه دغه قرآن هر ورو نازل کړی شوی

دی له طرفه درب د عالميانو نازل شويدي په ده سره روح

امانت گر پر زړه ستا باندې، د دې له پاره چې شي ته

له وپروونکو څخه په ژبه عربي سوچه سره.

يعنې د قرآن کریم د بشر کلام نه دی، شعر، سحر

او باطلې قصې نه دي، بلکه د الله تعالى سپېڅلی او ابدي

بې سياله کلام دی، چې الله رب العالمين د حضرت جبريل

امين په وزله ای محمد صلی الله عليه وسلمه ستا په زړه نازل

کړې دی ، خو دغه قرآن ته لار ورکړو ته بیان کړې او
ستا د نبوت تصدیق او معجزه وي او مونږ د نغه
قرآن په سوچه عربي ژبه نازل کړې دی .

(۷) د قصص په سورت ، ثلثون دېرشم (۳۴) آیت شلمه سپاره
۲۸ سورت کې الله تعالی د حضرت موسی علیه السلام په قصه
کې فرمایلي دي :

« وَ أَخِي هَارُونَ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسَلْهُ
مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ۝ »

ترجمه : او زما وروڼ هارون ډېر فصیح دی له ما څخه
له جهته د ژبې ، نو هغه هم له ماسره په نبوت ولېږه یار
او ملا ترې چې زما تصدیق کوي ، بېشکه زه له دې څخه
وېرېزم چې دوی (فرعونیان) به ما درواغجن کړي .

(۸) د احقاف د سورت په دولسم (۱۲) آیت ، شپږو شتمه
سپاره ، ۴۶ سورت کې الله تعالی د قرآن کریم په صداقت
کې فرمایلي دي :

« وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً وَ
هَذَا كِتَابٌ مُصَدِّقٌ لِّسَانًا عَرَبِيًّا لِّيُنْذِرَ الَّذِينَ
ظَلَمُوا ۚ وَبُشْرَى لِلْمُحْسِنِينَ ۝ »

ترجمه : حال دا چې پخوا له دغه قرآن څخه د موسی
عليه السلام کتاب (تورات) پېشوا لار ښودونکې و، مؤمنانو

ته او دغه قرآن د پخوانيو الهي کتابونو تصديق کوونکی دی ، په داسی حال کې چې په عربی ژبه دی ، د دی له پاره چې دغه قرآن هغه شوک ووهی چې ظلم کړی او د نیکوکارانو له پاره زېری ورکوونکی دی .

(۹) د اللہ د سورت په نهم (۹) آیت ، د پرشمه سپاره کې

(۹) سورت کې الله تعالی د هغو نعمتونو په لړ کې چې انسان

ته یې ورکړی دی ، فرمایلي دي :

« أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ ۝ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ۝ »

ترجمه : آیا نه دي ورکړي مونږ ده (انسان) ته دوه سترګې او آیا نه ده ورکړې مونږ ده ته ژبه او دوه شونډې چې خبرې کوي پورې اړتیاوې پرې پوره کوي .

د خطاب په صیغه :

(۱۰) د مریم د سورت په (۹۷) آیت ، شپاړسمه سپاره ،

(۱۹) سورت کې الله تعالی د قرآن کریم په هکله فرمایلي دي :

« فَإِنَّمَا يَسْتَرْزَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لَّدَا ۝ »

ترجمه : بېشکه چې مونږ دغه قرآن ستا په ژبه اسان

کړی دی ، د دې له پاره چې ته په دې سره متقیانو ته

زېری ورکړی او جگړه کوونکی قوم پرې ووهی .

(۱۱) د الدخان د سورت په (۵۸) آیت ، ۲۵ سپاره

(۴۴) سورت کي الله تعالى د قرآن کریم په اړوند فرمایلي

دې: «فَانْمَا يَشْرُنَاهُ لِسَانُكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ»

ترجمه: په تحقيق سره مونږ دغه قرآن ستا په ژبه د دې له پاره اسان کړی دی چې پرې وپوهېږي، پند ورڅخه واخلي او ایمان پرې راوړي.

(۱۲) د قیامت د سورت په (۱۶) آیت، (۲۹) سپاره، پنځه اويايم

سورت کي الله تعالى د قرآن کریم د لوستلو د آدابو په لړ کي فرمایلي دي:

«لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ»

ترجمه: مه خوځوه په دې قرآن سره ژبه خپله چې بهر به پرې کوي.

د واحد متکلم په صيغه:

(۳) د طه د سورت په (۲۷) آیت، (۱۶) سپاره، (۲۰) سورت

کي الله تعالى د موسی علیه السلام په قصه کي فرمایلي دي چې کله الله تعالى هغه په نبوت سره مبعوثاوه نو هغه الله تعالى ته داسې دعا وکړه او وې فرمایلي:

«وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّنْ لِّسَانِي ۖ يَفْقَهُوا قَوْلِي»

ترجمه: ای زما ربه! اوزما له ژبي څخه غوټه پرانیزه، خو هغوی زما په دعوت او خبره باندي پوه شي.

(۱۴) دشعراء دسورت په دیارلسم آیت ، (۱۹) سپاره
 سورت کې الله تعالی فرمایلی دي چې موسی علیه السلام
 دبعثت په مهال کې وویل :

« قَالَ رَبِّ أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونُ ○ وَيَضِيقُ صَدْرِي
 وَلَا يَنْطِقُ لِسَانِي ○ »

ترجمه : موسی علیه السلام وویل : ای زما ربه ! پېشکه
 زه وپېږېم چې دوی فرعونيان به ماته ددرواغوي
 نسبت وکړي ، او بل دا چې زما سينه تنگېږي (غصه راځي)
 او بل دا چې زما ژبه نه چلېږي .

د جمع په صيغه :

(۱۵) د احزاب دسورت (۱۹) آیت ، (۲۱) سپاره (۳۳)

سورت کې الله تعالی د منافقینو په باره کې فرمایلي دي :
 « فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِاللُّسِنَةِ
 حِدَادٍ »

ترجمه : نو کله چې له دوی څخه دجنگ وېره لاړه
 شي ، نو دوی تاسو ته په خپلو تېزو ژبو سره ضرر رسوي .

جمع مخاطب :

(۱۶) د نور دسورت په پنځلسم آیت (۱۸) سپاره ، (۲۴)

سورت کې الله تعالی مؤمنانو ته په خطاب کې
 فرمایلي دي :

« اِذْ تَلَقَوْنَهُ بِالْاِسْتِكْمِ وَتَقُولُونَ يَا فُؤَاهِكُمْ
مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّئًا وَهَوًّا
عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيْمٌ ۝ »

ترجمہ: کله چي واخلست تاسي د اتهمت (افک) په
ژبو خپلو او په خپلو خولو سره موهغه خبره ويله چي
تاسي ته پر هغي باندې هېڅ علم نه و او تاسي دغه
خبره د پره اسانه (بي گناه) گنله، حال داچي دغه خبره
د الله تعالى په نزد کې د پره لويه ده.

(۱۷) د روم د سورت په (۲۲) آيت، (۲۱) سپاره، (۳۰)
سورت کې د ژبو د پيدا ايښت په باره کې الله تعالى فرمايلي
دي:

« وَمِنْ اٰيٰتِهِ خَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَخِلَافُ
الْاِسْتِكْمِ وَالْوَابِكُمْ ۝ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَآيٰتٍ لِّلْعٰلَمِيْنَ ۝ »
ترجمہ: او د الله تعالى د قدرت له ځينو ښوونځو د
آسمانو او زمکې پيدا کول دي او ستاسي د ژبو اختلاف
او بل ستاسي د رنگونو اختلاف دی، په تحقيق سره
په دغه اختلاف کې د پري ښې او د الله تعالى د قدرت د ليلو
دي د عالمانو له پاره.

(۱۸) د نحل سورت په (۱۱۶) آيت، (۱۴) سپاره، (۱۶)
سورت کې الله تعالى مؤمنانو ته په خطاب کې فرمايلي دي:

« وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتِكُمُ الْكَذِبَ هَذَا
حَلَالٌ » وَهَذَا حَرَامٌ لَتَفْتُرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ
إِنَّ الَّذِينَ يَفْتُرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يَفْلَحُونَ »

ترجمه : اوتاسې د خپلو ژبو د بيانولو له وجهې د دغ
مه وايست ، داسې چې دا حلال دی او دا حرام دی ،
ددې له پاره چې له خپلو ځانونو څخه پر الله تعالى باندي
د رواغ جوړ کړي . بېشکه هغه کسان چې دوی پر
الله تعالى باندې بهتان تړي ، دوی به د الله تعالى
له عذاب نه خلاصی نه مومي .

د جمع غائب په صيغه :

(۱۹) د آل عمران د سورت په (۷۸) آيت ، درېمه سپاره
کې الله تعالى د اهل کتابو د ناوړه اعمالو د غندنې په لړ کې
فرمايلي دي :

« وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلُونِ السِّتْهُمْ بِالْكِتَابِ
لَتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ
وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ
اللَّهِ » وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ »

ترجمه : او بېشکه ځينې له دوی (يهوديانو او نصرانيانو)
څخه هر ورويوه ډله ده چې دوی د کتاب په لوستلو کې
خپلې ژبې اړوي ، ددې له پاره چې تاسې هغه له کتاب څخه

وڪيئي ٻه داسي حال ۾ ڇي هغه له ڪتاب منزل من الله خذ
 نه وي ، اوييا دوي د خيلي وينا ٻه ارونڊ وايي ڇي دا د
 الله تعالى له جانبه دي ، حال دا ڇي هغه د الله تعالى له
 جانبه نه وي . او دغه ڪتاب بيان پر الله تعالى باندې دروغ وايي ،
 حال دا ڇي دوي پوهين ٿي .

(۲۰) دشاء دسورت ٻه (۴۶) آيت ، پنڄمه سپاره ۾
 الله تعالى د يهوديانو ٻه غندنه ۾ فرمايلي دي :
 مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ
 مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأَسْمَعُ
 غَيْرَ مَسْمُوعٍ وَرَأَيْنَا لَيًّا بِلِسَتِهِمْ وَطَعْنَا -
 فِي الدِّينِ ○ ”

ترجمه : خيئي له هغو ڪسانو خذ ڇي يهوديان
 شوي دي ، اروي د الله تعالى خبري او ڪلام له ڄاڻو
 خيلو او وايي : مون ٻڌو ته اهو ٻڌو ته اهو ٻڌو ته اهو ٻڌو ته
 وٺو مانه او دغه يهوديان حضرت رسول اڪرم ته وايي
 واوره ٻه داسي حال ۾ ڇي نه ٿي اورول شوي او دغه
 يهوديان د راءينا لفظ دڙپ ٻه ٿا ولسره وايي
 او ٻه دين ۾ ٻه عيب لگولسره .

(۲۱) دنخل د سورت په دوه شپېتم (۳۳) آیت ، (۱۴) سپاره ، (۱۶) سورت کې الله تعالی د کفارو په مذمت کې فرمایلي دي :

« وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ

السُّنَنَهُمُ الْكُذِبَ اِنَّ لَهُمُ الْحُسْنٰى ط لَاجِرًا
اِنَّ لَهُمُ النَّارَ وَاَنَّهُمْ مُّفْرَطُونَ ۝ »

ترجمه : او دوی الله تعالی ته ثابتوي هغه چې بد
پي گڼي دوی (لونه) او د دوی ژبي بيانوي درواغ
او هغه دا چې دوی وايي دوی ته جنت دی . پېشکه
چې دوی لره د دوزخ اور دی او پېشکه دوی به
پکښې پرېښودلی شي .

(۲۲) د نور د سورت په (۲۴) آیت ، (۱۸) سپاره ،
(۲۴) سورت کې الله تعالی هغو کسانو ته خبرداري ورکړي
دی چې په پاک لمنو مؤمنو ښځو د زنا تور او تهمت

لگوي او فرمایلي يي دي :
يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ السُّنَنُ وَانذَرْتَهُمْ

وَارْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝ »

سره او خپلې ژبې به اوږدې کړي په بدې ویلو تاسې
 سره او دوی به دا خوبنوي او غواړي چې تاسې کافران
 کړي.

په نبوي احاديثو کې

په نبوي احاديثو کې هم د لسان (ژبې) کلمه زښته
 دېره استعمال شوې ده، چې دلته د نمونې په توګه
 صرف دوه درې ورڅخه ذکر کولی شي، خو درلودونکو
 ته معلومه شي چې په غیر مطلق وحی کې هم د مطلق
 وحی (قرآن) په اتباع سره دغه کلمه مذکوره ده:
 (۱) «وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْعَبْدَ لَيَقُولُ الْكَلِمَةَ لَا يَقُولُهَا
 إِلَّا لِيُضْحِكَ بِهَا النَّاسَ، يَهْوِي بِهَا أَبْعَدُ مِمَّا
 بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، وَإِنَّهُ لَيُرِلُّ عَنْ لِسَانِهِ
 أَشَدُّ مِمَّا يَزِلُّ عَنْ قَدَمِهِ» (۱)

ترجمه: له ابو هريره رضی الله عنه څخه روايت دی چې پلي
 یې دي: رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایلي دي: په تحقیق

(۱) بیته شیعہ ایمان، مشکوٰۃ په خواله، ج ۲ ص ۴۱۳، باب حفظ اللسان.

کوم شخص چې د نورو په وړاندې داسې خبرې کوي چې
هغوی پرې وځنډوي ، نو دغه ټوټې په خپلو ټوټو
سره د جهنم هغې طبقې ته غورځېږي چې واټن یې د
تاوان رسو څمکې له لرې والي څخه لرې دی . او
په مکر د ژبې په ژبه سره دده ښوئېدل ، دده د پېښې
ونه باسي ، څخه بهر زیانمن دي .

الله چې د پېښې په لغزش سره دده جسم ته
تاوان رسېږي ، چې جېړه کېږي او بېرته روغېږي
مګر د ژبې لغزش دده ایمان ته زیان رسوي ، که ټوبه
ونه باسي ، نو جهنم ته یې داخلوي .

(۲) وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ : لَقِيتُ رَسُولَ
اللَّهِ ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ مَا النَّجَاةُ ؟
فَقَالَ : أَمْلَأُ عَلَيْكَ لِسَانَكَ وَلِيَسَعَكَ بَيْتُكَ
وَإِبْكُ عَلَى خَطِيئَتِكَ « رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ (۱) »

ترجمه : له حضرت عقبه بن عامر رضی الله عنه
څخه روایت دی چې ویلي یې دي : رسول الله صلی الله
عليه وسلم سره زما لیده کاته وشو او عرض مې ورته وکړ
چې له گناهونو څخه دخلاصون لاره څه ده ؟ راته یې وفرمایل :

(۱) دمشقوة په حواله ، ص ۴۱۳ ، باب حفظ اللسان .

خپله ژبه قابو کړه او په خپل کور کې دېر اوسېده او پر خپلو ګناهونو چې د مخه درڅخه شوي وي وژاړه.

(۳) وَعَنْ عُمَارٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَانَ ذَاوَجْهَيْنِ فِي الدُّنْيَا كَانَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِسَانٌ مِّنْ نَّارٍ «
(رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ)

ترجمه: له حضرت عمار بن ياسر رضی الله عنهما څخه روایت دی چې ویلي دي: رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دي: څوک چې په دې دنیا کې دوه مخي وي د قیامت په ورځ به یې پر ژبه د دوزخ اور وي.

یعنې دا سې غوړه مالي کوونکی چې دیوچا په وړاندې دهغه صفت کوي او بیا کله چې ورڅخه الوینا شي بیا نو بد رد پسې والي غیبت یې کوي. دغه ډول دوه مخي شخص عملي منافق دی او حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د دې هکله سخت وعید بیان فرمایلی دی، څو مسلمانان ناوړه غیر اسلامي او غیر اخلاقي خوی پرېږدي.

دغه راز په عربي ادب کې ادیبانو په نظم او نثر کې د لسان لفظ استعمال کړی دی، لکه چې ابوتمام حبیب بن اوس الطائي متوفی ۲۳۲ هـ د خپل د پوان حماسه په باب الجهاد کې ویلي دي:

اَعَارِيْبُ ذُو وَفَخِرٍ بِاُفْلِكٍ وَالسِّنَّةِ لِطَافٍ فِي الْمَقَالِ (۱)

ترجمہ: دغہ کلیوال او باند پچی و گہری پر خیلو
درواغ ویلاو پیر خیلو ژبو په نرمو او خون و بی گہتی
خبر و کولو فخر کوي.

او ابو طیب متنبی (أحمد بن حنین جعفی کندي)
متوفی ۳۵۴ھ په خپل دیوان متنبی کې په قافیه النون
کې د ابو شجاع عضد الدوله په مدح کې ویلي دي:

وَلَكِنَّ الْفَتَى الْعَرَبِيَّ فِيهَا
غَرِيبٌ الْوُجْهِ وَلِيدٌ وَاللِّسَانِ (۲)

ترجمہ: په هغوی یعنې عجمو کې ځوان عربي نابلد
بڼه یې وزله لاس لرونکی او جلا ژبه لرونکی یم. محکمې
زما ژبه (متنبی) خبرې په عربي ژبې دود کې دي او دوی
ټول عجم او فارسي ویونکي دي.

دغہ راز متنبی دخپل دیوان په قافیه الهاء کې مدحیه
قصیده کې د ابو العشار علی سیف الدوله په ستاینه کې ویلي
دي:

تَشْدُّ اثْوَابُنَا مَكَدَ اُنْحَاهُ
يَا لُسْنُ مَا لَهْنٌ آفَوَا هُ (۳)

(۱) دیوان حماسه، باب الهجاء ص ۴۴۹، (۲) دیوان متنبی ص ۶۸۷

(۳) دیوان متنبی قافیه الهاء ص ۶۹۶.

ترجمه : ممدوح مونږ ته چي کوم خلعت را کوي ا و
پېر نروښ راباندې کوي د هغوی مننه اوستاينه په
داسې ژبو سره کوو چي خولې نه لري .
يعني د حال په ژبو يې مننه کوو ، ځکه چي د قال ژبي
يې وس نه لري .

مطلب دا چي په عربي ژبې د لسان کلمه
دومره ډېره استعمال شوې ده ، چي د ټولو ذکر کول دلته
ممکن نه دي ، ځکه چي د موضوع داوړ دوالي سبب گرځي ،
او په همدغومره بس والی کوم .

تعريف : امام راغب اصفهاني متوفي

(^{٥٠٣}هـ) په مفردات القرآن کې ويلي دي :
« لسان مفرد دی اوجع يې اَلْسُنُ وَلِسُنٌ رادوي .

او په معجم الوسيط او المنجد کې يې ويلي دي :
« لسان د علمي مذکر او مونث دواړه راځي . لکه
اَلْسَنَةُ چي مونث دی ، لَسُنٌ او اَلْسُنُ او اللِّسَانُ
يې د مذکر صيغې دي . د غه راز دوی ويلي دي : لِسَان
د سين په زور سره د غوښې هغې ټکړې ته ويلي کېږي .
چي په خوله کې ده . د خوراک خوند پرې معلومولی شي
خواړه ستوني او بيا کېږي ته پرې تېرولی شي او خبرې
پرې باندې کولی شي . دغه تعريف عربي صارت داسې ليکل شوی :

« جِسْمٌ لَحْمِيٌّ مُسْتَطِيلٌ مُتَحَرِّكٌ يَكُونُ فِي الْقَسَمِ »

وبه تلح للتذوق و البلع و للنطق ، (۱۱)

یعنی لسان (ژبه) د غوښې یو اړوند خوځېدونکی
جسم دی په خوله کې چې په هغې سره خوند اخیستلی
شي، طعام، اوبه او داسې نور پرې تېرولی شي
او د خبرو کولو له پاره ده.

او که لَسْنُ شي نو مراد ورڅخه ژبېدود او
خبرې کول دي چې په دې توګه د دواړو ماده او
مصدر ایکی یو دی . ځکه په ادبي فنونو کې او هم
په عام بشري عرف کې خبرو کولو ته ژبه ویل کېږي .
ځواکې ژبه د محسوساتو او معنویاتو تر مینځ یو مشترک
لفظ دی چې د غوښې پر دغې مشخصې ټکۍ هم د
لسان اطلاق کولی شي او هم هغو خبرو ته لسان ویلی
کېږي چې د غوښې پردغه ټوټه اداء کولی شي ، لکه چې
په قرآني آیاتونو او د متبني په اشعارو کې یې مثالونه ذکر
کړای شول . زه چې په کوم لسان بحث اوڅېړنه کوم
هغه معنوي ژبه ده چې په عربي ژبېدود کې نور نومونه
هم لري .

نور نومونه :

په عربي ژبېدود کې د معنوي ژبې له پاره نور نومونه

هم شته ، چې نه يوازي په عربي ژبه کې ، بلکې په پښتو او فارسي ژبو کې هم کثير استعمال دی ، او دغه ډول نومونو ته د يو مسمي له پاره مختلف نومونه او الفاظ مترادف معنی واحد ويلي کېږي ، چې دادی دلته هريو له لنډو تعريفاتو سره ذکر کولی شي .

۲- اللفظ : د لفظ جمع الفاظ دی ، په عربي ژبې د دې لفظ د يوشې بهرته د غورځولو په معنا دی ، لکه چې عرب وايي : **أَكَلْتُ الثَّمَرَةَ وَلَفَّظْتُ النَّوَاةَ** يعنې خرما مې و خوړه او دهغې زړې مې وغورځاوه . خبرو ته حکه لفظ او الفاظ ويلي کېږي چې ژبه يې بهرته غورځوي . دخبرو له پاره دغه نوم په قرآن کریم کې هم راغلی دی ، الله تعالى د " قی " په سورت کې فرمایلي دي :

« وَمَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ »

ترجمه : او نه وايي دغه بند هېڅ خبره ، مگر خو وي له ده سره دوه دوه ساتونکي (پريښتي) حاضر او تيار چې ژر يې ليکي .

يعنې الله تعالى له هر انسان سره دوه پريښتي مقررې کړې دي چې په يو بل آيت کې يې **كِرَامًا كَاتِبِينَ** ورته ويلي دي او د دغودوارو پرېښتونده او ماموريت دادی چې

(۱) د قی ، سورت ، (۱۸) آيت ، ۲۶ سپاره ، ۵۰ سورت .

هر انسان هره خبره کوي، که دخیر وي او که دشر،
 دثواب وي او که دعذاب هغه يې ليکي او دده د اعمالو
 آرشیف ته يې سپاري. په دغه مبارک آیت کې خبرې ته
 الله تعالی «لفظ» فرمایلی دی. خبرې کوونکي ته
 لفظ ویلی کېږي.

۳- **مَنْطِقُ** : په عربي ژیدود کې خبرو ته منطق
 هم ویلی کېږي او دغه نوم هم د پرام استعمالولی شي
 په پښتو او پارسي کې هم د خبرو له پاره د منطق نوم
 استعمالولی شي، په قرآن کریم کې هم الله تعالی
 د خبرو له پاره دغه نوم ذکر فرمایلی دی، لکه چې
 د نعل په سورت کې الله تعالی فرمایلی دي :
 «وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا
 النَّاسُ عَلِمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ...»

ترجمه : او میراث واخیست سلیمان علیه السلام
 له خپل پلار داؤد علیه السلام څخه د نبوت او
 پاچاهۍ میراث چې په ۹۴۵ سنه قبل مسیح کې الله
 تعالی دغه دواړه عظیمې دندې ورته عطا کړې
 او بیا حضرت سلیمان علیه السلام خپل امت ته په

(۱) د نعل سورت، ۱۶، آیت، ۱۹، نېپاره، ۲۷ سورت.

خطاب کې وفرمایل : ای خلکو! پېژنئ شوی دی مونږ ته خبرې د الوتو ټکیو مرغانو .

او همدارنګه الله تعالی فرمایلی دي :
« وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۝ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۝ » (۱)

ترجمه : او حضرت محمد صلی الله علیه وسلم خبرې نه کوي له هوا خپلې ، نه دی دغه قرآن حکریم ، مګر وحی ده ، چې ورته لېږلی شي .
نطق : دغه راز نطق هم ورته ویل کېږي ، خبرې کوونکي ته ناطق او خبرو ته منطوق ویل کېږي .

(۲) **خطاب** : په عربي ژبې د معنوي ژبې څلورم نوم خطاب دی او خبرو ته په عربي ژبه کې خطاب ویل کېږي ، په پښتو او فارسي ژبو کې هم استعمالېږي . په قرآن حکریم کې هم خبرو ته د خطاب نوم ورکړی شوی دی . لکه چې الله تعالی فرمایلی دي :
« وَلَا تَخَاطَبُوا فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِلَهُكُمْ مَعْرُوفُونَ ۝ » (۲)

(۱) د النجم سورت ، ۳-۴ آیتونه ، (۲۷) سپاره ، ۵۳ سورت .

(۲) د هود سورت ، ۳۶ آیت ، ۱۳ سپاره ، ۱۱ سورت .

ترجمه : او الله تعالى حضرت نوح عليه السلام ته
 وفرمايل : او له ماسره دهغو کسانو په حق کې له هغوی
 څخه په دفع د عذاب کې خبرې مه کوه چې ظالمان (کافران)
 شوي دي ، بېشکه پردوی باندې د غرقېدلو حکم کړای
 شوی دی .

او په بل آيت کې يې فرمايلي دي :
 «وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى
 الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ
 قَالُوا سَلَامًا ۝ (۱۱)»

ترجمه : او د رحمن الله تعالى ټک بندگان هغه
 وګړي دي چې پر ځمکه باندې په وږو او متواضع ګرځي
 او کله چې ناپوهان له دوی سره خبرې کوي ، نو
 په ځواب کې ورته وايي : السلام عليكم . يعنې د متارکې
 سلام ورته کوي او نريات بحث ورسره نه کوي ، خو
 خپل عزت النفس مجروح نه کړي .

او په بل آيت کې يې فرمايلي دي :
 «وَاتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصَّلَ الْخُطَابِ ۝ (۱۲)»

(۱۱) د الفرقان سورت ، ۶۳ آيت ، ۱۹ سپاره ، ۲۵ سورت .

(۱۲) د ص سورت ، ۲۰ آيت ، ۲۳ سپاره ، ۳۸ سورت .

ترجمه : او مونږ داؤد عليه السلام ته نبوت وړکړی و
او فيصله کوونکې خبرې کول .

او فرمایلی یې دي :

« رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمَنُ
لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا » (۱)

ترجمه : الله تعالى هغه ذات دی چې د آسمانوسو
او زمکې رب او دهغو شیانو رب دی چې د دغو
دواړو په منځ کې دي . نه په مالکان کېږي له دغه
الله تعالى سره د ځواک لرلو د خبرو کولو . یعنې د قیامت
په ورځ به هیڅوک هم له الله تعالى سره د خبرو کولو
قدرت ونه لري .

(۵) قول :

د معنوي ژبې پنځم نوم قول دی او په
عربي ژبې د دې د خبرې نوم قول او جمع یې اقوال راځي
او خبرې کوونکي ته قائل ویل کېږي او د خبرو له پاره
دغه نوم ډېر زیات استعمال شوی دی . په قرآن کریم کې هم دغه
نوم ډېر زیات راغلی دی ، لکه چې الله تعالى فرمایلي دي ،
« فَقُولْ لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى » (۲)

(۱) النساء سورت ، ۳۷ آیت ، ۳۰ سپاره ، ۷۸ سورت
(۲) طه سورت ، ۴۴ آیت ، ۱۲ سپاره ، ۲۰ سورت

الله تعالى حضرت موسیٰ او حضرت هارون علیهما السلام ته وفرمایل : خئی دواړه فرعون ته ولاړ شی او دعوت ورکړی . پس ووايي ده ته خبره پسته ، بناېږی چې دی پند واخلي او ستا رسالت ورته محقق شي ، یا له الله تعالى څخه ووېږی او توحید قبول کړی .

او په بل مقام کې الله تعالى فرمایلی دي :
**فَاَحْسِبُوا الرُّجُسَ مِنَ الْاَوْثَانِ
 وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ۝ (۱۱)**

نو تاسې دبتانو له پلټنې څخه چې هغوی ته عبادت کول او پر هغوی خاړوي ذبحه کول او نذرانې ورکول دي ، ځان ساتئ . اوله درواغو ویلو څخه ډډه وکړئ . یعنې د دغ خبرې کوئ ، ځکه چې درواغ په کناه کې لهبت پرستۍ سره برابر دی او کبیره کناه ده .

(۶) اللّٰغَةُ :

د معنوي ژبې شپږم نوم لغت دی چې عربي لغت پوهانو یې داسې تعریف کړی دی :
« اللّٰغَةُ : اَصْوَاتٌ يُعْبَرُ بِهَا كُلُّ قَوْمٍ عَنْ اَعْمَالِهِمْ »

(۱) د حج سورت ، ۳۰ آیت ، ۱۷ سپاره ، ۲۲ سورت .

وَجَمْعُهَا لُغَاتٌ وَ لُغِيٌّ وَيُقَالُ: سَمِعْتُ لُغَاتِهِمْ:
اِخْتِلَافٌ كَلَامِهِمْ. « (۱)

ترجمه: لغت: هغه ښځونه او خبرې دې چې ملتونه
په هغو سره د خپلو موخو او مقاصدو څرګندونې کوي
او جمع يې لغات او لُغې راځي او ويلى شي: مادې
خبرې او ګرځېدونې واورېدل او دهغوی د ګرځېدونې
او خبرو خپل منځي اختلافات يې وانګېرل.

(۷) کلام:

د معنوي ژبې او نوم نوم کلام دی.
خبرونه په عربي اصطلاح کې کلام او خبرې کوونکي
ته مُتَكَلِّم او یوله بل سره خبرو کولو ته مکالمه ویلي
کېږي. د قرآن کریم په ډېرو آیاتونو کې دغه نوم
مذکور دی، چې دلته دهغوله جملې څخه یو څو مبارک
آیاتونه د نمونې په توګه وړاندې کولی شي.

الله تعالی د اعراف په سورت کې فرمایلي دي:

« قَالَ يَا مُوسَى إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ
بِرِسَالَتِي وَبِكَلَامِي فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ وَكُنْ
مِّنَ الشَّاكِرِينَ » (۲)

(۱) معجم الوسيط، ج ۲ ص ۸۳۱.

(۲) د اعراف سورت، ۹ سپاره، ۱۴۴ آیت، ۷ سورت.

ترجمہ: اللہ تعالیٰ و فرمايل: اي موسى زما په نلیدلو
مه خفه کړه. په تحقيق سره ماته پر ټولو خلکو دخپلي
زما نې غوره کړی یې په خپلو پېغامونو او په خپل کلام
يعني بې له واسطې خبر وکولو سره، نوهغه خفه
په کروړ لټيا سره ونیسه چې ماته درکړي دي او
له شکر استونکو خفه اوسېږه.

او په يو بل مبارک آيت کې يې فرمايلي دي:
«وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ الْأَوْحِيًّا
أَوْ مِنْ قَرَأَى حَجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ
بِأَرْزَنِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ مُّسْتَعِينٍ»

ترجمه: او نه نښاي دپاره دهېڅ بشر داچې خبرې وکړي
له ده سره الله تعالی، مگر په وحی سره (په خوب کې یا
په الهام سره) یا دپردي له شاخه، یا الله تعالی کوم رسول
استاځي له پوښتو خفه لکه حضرت جبریل ورت ته
ولېږي پس هغه وحی یوسي په اذن دالله تعالی سره
چې الله تعالی یې اراد مو فرمایي. پېشکه دغه الله تعالی
دېر اوچت غالب دی په انزال دوحی کې ښه
حکمت والا دی.

سربېره پر دغو دوو آياتونو درې شپېته (۶۳) نور
آياتونه دي چې خبرو ته د کلام نوم په مختلفو
ضيغورېکې ذکر شوی دی، چې دلته دهغو ټولو
راوړل موضوع ټولاني کوي، له همدې امله پر دغو
مثالونو بس والی کوم.

د ژبې ډولونه

ژبه د عام فهم په اعتبار په دوه ډوله ده:
يو ډول يې هغه ده چې په خبرو يې هيڅوک نه
پوهېږي پرته د کائناتو له خالق څخه او يا هغه
څوک پرې پوهېږي چې الله تعالى يې ديوهولو
اراده وفرمايي. د ژبې دغه ډول ته په عامه
اصطلاح کې د حال ژبه ويل کېږي. او دويم ډول
د قال ژبه ده، او دا هغه ژبه ده چې خبرې اتري پرې
کوي او هر څوک پرې پوهېږي. هر څه په اسانتيا سره
له يوه څخه بل ته انتقالولی شي.

د حال ژبه:

د مخه په تعريف کې وويل شول چې د
حال ژبه خلاف د قال له ژبې څخه ده او دغه ژبه ټوله هغه

عالمونه لري چې پر خبرو کولو الله تعالى قدرت نه وي ورکړي
 لکه ونه، غنه، نباتات يعني هر څه شته بومي او کياوي ترڅو
 پرې کړای شوي او وچې شوي نه وي، کاني او د برې
 ترڅو چې ماتې شوي نه وي، لمر، سپوږمۍ، ستوري،
 آسمانونه او ځمکه، د وچې او سمندرونو ټول ژوي
 او ساه لرونکي د حال په ژبه غږېږي او خبرې کوي او
 د الله تعالى تسبیح او حمد بيانوي، لکه چې الله تعالى د
 اسراء په مبارک سورت کې د دوی په اړوند فرمايلي دي:

«تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ

فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ

وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ

حَكِيمًا غَفُورًا ۝ (۱۱)

ترجمه: د الله تعالى تسبیح وايي اووه واره آسمانونه او
 ځمکه او ټول هغه څه چې په دوی کې دي، او نشته هېڅوک
 له مخلوقاتو څخه مگر چې تسبیح وايي سره له ثناء د دغه الله
 تعالى مکر تاسې دهغوی په تسبیح ويلو نه پوهېږئ. بېشک

۱۱ د اسراء سورت، ۴۴ آيت، ۱۵ پلاره، ۱۲ سورت.

الله تعالى به تحمل والا او بنیونی دی .

د حال په ژبه دانیاوو پوهېدل

الله تعالى ځينو انبياوو کراموته د مرغانو او نورو حیواناتو ، خزنده وو او ژوو د حال په ژبه د خبرو کولو علم او پوهه ورکړې وه او بې له تکلیفه پرې پوهېدل ، لکه چې حضرت سلیمان علیه السلام ته د منطق الطیر پوهه ورکړې شوې وه ، لکه چې پخپله هغه ویلي دي او خپل امت ته یې اعلان کړی و چې :
« عَلِمْتُ مَنُطِقَ الطَّيْرِ » (۱) ، یعنې مونږ ته د مرغانو پر خبرو باندې د پوهېدلو علم را کړی شوی دی . او نمونه یې الله تعالى د نمل په سورت کې له هُذُود سره د حضرت سلیمان علیه السلام د پالوک او مورکه ذکر کړې او فرمایلي یې دي :

« منطق الطیر : وَتَفَقَّهَ الطَّيْرُ فَقَالَ مَا لِيَ

لَا أَرَى الْهُدُودَ أَمْ كَانَمِنَ الْغَائِبِينَ
لَأَعِذُّ بَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَا ذُبْحَنَّهُ

(۱) د نمل سورت ، ۱۶ ، آیت ، ۱۱ سپاره ، ۲۷ سورت :

أُولِيَائِيَّ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ۝ فَمَكَثَ غَيْرَ
بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ حِطُ بِهِ وَجِئْتُكَ
مِنْ سَبِيلٍ يَبْتَائِقِينَ ۝ إِنِّي وَجَدْتُ
امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ
وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ۝ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا
يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزِينَتُهُمْ
لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالُهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ
فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ۝ أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي
يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ
مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ۝ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ۝ قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ
أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ۝ إِذْ هَبَّ بِكَلْبَابٍ هَذَا
فَالْقَهْ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّى عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَجْعَلُونَ ۝

(١٧) دنفل سورت - ٢٠-٢١-٢٢-٢٣-٢٤-٢٥-٢٦-٢٧-٢٨ آيتونه، ١٩ سياره .

ترجمہ : او حضرت سلیمان علیہ السلام دمرغانو دفوځون
پلټنه وکړه او دهغوی حاضرې یې واخیسته ، نور
پول حاضر وو ، مگر ډاک وروڼکی یې بی توتکی
(هډهډ) یې ونه موندله او هغه ناسوب و ، نو
حضرت سلیمان علیہ السلام وویل :

حضرت سلیمان : څه مانع دی ماته چې زه
ډاک وروڼکی یې بی توتکی نه وینم ؟ چېرته غلی
شوی دی او که بهنې حاضر شوی نه دی او ناسوب
دی ؟ کله چې دی راشي نوزه به هرو مرو ده ته
سخنه سزا وکړم . مثلاً بندي به یې کړم ، یا به یې
وزرونه او بهنې و شکوم ، یا به یې هرو مرو ذبحه کړم
یا به دخپل ناسوب والی او غایبتیا د متلو وړ عذر
او دلیل وړاندې کړي .

هډهډ : له بزې ایسار تیا څخه وروسته
یې بی توتکی حاضر شو او سلام یې وکړ .

حضرت سلیمان : تر اوسه پورې چېرته وی ؟
ولې ناسوب شوی وی ؟

هډهډ : زه خبر شوی یم پر هغه څه باندې
چې ته خبر نه یې اوتاته چې له سباء څخه ډېر لوی
خبر راوړی دی ، چې باوري خبر دی .

حضرت سلیمان : زرشه وایه چي دغه مهم
خبرخه دی ؟ چي تراوسه پوري زوږي نه یم خبر
شوی ؟ !

هُدُودُ : مایه یمن کی یوه سبخه ولیدله
چي د سباء د قوم په نارینه و حکومت کوي ، او
دغي سبخي ته هر هغه شی ورکړي شوی دی چي
پا چایانو ته ورکولی شي . او ددغې سبخي تخت وېر
لوی دی . بله دا چي ما دغه سبخه او هم ددې قوم
ولید چي امر ته سجده کوي پي له الله تعالی خفه ،
او شیطان دوی ته ددوی عملونه بنایسته کړي دي .
پس دوی لره شیطان له سمې لارې خفه منع کړي ،
نو دوی سمه صافه لاره نه مومي او هغه دا چي دوی
الله تعالی ته سجده نه کوي ، هغه الله تعالی ته چي راوباسي
هغه چي په آسمانونو او ځمکه کې پټ دي . هغه الله تعالی
چي ور معلوم دی هغه څیز هم چي تاسي یې پټوي پخپلو
زموږو کې او هغه څیز هم چي تاسي یې پخپلو ژبو ښکاره کوئ
هغه الله چي نشته هېڅ لایق عبادت مگر یوازی هم
دی ، دی رب دېر لوی عرش دی .

حضرت سلیمان : حضرت سلیمان علیه السلام هُدُودُ
ته وویل : ډېره وگورو چي آیا تا دغه خبره رسنیاوېلې

يا كه پي ته له در واغ ويونكو خڅه . يوسه ته زما دغه
 ليک او فرمان ، پس وغورځوه دغه ليک دوی ته ، بيا مخ
 جارباسه له دوی خڅه او پټ نېږ دې ورته ودرېږه
 پس وکوره له ورايه چې دوی په خه ځواب سر ه
 رجوع کوي »

منطق النمل : دغه راز الله تعالى حضرت سلیمان

عليه السلام ته د خزنه ودخل په ژبه

د پوهېدو علم هم ورکړی و . لکه چې د نمل په سورت
 کې د مېړه تنو د پاجا خبرې او د حضرت سلیمان علیه السلام
 په هغو د پوهېدلو ذکر فرمایلي دي :

وَحِشْرَ لُسُلِيمَانَ جُنُودَهُ مِنَ الْجِنِّ

وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ○ حَتَّى إِذَا

اتَّوَعَلَى وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا

النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِينَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ

وَجُنُودُهُ ○ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ○ فَبَسَّمَ ضَاحِكًا

مِّنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ

الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا

تَرْضَاهُ وَأَدْخَلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ○ « (۱)

ترجمہ : او د سلیمان له پاره د پېریانو ، انسانانو
او مرغانو لښکري جمع کړای شوي وي ، بیا به دوی ډلي
ډلي قتل کړي ، تر دې چې «یوحنا دغز له پاره له خپلو لښکرو
سره رهي» او د مېړیانو په کنده او سیمه د تېرېدو په مهال
کې راغلل ، نو د مېړتنو مشري وویل : ای مېړیو! ننوځئ ټول
خپلو خپلو مستو گنځیو ته او سورو ته ، خو د سلیمان لښکري
تاسې خرموچ او مات او میده نه کړي ، حال دا چې دوی
به ستاسې له وژلو څخه هم خبر نه وي .

حضرت سلیمان علیه السلام چې د مېړتنو د پاچا دا خبرې
واوريږي ، نو په موسکا سره یې وخنډل دهغې له وینا څخه ،
او بیا حضرت سلیمان علیه السلام وویل : ای زما ربه ! ماته
رأیه برخه کړه دا چې زه شکر وکړم ستا دهغه نعمت چې تا
انعام کړی دی پر ما او په پلار زما او بل دا چې زه نیک
عمل وکړم هغه چې ته یې خوښوي او ما په خپلو صالحو
بندگانو کې نه باسه او یو ځای یې کړه له هغوی سره .

(۱) د نفل سورت ، ۱۷-۱۸-۱۹ آیاتونه ، ۲۷ سپاره ، ۲۱ سورت .

حضرت داؤد عليه السلام

په نورو علومو برسېره الله تعالى حضرت داؤد عليه السلام ته هم له حضرت سليمان عليه السلام څخه د مخه د مرغانو پر ژبه د پوهېدلو علم ورکړی و. ان تردې چې د جما دانو، کانو، بوټو، ونو، غرونو او څارويو په ژبو د پوهېدلو علم ورسره و، او هغوی د حال په ژبه چې هر څه ورته وویل حضرت داؤد عليه السلام به يې ځواب ورکاوه. دا لکه چې الله تعالى غرونو او مرغانو ته حکم کړی و چې له حضرت داؤد عليه السلام سره په کله د الله تعالى ذکر وکړي نو غوښتې ورسره ښه کړي. الله تعالى فرمایلي دي:

وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرُ
وَكُنَّا فَاعِلِينَ ۝ ١١ ۱٢

ترجمه: او تابع کړي وومونږ له داود سره غرونه چې تسبیح به یې ویلي او همداسې مونږ مرغان هم ورته تابع کړي وو او مونږ د دغه کار کوونکي وو.

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم

امام الانبیا حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته هم الله تعالى د معجزې په توګه د حیواناتو په ژبه د پوهېدلو

علم ورکړی و، لکه چې دامام احمد په خپل مسند کې له حضرت
يعلى رضى الله تعالى عنه څخه روايت شوى دى :

منطق البعير : عَنْ يَعْلَى بْنِ مُرَّةَ الثَّقَفِيِّ

قَالَ : بَيْنَا نَحْنُ نَسِيرُ مَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ إِذْ مَرَرْنَا بِبَعِيرٍ يُسْنِي عَلَيْهِ . فَلَمَّا رَأَاهُ
الْبَعِيرُ جَرَّ جَرًّا فَوَضَعَ جَرَانَهُ فَوَقَفَ عَلَيْهِ
النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : أَيْنَ صَاحِبُ هَذَا
الْبَعِيرِ ؟ فَجَاءَهُ فَقَالَ : « بِعِينِهِ » فَقَالَ : بَلْ
نَهَبَهُ لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، وَإِنَّهُ لَأَهْلُ بَيْتٍ مَا لَهُمْ
مَعِيشَةٌ غَيْرُهُ ، قَالَ : أُمَّا إِذْ ذَكَرْتَ هَذَا مِنْ أَمْرِهِ ،
فَإِنَّهُ شَكَكَ كَثْرَةَ الْعَمَلِ وَقِلَّةَ الْعَلْفِ فَأَحْسِنُوا إِلَيْهِ .^(۱)

ترجمه : له حضرت يعلى بن مره ثقفى رضی الله عنه څخه
روایت دی چې ویلی یې دي : یو ځل موږ له رسول الله صلی
الله علیه وسلم سره رهي وو چې پریو داسې اوښ باندي تېرېدل

(۱) معجزات المصطفى ، ص ۸۶ - ۸۷ .

چي اوبه پري را وړلي شوي. كله چي دغه اوبن بنی صلی الله
 علیه وسلم ولید، اوبن په ژمېاشو او سلگي يې پیل کړې
 په سلگو شو، بنی کریم صلی الله علیه وسلم ورته ودرېده
 او ويې فرمایل: ددې اوبن خښتن څوک دی؟ او چېرته
 دی؟ داوبن خښتن ورته راغی او حاضر شو. حضرت رسول
 اکرم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل: دغه اوبن
 پر ماباندې ویلور. داوبن خښتن وویل:

ای دالله تعالی رسوله! مونږ به يې تاته وړيا درکړو
 مگر دا ديو داسې کهول اوبن دی چې همدغه یواوېش
 يې دروزی کتلو ذریعه ده اوله ده څخه پرته دروزی
 کتلو بل ذریعه نه لري. حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم
 ورته وفرمایل:

داسې چې پرمه څرنګه چې تا ددغه کهول حالت بیان کړو
 ورسره دې وی مگر له دغه اوبن سره عاطفي اوسنه چلن
 کوئ، ځکه چې ماته اوبن دخپل خښتن له پلوه شکایت
 وکړ او راته يې وویل چې: کار پر ماباندې زیات کوي،
 خواړه او واسنه لږ را کوي او پر ګیډه مې نه مروي.

(۲) دغه راز امام دارمي په خپل سنن کې د حضرت جابر
 رضی الله عنه مروي حدیث ذکر کړی دی چې په هغه کې
 هم حضرت جابر رضی الله عنه دیوبل اوبن کیسه روایت کړې

ده جي هغه هم رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دڄيل ڏهنن
 به هڪه شڪايت وڪر ، حضرت رسول اڪرم صلى الله عليه وسلم
 هغه طلب ڪراو ورتو وي فرمايل:

« فَأَحْسِنُوا إِلَيْهِ حَتَّى يَأْتِيَ أَجَلُهُ » (۱)

له دغه اوڻن سره ٻيه چلن ڪوئ ، ترهغه پوري

جي ڏوندي وي اوستا سي به ولڪه ٿي وي .
 (۳) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ: أَرَدَنِي

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَلْفَهُ ذَاتَ يَوْمٍ
 فَأَسْرَأَ لِي حَدِيثًا لَا أُحَدِّثُ بِهِ أَحَدًا مِّنَ

النَّاسِ، وَكَانَ أَحَبَّ مَا اسْتَتَرَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِحَاجَتِهِ، هَدَفْتُ أَوْ حَاشَشْتُ

نَخْلِي . فَدَخَلَ حَاطِطًا لِرَجُلٍ مِّنَ الْأَنْصَارِ فَإِذَا

جَمَلٌ فَلَمَّا رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حَنَّ وَذَرَفَتْ عَيْنَاهُ، فَأَتَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ فَمَسَحَ سَرَاتَهُ إِلَى سَنَامِهِ وَذَفَرَاهُ ،

(۱) سنن دارمي ۲ ج ۱ ص ۱۸ حديث نمبر ۱۲، باب ما اكرم الله به نبيه...

فَسَكَنَ فَقَالَ : مَنْ رَبُّ هَذَا الْجَمَلِ ؟ لِمَنْ
 هَذَا الْجَمَلُ ؟ فَجَاءَهُ فَتَى مِنْ الْأَنْصَارِ
 فَقَالَ : لِحُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، فَقَالَ : أَفَلَا تَتَّقِي اللَّهَ
 فِي هَذِهِ الْبَهِيمَةِ الَّتِي مَلَكَكَ اللَّهُ وَإِيَّاهَا ؟ فَإِنَّهُ
 شَكَاهُ إِلَيَّ أَنَّكَ تُجِيعُهُ وَتُدْعِيهِ ، ، رُوَاهُ ابوداود -
 والحاكم وابن عساکر واحمد .

ترجمہ : له حضرت عبد الله بن جعفر رضى الله عنه خخر روایت
 دی چي فيلي يي دي ، يوخل زه رسول الله صلى الله عليه وسلم
 په خپله سور له شاته خان پسې سپور کوم ، نوماته يي يوه پته
 خبره وکړه او بيا يي راته وفرمايل چي زه هيچا ته هم هغه ونه
 وایم . رسول الله صلى الله عليه وسلم به چي خپل رفع حاجت
 کاوه ، نو ترخو پورې چي به د پردې او پناه کولو خيزيد ا
 نه شو خپل حاجت به يي نه رفع کاوه ، نو چي دېوال يادخرما
 ونه او يا گن گنکل به و بيا به يي ضرورت رفع کاوه ، نو د
 همدې موخې له پاره د يو انصاري کڼد والي ته ننوت ، کوي
 چي هلته اوښ دی . کله يي چي بنی صلى الله عليه وسلم
 وليد ، نو اوښ ورته په ثرا شو او پرمخ يي اوښکي وبېښلې
 بنی کریم صلى الله عليه وسلم اوښ ته نېږدې ورغی او خپل

مبارک لاس یی د هغه پر شا، پر کوو او غوږ و نو باندې
تېر کړ، د لاسایي کړ، نو هغه آرام شو او ژر یی بس کړ
بیا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل :

ددې اوښ خښتن خوک دی ؟ او بیا یی غږ وکړ :
دا اوښ دچا دی ؟ د انصارو یو زلمی راغی او ویی
ویل : ای د الله تعالی رسول ! دغه اوښ زما دی .

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل
آیا ته ددغه څاروی په باره کې له الله تعالی څخه
نه وپېږي چې ته یی ددې خښتن گرځولی یی ؟ ځکه
چې دغه اوښ ماته شکایت وکړ او راته یی وویل
چې ته دی وږی ساتی او د پری سترې کوي، یعنې
کار د پری کوي . دا حدیث ابو داؤد، حاکم، امام
احمد او ابن عساکر روایت کړی دی .

منطق الحجرة: دکانو پر شریه پوهېدل

د الله تعالی رسول الثقلین حضرت محمد صلی الله -
علیه وسلم ته د کانو د حال د ژبې پر خبرو د پوهېدو
علم هم ورکړی شوی، لکه چې په صحیح مسلم کې له حضرت
جابر رضی الله عنه څخه په مروی حدیث کې مروی
دی :

عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنِّي لَا عَرَفُ حَجْرًا بِمَكَّةَ
كَانَ يُسَلِّمُ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ أُبْعَثَ إِنِّي لَا عَرَفُهُ
الْآنَ » رواه مسلم »

ترجمہ: له حضرت جابر بن سمرہ رضی اللہ عنہ تخریفات
دی چي ویلی یب دی: رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
فرمایا دی: یہ تحقیق سہ زہ پہ مکہ کی سختیںہ پترنم چي
پرما باندی بہ یی پخوا لہ دی خٹہ سلام کاوہ چي زہ
پہ نبوت سہ مبعوث شم، او اوس ہم ماتہ ہماغہ دہرہ
سنہ معلومہ دہ .

مطلب دا چي اللہ تعالیٰ خیلو حیئو خاصو بندہ کا فوٹہ
پہ خیلہ خاصہ پیرروینہ د حال پہ ژبہ دیوہیدلو علم عطاء
کری و، مکر د عامو وکرو لہ وس خٹہ دا بھر دی چي
د حال پہ ژبہ پوہ شی او پہ دی کي ہم دا اللہ تعالیٰ لوی
حکمت دی او هغه دا چي حیئو وکرو او ذواتوتی پیر حیئو
نور و باندی او چتوالی ورکری دی پہ پوہی او علم سہ او
پہ نبوت سہ، علم ہیدا سہ علم چي اکشابی نرو، بلکی کوی
علم وی دانسان پہ وس کي نرو چي د ظاہری اسبابو

په وزله ځانته حاصل کړی شي.

د قال ژبه

د قال ژبه خو متعارفه ده، هر څوک يې پېژني
ښايي تعريف ته اړتيا هم ونه لري، ځکه همدغه ژبه
ده چې هرڅه پرې پېژندلی شي او ټول مقاصد او مطالب
پرې ترلاسه کولی شي.

د قال ژبې ډولونه :

د قال ژبه د کلام او ويونکو

په لحاظ په څلور ډولونو باندې ویشل شوی ده، چې تفصیل يې
په لاندې ډول ذکر کولی شي :

« د الله تعالی کلام :

لومړی ډول د الله تعالی

کلام دی چې د الله تعالی له صفاتو څخه دی او د الله تعالی
کلام په نورو گړدو کلامونو کې غوره او ممتاز کلام دی
او داسې خصوصیات لري چې په بل هېڅ کلام کې نشته او
نه به کله پیداشي، او هغه خصوصیات که څه هم د انسان د
پوهې له چمبې څخه بهر دی او ټول احاطه کولی نه شي
مگر یو څو يې په لاندې ډول داسې خصوصیات دي چې پر
نورو کلامونو يې ممتاز والی راوی او هغه دا دي :

خصوصیات : د الله تعالى دمقدس اوسپیڅلي

کلام خو خصوصیات دادي :

- (۱) د الله تعالى کلام ازلي دی ، هېڅ ابتداء نه لري .
- (۲) د الله تعالى کلام ابدی دی ، هېڅ پای او انتها نه لري . تل پاتې او همپشه دی او تل ترتله به وي .
- (۳) د الله تعالى کلام یې ساري او بې سیاله دی .
- (۴) د الله تعالى کلام له هر ډول نقصان څخه منزه . اوسپیڅلی دی ، هېڅ ډول عیب نه لري ، له تها موهغو عیبونو څخه پاک دی چې د مخلوقاتو په کلامونو کې موجود وي .

- (۵) د الله تعالى کلام د الله تعالى د ذات په شان قدیم دی په داسې حال کې چې د مخلوقاتو کلامونه حادث دي .
- (۶) د الله تعالى کلام هېڅ ډول وسایلو ته اړتیا نه لري لکه ژبه ، پوهه او داسې نور ، په داسې حال کې چې د مخلوقاتو کلام ورته اړتیا لري .

- (۷) د الله تعالى کلام ته صرف کلام ویلی شي ، ژبه ، منطق او نور نومونه ورته ویل روانه دی
- (۸) د الله تعالى کلام بلا کیف دی

(۲) د پرینستو کلام:

په مخلوق کې لومړی کلام د

پريښتو دی . دهغوی د کلام د څرنگوالي اصلي
 حقيقت يوازي الله تعالی او بيا پخپله دوی ته معلوم دی
 ځکه چې پريښتو تر اوسه له بشري انبيا ووسره د الله تعالی
 په امر خبرې کړي دی او هغه يې هم د بشري ژبو په کلام
 ورسره کړي دی ، خو دوی د الله تعالی په پېغامونو
 وپوهولی شي .

(۳) د پير يا نو کلام :

درېم ډول کلام د پيريانو
 دی . اوله انسان څخه دمخه پريان هغه مخلوق دی چې
 الله تعالی د ځمکې د عمران له پاره پيدا او مامور کړي وو .
 د پيريانو د کلام د حقيقت له پاره هم د اسلامي امت پوهانو
 د انظر ورکړی دی چې د بشر له پيدا ايښت څخه دمخه
 د دوی د ژبې دود په هکله معلومات نشته ، مگر د انسان له
 پيدا ايښت او په ځمکه کې له واکمنۍ څخه وروسته د پير يا نو
 اقوام د ځمکې په ټولو سيمو کې اوسېږي . او په هر سيمه کې
 چې کوم بشري ملت اوسېږي پريان هم د هماغه بشري
 ملت په ژبه خبرې کوي ، خو له دې سره سره هغوی خپله
 ژبه هم لري چې په بشر کې له انبياؤ څخه پرته بل څوک
 پرې نه پوهېږي .

(۴) د بشر کلام : په تاريخي لحاظ او په ځمکه کې

د ترویج له نظره په څلورمه درجه کې بشري ژبې او بشري
کلام دی چې الله تعالی دخپل بشپړ قدرت او دخپل
وحدانیت له دلیلونو څخه ګرځولی دی.

که څه هم بشري کلام او ژبې د ترویج په لحاظ له نورو
ژبو څخه وروسته دی، خو هغه فضیلتونه او امتیازات
چې الله تعالی بشري ژبوته ورکړي دي، هغه نه د حال
په ژبه کې شته او نه د قال د ژبې د پریستو او پېریانو په
کلامونو کې موجود دي، چې د همدغو فضایلو او
امتیازاتو له امله الله تعالی بشري کلام او ژبه د نورو
مخلوقاتو پر شربو باندې غوره او افضله ګرځولې ده.
او په کلامونو کې یې داسې اوجیت مقام ورکړی دی چې
بل یو کلام ته یې هم نه دی ورکړی.

د بشري کلام فضیلتونه

هغه فضیلتونه چې الله تعالی بشري ژبوته و دیعت کړي
دی او هغه ځانګړتیاوې چې بشري کلام یې پرې ممتاز
کړی دی په لاندې ډول دي:

(۱) لومړنی فضیلت یې دادی چې الله تعالی خپل ټول کتابونه
د بشري ملتونو د سمون او لارښودنې له پاره په بشري ژبو نازل
کړي دي او دغه کتابونه د هر ملت په ژبه ورتلیري دي، خو

هغوی دالله تعالیٰ پر اوامرو او منہیاتو باندې پوه شي
او پر هغوی باندې حجت قایم شي.

(۲) دویم فضیلت الله تعالیٰ بشري ژبو ته داورکړی
دی چې الله تعالیٰ له بشري انبیاءو سره د هغوی پر ثریو
کلام کړی دی، یعنې له هر نبي سره یې دهغه پر
ژبه کلام کړی دی، د مثال په ډول: له حضرت
شیث، ادریس او نوح علیهم السلام سره یې په
سریانی ژبه، له حضرت ابراهیم علیه السلام سره یې په
کلدانی ژبه، له حضرت موسیٰ علیه السلام سره په عبراني
ژبه اوله خاتم النبیین حضرت محمد صلی الله علیه وسلم
سره یې په عربي ژبه کلام کړی دی. او دغه دواړه
هغه فضیلتونه دي چې الله تعالیٰ د بل هیڅ مخلوق ژبې
ته عطاء کړي نه دي.

(۳) درېم فضیلت الله تعالیٰ داورکړی دی چې ملائکو
په بشري ژبو انبیاءو ته دالله تعالیٰ وحی راوړې ده او
د انسانانو کړه وړه، اعمال او افعال د همدوی په ژبو لیکي،
خود قیامت په ورځ له هغوی وروڅخه منکرته شي چې په
دنيوي ژوند کې یې کړي دي او هریو به خپله اعمالنامه
په خپله لوی، لکه چې الله تعالیٰ فرمایلي دي:

«وَكُلُّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَةً فِي عُنُقِهِ ط

وَنُخْرِجْ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا
 اقْرَأْ كِتَابَكَ ط كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ۝

ترجمه : او له هر انسان سره مونږ دهغه عمل لازم کړی .
 دی په څاره دده کې او د قیامت په ورځ به راوباسوده لره .
 یو کتاب غوړولی شوی چې دی به ورسره مخامخ شي
 او ورته به وویل شي : ولوله کتاب خپل نن ورځ خپل ځان
 ستاېس والی کوي پر تا باندې حساب کوونکی .

(۴) څلورم دا چې په دنیا کې د کائناتو د پیدایښت
 تاریخ او د هر یو کمیت او کیفیت او د هر یو دنده او ذمه واري
 په بشري ژبو لیکل شوی دی . دغه راز د ټولو موجوداتو
 هکته اوزیا نونه ، عمرونه اوزوال او دهغه اسباب او
 عوامل یوازې او یوازې په بشري ژبو ثبت او لیکل شوی
 دي ، سره له دې چې د پېریانو ژبه د انسان له ژبې څخه
 پخوا موجوده وه ، مگر نه یوازې دا چې دهغوی ژبې ته
 دا امتیاز ور نکړای شو ، بلکې پخپله پېریان هم پر دې
 باندې مجبوره کړای شول چې د بشریت ژبې زده کړي
 او پر همدغو ژبو خبرې اترې ، افهام او تفهیم وکړي .

(۵) پنعم فضيلت الله تعالى بشري ژبو ته دا ورکړي
 دی چې د حکمی د عمران، تهذيب، تمدن، علوم او
 معارف پر انساني ژبو ترسيم اوليکي شوی دي. په
 کایناتو کې د کړدو اشياؤ نومونه صرف په انساني
 ژبو کېښودلی شوي دي، او يوازې په همدغو ژبو
 متعارف دي.

دا هغه فضائل دي چې هيڅوک هم انکار ورڅخه
 نشي کولی او د اهرم يو منل شوی او ثابت حقيقت دی
 چې د مخلوقاتو له جملې څخه د هيڅ يو ژبې ته الله تعالی
 دغه امتيازات عطاء کړي نه دي.

د ژبې آرکان

ژبه يا په بل عبارت کلام يا خبرې صرف دوه ارکان
 لري: ۱- توري ۲- اصوات

(۱) توري: په عربي ژبې دود کې حروف ورتړول کېږي
 او په انگريزي ژبې دود کې يې ALPH BATES بولي او
 په نورو بشري ژبې دودونو کې مختلف نومونه لري.

(۲) اصوات: اصوات د صوت جمع ده او د عربي
 نوم دی چې تعريف يې عوي ژبې دود پوهانو داسې کړی
 دی:

« أَكْثَرُ السَّمْعِ الَّذِي تُحَدِّثُهُ تَمَوُّجَاتٌ

نَاشِئَةٌ مِنْ اهْتِرَازِ جِسْمٍ » « (۱) »

ترجمه : صوت هغه اوریدونکی اثر دی چې د یو شي
د جسم له حرکت او خوځولو یا خوځېدلو څخه تولیدېږي.
په پښتو ژبې د دې صوت ته ږغ (غږ) او اصواتو
ته غږونه (ژغونه) ویل کېږي او په انگرېزي ژبې د دې
(SOUND) سوند ورته ویلي شي.

مطلب دا چې د ژبې او کلام ارکان یوازې او
یوازې همدغه دوه بنودلی شوي دي. همدغه دوه
کلمه او بیا کلام جوړوي او بیا له کلام څخه
جملې مینځته را دروي چې بشري مقاصد د لیکونو
او کتابونو په بڼه کې تیاروي ترڅو څه کوي.

توري جوړوونکی اندامونه

هغه آلات او وسایل چې حروف او توري جوړوي
د بدن اووه (۷) اندامونه دي چې هر یو یې په دې اړوند

بېلابېلې پنځيزې دندې لري چې الله تعالى ورته سپارلي
 دي او دالله تعالى په حکم يې په بشپړه توګه ترسره
 کوي. اوهغه اووه اندامونه په لاندې ډول دي:

- (۱۱) حنجره (۲) ستونی (۳) ژوبه
 (۴) اضراس (۵) دثني اطراف (۶) شونډې
 (۷) مری

د اتني او نهمي حجرې پوره نامتو مسلمان فیلسوف، مؤرخ
 محقق او سیاست پوه امام ابن خلدون متوفی ۸۰۸ھ

په دې هکله داسې لیکلی دي:

«اعْلَمْ أَنَّ بَنِي الْحُرُوفِ فِي النُّطْقِ كَمَا يَأْتِي

شَرْحُهُ بَعْدُ هِيَ كَيْفِيَّاتُ الْأَصْوَاتِ الْخَارِجِيَّةِ

مِنَ الْحَنْجَرَةِ تَعْرِضُ مِنْ تَقْطِيعِ الصَّوْتِ -

بِقَرَعِ اللَّهَاقَةِ وَأَطْرَافِ اللِّسَانِ مَعَ الْحَبْكِ وَالْحُلُقِ

وَالْأَضْرَاسِ أَوْ بِقَرَعِ الشَّفَتَيْنِ أَيْضًا فَتَغَايِرُ كَيْفِيَّاتُ

الْأَصْوَاتِ بِتَغَايِرِ ذَلِكَ الْقَرَعِ وَتَجِيءُ الْحُرُوفُ

مُتَمَايِزَةً فِي السَّمْعِ وَتَتَرَكَّبُ مِنْهَا الْكَلِمَاتُ الدَّالَّةُ عَلَى مَا فِي

الضَّمَائِرِ» (۱۱)

ترجمه: پوه شه چې ژبني توري چې خبرې ورڅخه
 جوړېږي دهغو ژغونو کيفيتونه دي چې له حنجري
 څخه ووتلي او د ژغ له پرې کولو څخه جوړېږي،
 په خوځولو د ژبې يا ژبگري څخه او د ژبې له
 اطرافو، تالو، ستوني او غاښونو او د شونډو په
 حرکت افانضمام سره او بيا دغه ژغونه د همدغو
 اندامونو په تغير سره متغير کېږي او توري ورڅخه
 منځته رادروي.

يعني د الف با اته ويشت (۲۸) توري د دغو اندامونو
 په اړولو رارولوسره بيا د اصواتو په تغير سره جوړېږي
 او د کائناتو د خالق لوی حکمت دی چې د بدن هر
 اندام ته يې مختلفې دندې تفويض کړي دي چې له
 حکم سره سم يې هريو اداء کړي.

د بشري ژبو شمېره

د بشري ژبو شمېره، که څه هم په دقیقه توګه نه ده معلومه، مګر په اټکل سره څېړونکو د ځینو معلوماً له مخې د ژبو شمېر معلوم کړی دی، لکه چې قاضي عبدالحليم اثر افغاني په خپل کتاب «پښتو ادب کې ويلي دي:

« تراوسه پورې يعنې له بابا آدمه تر دې دمه اووه زره (۷۰۰۰) ژبې ويلي شوې دي چې دهغوله جملې څخه نن په ګرده نړۍ کې نهه سوه (۹۰۰) ژبې ويلي کېږي او نورې ټولې له خپلو ويونکو امتونو سره پای ته رسېدلي دي او هېڅ نشته يې هم پاتې نډه. » (۱)

د قاضي اثر صاحب دغه اټکل صرف د ژبو د يوډول شمېر په هکله دی، په داسې حال کې چې د ژبو شمېر په دوو اعتبارو کولی شي، چې د ادبي دله هغه دوه اعتبارونه بېلابېل ذکر کولی شي:

(۱) پښتو ادب، ص ۱۴

په بنسټيز ډول :

په بنسټيزه توگه تر اوسه پورې
اووه ژبه ژبې ويلې شوي دي چې نهه سوه يې اوس له
خپلواکي ډولونو او فنونو سره موجودې دي او شپږ
زري يې مړې شوې او له مخته تللي دي ، هېڅ اشاره او
باقيات ورڅخه پاتې شوي نه دي ، ځکه الله تعالی کوم امتونه
چې دهغوی د سرکښه له امله تباه او فناه کړي دي ، نو
هغوی يې له خپلو ټول شتوسره داسې تباه کړي دي چې
هېڅ نښه ورڅخه پاتې شوی نه ده .

په فروعي ډول :

په فروعي ډول د بشري
ژبو مجموعي او ټول شمېر درې سوه زره (۱۲۰۰۰۰۰) دی .
د اځکه چې هر ژبه ، سلگونو څانگې لري او د لهجو په
لحاظ هر ژبه يو چورليخ او اصل لري او په سلگونو
څانگې لري چې داسې دلته په دې ډول په ډېر
لنډيز سره دوه درې ژبې د نمونې او دليل په
توگه درنو لوستونکو ته وړاندې کړم .

عربي ژبه

تاريخ پوهانو عرب پر درې برخو ویشلی دي

(۱) عرب باندې : دا هغه عربي اقوام دي چې پخوا

تېر شوي دي او له نړيوال توپان سره يې هرڅه لهجه ،
شته او تمدنونه او ثقافتونه له منځه تللي دي .

(۲) عرب عاربة : يعنې توکميز عرب چې اصلي مسکن

يې يمن او نوري سيمې وې ، حافظ ابن کثير ويلي دي :

د عرب عاربة وخت اقوام دولس دي : (۱) عاديان (۲) ثموديان

(۳) جرهم (۴) طسم (۵) يثديس (۶) اميم (۷) مدين (۸) عيلاق

(۹) عيل (۱۰) جاسم (۱۱) قحطان (۱۲) بنو يقطن (۱۳)

(۳) عرب مسعريه : د حضرت اسماعيل عليه السلام

اولاده وه چې په حجاز کې اوسېدل ، او دغه عرب پر

دو وختو خانګو ویشل شوي دي : قحطاني او عدناني

بيا د بنو قحطان څلور سترې کورنۍ دي : ۱- قضاغه ۲- کهلان

۳- آزاد ، ۴- حمير ، او بيا قضاغه دغه لاندې کورنۍ لري :

(۱) البدايه والنهايه، ج ۱، ص ۳۰ . په خپار قول کې د ياد شم د بارهم ليکلی .

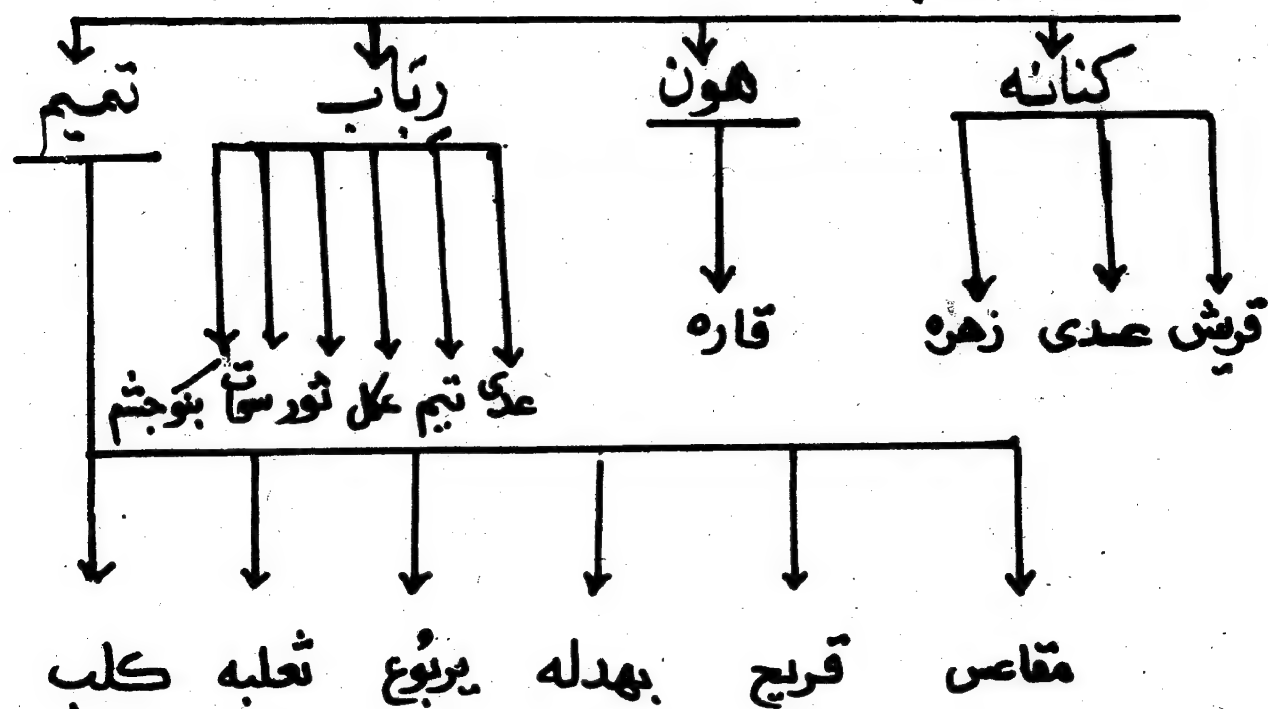
(۱) بنو کلب (۲) بنو تنوخ (۳) بنو جرهم (۴) بنو جهينه
 (۵) بنو نهذ (۶) بنو عذره (۷) بنو اسلام (۸) یلسی
 (۹) سلیخ (۱۰) ضجم (۱۱) تغلب (۱۲) نمر (۱۳) اسد
 (۱۴) تیم اللات تیم الله کلب .

کهلان: دغه لاندې پښې لري :

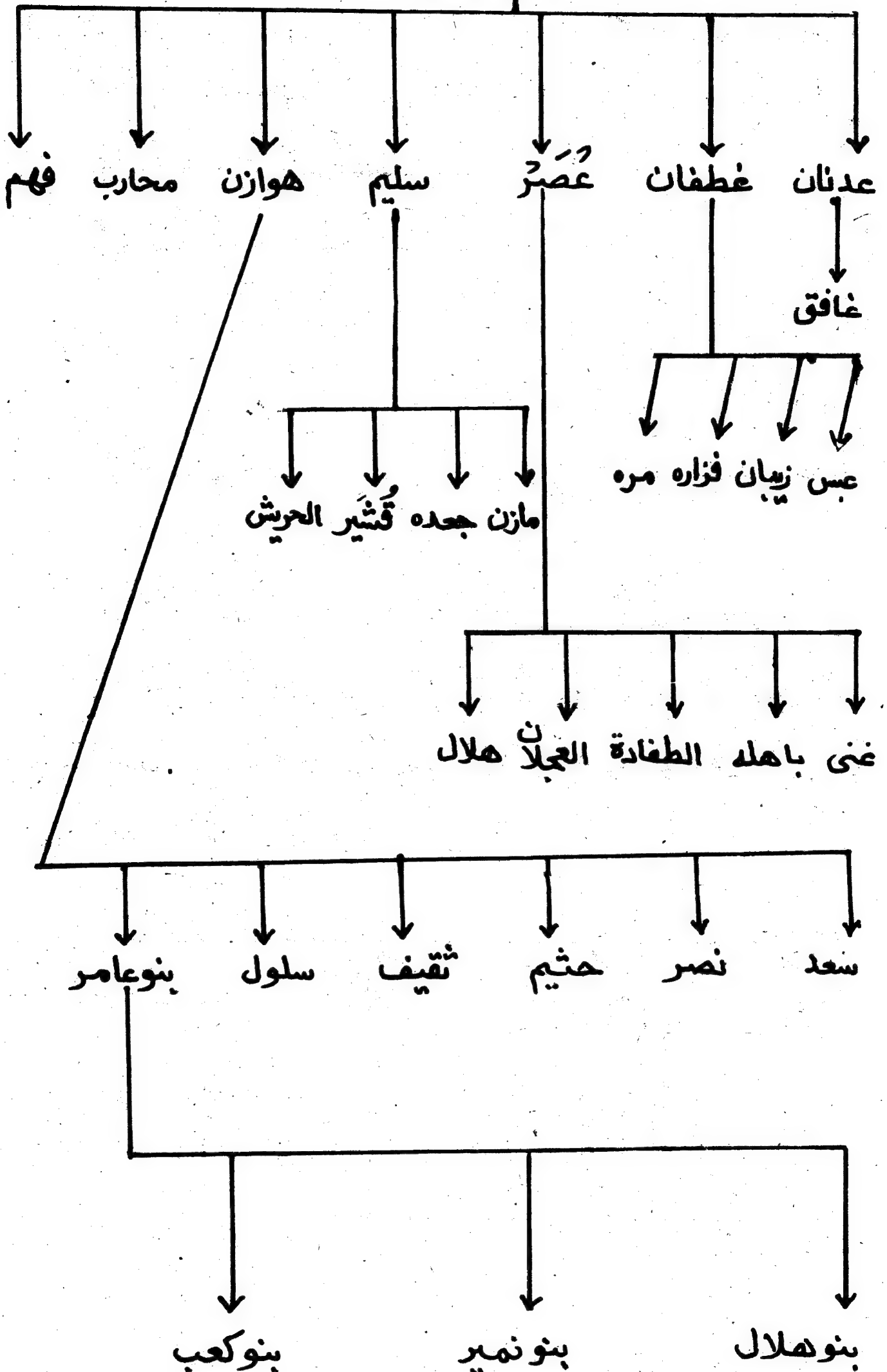
(۱) بُجَيْلَه (۲) خَشْعَم (۳) همدان (۴) کنده
 (۵) مُذْحَج (۶) طی (۷) لحم (۸) جذام (۹) عائله
 آزدي: (۱) اوس (۲) خزرج (۳) خزاعه
 (۴) غسان (۵) دؤس .

عدناني قبایل دوه پلاره لري: مضر ۲- نزار
 د مضر قبایل دوه غټې څانګې لري چې یوې یې
 بنو خندف دی او بله یې قیس ده - د بنو خندف قبيله
 دغه لاندې څانګې لري .

خندف:

قيصر

دغه راز له دغه هر يو څخه لس گوني قبيلي دي چې
هره يوه بېله بېله ژبني لهجه لري چې مجموعي شمېر
يې (۳۹۲) ته رسېږي او په دوی کې د مصر او عراق
مستعربه هم شامل دي. (۱)

معياري عربي لهجه قرېشي لهجه ده

د عربي ژبې په درې سوه دوه نوي موجودات او پخوانيو
هر دو لهجو کې قرېشي لهجه معياري عربي لهجه ده.
او په هره زمانه کې شعر او نثر د عربي ادبياتو اوليکوالان
ټولې ليکنې په قرېشي مضري لهجه ليکلي دي. لکه
چې در رسول الله صلى الله عليه وسلم له نيکمرغه پيداېښت
څخه څلوېښت کاله دمخه د جاهليت دور نامتو شاعر
امراء القيس خپله مشهوره قصيده په قرېشي عربي لهجه
ويلې ده. دغه راز طرفه بن العبد، ذرید بن الصّمّة،
نابغه ذبياني، زهير بن ابی سلمی، عنتره عسي، عشي،

(۱) اشاب الاشراف، الفهرست، معجم البلدان، ابن هشام، جوامع السيرة
سيرة النبي.

عمره بن کلثوم^(۱) او داسې نورو په قریشي لهجه اشعار
ویل او خپل قصیدې به یې د کره کتنې له پاره د
کعبې پر دېوال خړولې. قریشو به چې زهر شاعر
قصیده له ادبي فنونو سره سمه وکتله هغه به په ګردو
کې ممتاز وه.

او د دې لامل محققینو د ابتود لی چې: هغه فصاحت
بلاغت، رواني، لفظي او معنوي محاسن چې د قریشو
په عربي لهجه کې دي په نورو عربي لهجو کې نه لیدل
کېږي. له همدې کبله الله تعالی د انسانانو او پېریانو
دهدایت او سمون له پاره خپل وروستی پیغمبر په قریشو
کې مبعوث کړ او خپل وروستی جامع او ابدی کتاب
قرآن کریم یې د قریشو په عربي لهجه نازل کړ، او
حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د احکامو خپل سل^{نه}
(یو لک) احادیث او نورو موضوعاتو کې ارشادات د قریشو
په عربي لهجه بیان فرمایلي دي. او بیا خلفاء راشدینو خپل آثار،
سیرت او مغازی لیکونکو او فقهی امامانو خپل فقهی مسائل
د قریشو په عربي لهجه بیان او اسلامي امت ته وړاندې
کړي دي. (۲)

(۱) تاریخ ادب عربي، ص ۱۰۵-۱۳۰، مصنف: استاذ حسن زیات مصري اریب.

(۲) تاریخ تمدن اسلام و عرب ص ۵۴۲، مصنف: داکتر مګوستا ولوبون فرانسوی.

فارسي ژبه

په فارسي ژبه کې هم ډېرې مختلفې لهجې دي چې
لويې او مهمې لهجې يې په لاندې ډول درېژنو:

(۱) **دري**: دري د افغانستان له اصلي ژبوڅخه ده.

چې د افغانستان مرکزي سيمه، که کابل، پروان، پنجشېر او د
بدخشان، تخار او هرات ولايت چينې استوگنې پرې
خبرې کوي. خو په هره سيمه کې بېله بېله لهجه لري.

(۲) **هزاره کي**: دا هم د افغانستان د مرکزي سيمې

د هزاره جاتو په برخو کې باميان، لعل، پنجاب، غلپين او

نورو برخو کې ويونکي لري او د کابل ښار کې هم هزارهگان

پرې خبرې کوي. آن تردې لکه څرنگه چې په دري ژبه ليکني،

کتابونه او آثار ليکل شوي دي، په هزاره کي لهجه هم ليکني

شته، خو د دري ژبې په اندول کم دي. دا ځکه چې دري

لهجه د افغانستان درباري ژبه ده، په عمومي توگه اخبار،

مجلې، جريدې او کتابونه پرې ليکل شوي او خپاره شوي دي او

د افغانستان د فارسي په گړدو لهجو کې دري خوږه، فصيح

روانه اوله کرکيچ څخه پاکه ده.

(۳) آرکوني لهجه: د افغانستان په فارسي

لهجو کې تر ټولو کېرېچنه لهجه ده، ليکنې پرې نه دي شوي.

(۴) گوردېزي لهجه: دغه لهجه صرف په گوردېز

پورې محدود ده. له پښتو او فارسي څخه ترکيب شوې لهجه ده. په دغه لهجه څه ناڅه رومبې ليکنې موجودې دي، خو مروحي او عامې نه دي.

(۵) لارځاوي لهجه: په افغانستان کې

د فارسي (دري) درېمه ستره او عمومي لهجه لارځاوي لهجه ده، چې د افغانستان په شمالي ولاياتو لکه بغلان، کندز او تخار کې ويل کېږي.

(۶) کردي لهجه: د هرات ولايت د غوريانو

په سيمه کې خبرې پرې کېږي، مگر ليکنې په دري ژبه او لهجه کوي.

(۷) تاجکي لهجه: د فارسي دغه لهجه د مرکزي

آسياد د مشهور هېواد تاجکستان ژبه ده. امکان لري دغه لهجه د دغه هېواد په بېلا بېلو برخو کې نورې فرعي وېرې اولوي لهجې هم ولري. افغانستان ته له دغه هېواد څخه راغلي مهاجرين هم په همدغه لهجه خبرې کوي. خود افغانستان د دري ژبې په لهجې کې چندان اغېزه نه ده کړې.

(۸) ایراني فارسي:

دایران پخوانی نوم فارس

دی، نوڅکه یې د هېواد ژبه هم فارسي نومېږي او مجوسي مذهب هم په همدغه نوم شهرت لري. دایران فارسي ژبه د افغانستان له (دری) او تاجکستان له تاجکي فارسي لهجوسره زیات توپیر لري. ایرانيانو خپلې فارسي ته له نور و فارسي ویونکو څخه زیات علي او فرهنگي خدمتونه کړي او پرې ترقي پکې ده. د یادونې وړ ده چې دایران په بیلا بیلو سیمو کې هم د فارسي ژبې بېلابېلې لهجې موجودې دي.

(۹) مغولي لهجه: دایران له فارسي څخه دمغولو

فارسي لهجه تاجکي فارسي او د افغانستان دری ژبې ته پوره نږدې ده. دایران فارسي د افغانستان شمال لوېدیځ ولایتونه لکه هرات، فراه او بادغیس له خپلې اغېزې لاندې راوستي دي.

دغه راز په افغانستان کې د فارسي نورې وړې غټې لهجې هم شته لکه زیباکي، اشکاشمی، شغنایي، میمنه گي او داسې نورې. ما هاند وکړ چې د فارسي د لهجو په اړوند کوم اخلیک رماخذ پیداکړم، مگر لاس ته راغی. دغه پورتنۍ خبرې می ټولې له خپلو معلوماتو څخه لیکلي. ښایي لږ وډېږي. نیمګړتیاوې هم ولري.

(۳) پښتو ژبه

پښتو ژبه دلغوي زېرمې له مخې دومره پراخه او بډایه ژبه ده چې په اوسني عصر کې له عربي ژبې څخه وروسته دویم مقام لري. دغه راز که په اوسني عصر کې یوازې هغه پښتانه وشمېرل شي چې په نورو بشري اقوامو کې نه دي جذب شوي او خپله پښتو ژبه وایي، ښایي د دنیا له کره دوشري قومونو څخه یې شمېره زیاته وي. ځکه د نړۍ پر مخ ښایي داسې هېواد نه وي چې هلته هدا اوس پښتانه کلون مېشته نه وي.

دلته نه د ساري په توګه صرف هغه پښتانه قبایل او پښې په لنډیز سره ذکر کوم چې د انسايو څېړونکو او پلټونکو په خپلو لیکنو او څېړنو کې یاد کړي دي، ترڅو درنو لوستونکو ته دا جوته شي چې په نړۍ کې همدا اوس یادمخه د بشري ژبو د هرې ژبې په قبیلې لحاظ مجموعي شمېر درې سوه زره دی.

دغه راز په دغه څېړنې کې یوازې دهغو پښتي قبایلو

يا دونه كېږي چې له قيس : عبدالرشيد رضي الله عنه
خټه وروسته د هغه له نسل خټه پښتانه خوار شوي
دي .

قيس عبدالرشيد په ۸ هجري كال (۶۲۹ ع)
د افغانستان له غور يا كسي غره خټه حجاز ته رهي شو
او بيا مديني منوري ته په رسېدو د خاتم النبيين حضرت
محمد صلي الله عليه وسلم حضور ته وړاندې شو، ايمان
يې راوړه او بيا حضرت محمد صلي الله عليه وسلم پوښتنه وکړه
وكړه چې نوم دې څه دی ؟ هغه ورته وويل: قيس .
حضرت رسول اکرم صلي الله عليه وسلم ورته وفرمايل
له نن خټه وروسته ستا نوم قيس عبدالرشيد شو .
چې تر اوسه په همدغه نوم يادېږي . په همدغه سفر کې
قيس عبدالرشيد دمکي مکرمې په فتحه کې برخه
اخيستې وه او په دغه فتحه کې يې خپله پښتني مېړانه بنودلې
وه . رسول الله صلي الله عليه وسلم ورڅخه زيات خوښ شوی و او
د بطل لقب يې پرې ايښی و چه د اقل او پهلوان په معنا دی
چه بيا وروسته پتن شو . ځکه چې هغه د ما نه کېږي . په
افغانستان کې وکړي له عربي ژبې د سره روڼ دي نه وو او
نه يې تلفظ پرې کولی شو او بيا ځکه چې دده اولاده په
حکومت کولو کې تر هغه ورسېده هغوی له پتن خټه پتان جوړ کړه

قيس عبد الرشيد په ۱۴۰۰ هـ (له ۱۶۶۲ م کال سره سم) په
 کسي غره کې وفات شو او هورې دفن کړای شو. (۱)
 لنډه دا چې اوس چې خومره پښتني قبيلې دی له
 قيس عبد الرشيد څخه راپه دې خوا دي او ټول د هغه له
 توکمه څخه دي. دا چې له هغه پخوا پښتانه وو اوله زوی
 توپان څخه دمخه هم ووکه نه، دهغوی په اړوند هیچاته هم
 معلومات نشته، یو ازی الله تعالی ته علم دی. زه چې دلته
 د پښتو ژبې ویونکو لهجې لیکم هغه له قيس عبد الرشيد څخه
 راپه دې خوا دي. او صرف د پښتو ژبې سترې لهجې ذکر
 کوم چې هغه په لاندې ډول دي:
۱- کندهاری لهجه:

د پښتو ژبې دغه لهجه
 په پښتیزه توګه د افغانستان په لوېديځو پښتو ولايتونو،
 کونړه او د افغانستان په نورو مرکزي او شمالي ولايتونو
 کې په فرعي توګه وېل کېږي.
 د دغې لهجې ویونکي: بارکزی، اسحاق زی، الکوزي
 نورزي، بربخ، پوپلزي او د ترين داو لادې لعل غت پښتانه
 قامونه دي، چې د پنځه سوه په شاوخوا کې فرعي لهجې ورڅخه

۱۱ د پښتو قبيلې شجرې، ص ۸، میراجان سیال، تاریخ مریخ، د
 افضل خان خټک، تاریخ خورشید جهان.

وتلې دي .

د پښتو ژبې کندهاري لهجه خورا خوږه ده . کاکړۍ لهجه هم د دغې لهجې لويه څانگه ده . په دغې پښتو لهجه په افغانستان کېنې په سلگونو کتابونه چاپ شوي دي .
د لهجه له فصاحت ، بلاغت او ثلاثت څخه ډکه لهجه د پښتو کندهاري لهجه د عربي ژبې په پرتله له فارسي څخه زياته اغېزمنه شوې ده چې لامل يې ايران سره کاونديتوب دى .
په دغه لهجه کې تايمني لهجه هم شامله ده .

متوزى لهجه :

د پښتو ژبې دغه لهجه په دوه برخو ويشلې شوې ده . يچې لهجه يې په بنسټيزه توگه د افغانستان په جنوبي لويديځو ولاياتو ، غزني ، زابل او پکتيکا کې ويل کېږي او د پښتونو غټ قامونه ، لکه : هوتک ، اندې ، خروټي ، سهاک ، تړه کي ، چې بيا پدوي کې هم مختلفې لهجې دي ، خو په ډېر لنډ بدلون سره . يوازې تړه کي شپږ پنځوس لهجې لري ، اندې ۲۵ سهاک دولس ، خروټى څلويښت او هوتک ۷۹ لهجې لري .
ليکلي آثار پکې لنډ دي .

دويمه غټه لهجه يې د افغانستان په مرکزي ولايت لوگر او د پکتيا ولايت د گردېز ختيځ ته تر ميرزه کې پورې ، د کابل ولايت په لوېديځه اولسوالۍ پغمان کې ، دميدان او ردک ولايت

په میدان کښې او د ننگرهار ولایت درودانو او حصارک په
 ولسوالیو کې ویل کېږي . د افغانستان په شمالي ولایاتو، کندز،
 بلخ او تخار په ولایتونو کې هم دغه لهجه په ځینو ځایونو
 کې ویل کېږي . همدارنگه د بغلان او سمنگانو په ولایتونو
 کې او په کویټه او کشمر کې هم ویونکي لري، خو بیا یې ډېر
 لږ وي.

د متوذي پښتو ژبې لهجې ویونکي غټ قامونه دادي :
 احمدزي، ستانيزي، الوزی، دولت زي، لودیان، دوتاني،
 نيازي، سرواني، مشواڼي، چې بیا هریو په دوی کې په
 لسگونو وړې سیمه ایزې لهجې لري، چې په مجموعي توګه
 یې شمېره (۳۹۰) لهجې ښودل شوي دي .

کرلاڼی لهجه:

د پښتو ژبې دغه لهجه هم د
 ژبدود په لحاظ په پنځیر ډول په دوو لویو څانګو ویشلې
 شوې ده، چې یوه د افغانستان په جنوبي سیمو کې ده او بله یې
 په ختیځه سیمه کې ده او دغه دواړه لهجې زښت ډېر
 ویونکي لري، چې دادي دهرې لهجې ستر ستر قامونه
 یې د لټه وړاندې کېږي .

په جنوبي لهجه کې:

په جنوبي لهجه کې خبرې کوونکي

پښتانه قامونه دادي: منگل، خدران، گوربز، صبري
 سودک، ختمکني، خاځي، مقل، توريان، اپريدي،
 پري، خټک، بنوځي، شيتک، وزير، مسود، بنکښ،
 تنی، دوه.

بيا يوازي په وزيرو کې (۳۰۰) لهجې دي (۱)، همدغه
 راز په پورتنیو قامونو کې هر يوله (۶۰) څخه تر (۱۵۰)
 پورې کوچنۍ کوچنۍ سيمه ايزې لهجې لري چې د
 تلو يادول ددې اثر له اندازې څخه بهر دی.
يادونه:

د افغانستان د پښتو ادب او تاريخ نامتو
 محقق ميراجان سيال په خپل کتاب «د پښتنو قبيلو شجرې»
 کې ليکي دي، چې وردک هم له کرلامي قبيلو څخه دي،
 او دا خبره غلطه ده چې وردک سيدان دي. (۲)
 نو که د نوموړي محقق له وينا سره سم وردک هم
 په کرلامي قبيلو کې شامل شي، نو بيا د دوی لهجه هم
 مسودو ته ورته نه بڼه ده او پکار دي چې په پورتنیو
 قبيلو کې وشمېرل شي. که څه هم د وردکو مسکن دکابل په
 جنوب لويديځه سيمه کې دی. وردک هم د لهجې په لحاظ

(۱) پښتانه د تاريخ په رڼا کې، سيد بهادر شاه، ظفر کاکاخيل، ۱۰۹۸-۱۱۰۱ هجونه

(۲) د پښتنو قبيلو شجرې، ص ۲۸۵.

درې قامونه دي: ميرخېل، مايار، نوري.

دويمه څانگه:

د کړلاهي پښتو ژبې لهجې دغه

څانگه هم د پروينکي لري چې د کابل له کوه صافي څخه
د پېښور له ايست آباد پورې خواره واره پرانته دي. دغه
اقوام په لاندې ډول ذکر کولی شي:

مومند، ماموند، صافي، شينواري، خوگياڼي، رځي،
مروت، يوسفزي، اتمانزي، تورنگزي، دله زاک،
بابو، مندر، خليل، داودزي.

په دغو قومونو کې: مومند، شينواري او صافي د ننگرهار،
لخمان، کنړ او د کاپيسا ولايت په تگاو کې اوسېږي. دغه
ران مومند او شينواري د پښتونخوا په لواړکي، پېښور، باجوړ،
جندول کې استوگنه لري. خوگياڼي د ننگرهار ولايت د
تورغر په سيمه، اتمانزي د پېښور په چارسده کې او ترنگزي
په شېکرد کې اوسېږي. دله زاک هم په پېښور کې اوسېږي.
مروت د ډېره اسماعيل خان او سراني نورنگ په پراخه سيمه
کې استوگنه لري. يوسفزي په بنير، سوات او دير کې اوسي
چې کابو د افغانستان درې سترو ولايتونو په اندول ځمکه
کې اوسېږي، چې ښاغلی ظفر کا کاخېل په خپل اثر «پښتانه د
تاريخ په رڼا» کې يوسفزي (۵۶) وړې لويې قبيلې ښودلې دي.

چي په بېلو بېلو سيمه ايزو لهجو خبرې کوي .

خليل اوداؤ دزي په پېښور کې خواره واره پراته دي
لنډه دا چې ظفر کا کا خېل د پښتنو اوسنۍ ټولې قبيلې (۳۹۸)
ښودلې دي ، مگر په حقيقت کې ښايي ددې دوه چنده
وي . ځکه چې نوموړي ليکوال صرف د پښتنو موجودې قبيلې
کته گوري کړې دي ، چه د لهجو بدلون او اختلاف پکې
يو پنځيزه خبره ده . البته ددې خبرې يادونه ضروري
ده چې د پښتنو د لويو بېلو بېلو اقوامو د لهجو اختلاف
يوله بله ښته دي ، مگر د هرې قبيلې د بېلو بېلو ورو-
ورو قومونو لهجوي اختلاف معمولي او فرعي بڼه لري .
ظفر کا کا خيل صاحب په پښتانه د تاريخ په رڼا کې
د پښتنو قبيلو مجموعي شمېره داسې د لېندي (کته گوري)
کړې ده :

الف : سړبنۍ قبايل : يوسل پنځه (۱۰۵)

ب : غور غښتۍ قبايل : پنځه نوي (۹۵)

ج : بيتنۍ قبايل : پنځه ويشت (۲۵)

د : متوزي (غلجۍ اولودي) قبايل : دوه پنځوس (۵۲)

ه : کرلاښۍ قبايل : يوسل اته ويشت (۱۲۸)

چې مجموعي شمېره يې (۲۵۱) کړې . اولکه چې د مخه مو يادونه وکړه چې د
کا کا خيل صاحب دغه احصائيه سرسې ده او په حقيقت کې که سمه شمېر نشي
دغه شمېر ښايي څلور چنده شي .

دبشري نړۍ

نورتي ژبې

دبشري نړۍ نورې ژبې لکه: ترکي، ازري، اردو، جاوايي، بلوشي، روسي، انگرېزي، فوانسوي، بربري، چينايي او داسې نورې په زرگونو ژبې چې هر يوه يې په سلگونو لويې اووېې لهجې لري. دسپړه پردې پخوانۍ له منځه تللي دبشري ژبې، لکه: سوميري، عکاډي، فنيقي، بابلي، سرياني، آرامي، آريايي، اسوري، کلداني، عبراني او داسې نورې چې اصلي شمېر يې د ژبو او ژبو يو تنګيو پيدا کونکي الله تعالي ته معلوم دي. هريوې زيات شمېر لهجې درلودلې، نو ځکه ژبو پوهانو ويلې دي چې د ژبو دورو لهجو په لحاظ مجموعي شمېر درې سوه زره (۳۰۰۰۰۰) دی. دا دهغو ژبو شمېره ده چې تراوسه پورې ويلې شوې دي. او هغه ژبې چې ژب خپرونکو دهغوی په اړوند هېڅ يادونه نه ده کړې په دغه شمېره کې داخلي کړای شوې نه دي. ځکه په دنيا کې داسې لويې وچې هم بڼايي موجودې وي چې تراوسه پورې کشف کړای شوې نه وي.

دخو خو ماخو خو ژبه

د بشري توکم يوه ستره وړنده چې الله تعالى يې په
قرآنکريم کې ذکر کړې ده او د «يا جوج او ما جوج»
په نوم يې ياد کړې، د نوح عليه السلام د درېم ځوک
(يا فسر)، اولاده او ذواذات ده، او هغه دومره ډېرې
چې الله تعالى په يا جوج ما جوج سره نومولې دي، او په عربي
ژبې د دې يا جوج او ما جوج معنا گڼه گوڼه او ډېر والي له امله
ديوبل په سختل دي. (۱)

حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه په خپل روايت
کې حديث کې ويلي دي: ما له رسول الله صلى الله عليه وسلم
څخه د يا جوج ما جوج په هکله پوښتنه وکړه، او داسې يې
راټه وفرمايل:

يَا جُوجُ وَ مَا جُوجُ اُمَّتَانِ كُلُّ اُمَّةٍ اَرْبَعِمِائَةٍ
اَلْفِ اُمَّةٍ «كُلُّ اُمَّةٍ لَا يَعْلَمُ عَدَدَهَا اِلَّا اللَّهُ، لَا يَمُوتُ

(۱) تفسیر قرطبی، ج ۶، ۳۸ مخ.

الرَّجُلُ مِنْهُمْ حَتَّى يُوْلِدَ لَهُ أَلْفٌ ذَكَرٍ مِنْ صُلْبِهِ
 كُلُّهُمْ قَدْ حَمَلَ السَّلَاحَ ، قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ !
 صِفْهُمْ لَنَا . قَالَ : هُمْ ثَلَاثَةٌ أَصْنَافٍ : صِنفٌ
 مِنْهُمْ أَمْثَالُ الْأُرْزَرِ ، وَصِنفٌ عَرْضُهُ وَطُولُهُ
 سَوَاءٌ نَحْوًا مِنَ الذِّرَاعِ ، وَصِنفٌ يَفْتَرِشُ أُذُنَهُ
 وَيَلْتَحِفُ بِالْأُخْرَى ، لَا يَمْشُونَ بِفِيلٍ وَلَا وَحْشٍ
 وَلَا خَنْزِيرٍ إِلَّا أَكَلُوهُ ، وَيَأْكُلُونَ مَنْ مَاتَ
 مِنْهُمْ مَقْدَمَتَهُم بِالشَّامِ وَ سَاقَتَهُم بِخِرَاسَانَ
 يَشْرِبُونَ أَنْهَارَ الشَّرْقِ وَبَحِيرَةَ طَبْرِيةَ فَيَمْنَعُهُمُ
 اللَّهُ مِنْ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ وَبَيْتِ الْمَقْدِسِ ۝ (۱۱)

ترجمہ : یاجوج او ماجوج دوہ بیلابیل امتونہ دی چي
 ھریو امت یی خلورسوه زرو (خلورلک) امتونہ دی . دھریو
 امت وگھری یی دومرہ دھردی چي لہ اللہ تعالیٰ پرتہ بلھیا
 تہ یی شہرونہ دہ معلومہ . لہ ھغوی خخہ یونارینہ ھم ترھفہ

پورې نه مري چې يوزر زامن وزېږ وي له خپلې نطفې او
مليا څخه او بيا هريو دوسلې چلولو جوگه شي . ورته
وويل شو : اى دالله تعالى رسوله ! مونږ ته دهغوى
تفصيلي تعارف وكړه . ويې فرمايل :

يا جوج ماجوج د اجسامو په لحاظ درې ډوله دي :
يوه ډول يې د اُرن وې په شان د ځك دنگ دى (دغه ونه
په شام كې ده ، جگوالى يې يوسل شل وازه ذراع دى)
دويم ډول يې يوه وازه اوږ دوالى او يوه وازه پلنوالى
لري . پلنوالى او اوږدوالى يې سره برابر دى . درېم ډول
يې دومره لوى لوى غوږونه لري چې د ځملا ستو په مهال كې
يې يو غوږ له ځان نه لاندې توشك كړي او بل غوږ پرستن
كړي او پكې څملي . د يا جوج او ماجوج خوراك هاتيان ووحشي
ځناور او خنځيران دى . اوله هغوى څخه چې كوم يو مرثي
نود هغوى ژوندي يې مري و خوري . كله چې هغوى د قيامت
له قيام څخه دمخه راووتلي نو قدم به يې په شام كې وي او
پنډى به يې په خراسان كې وي . د ختيځ او طبريه سمندرگي
اوبه به په څښلو سره تمامې كړي . الله تعالى به يې مكې مكرمې ،
مدينې منورې او بيت المقدس ته له تللو څخه وژغوري .
دغه مبارك حديث له ذكر كولو څخه زما مطلب دادى
چې د بشري نړۍ له گردو څخه لويه ونډه د يافس له اولادې څخه

حُوئي ماحوئي دي . اودغه دواړه امتونه هريو څلور لکه
 واړه امتونه (قبيلې) لري . يعنې څلور لکه امتونه د يا جوج دي
 او څلور لکه د ماحوئو دي ، چې په مجموعي توگه يې شمېر
 اته لکه امتونه کېږي . او هريو امت به زموږ په څېر بېلې بېلې
 ژبې اولهجي لري ، چې په دې توگه زموږ د ژبپوهانو تحقيق
 څومره نيمگړې اوله حقيقت څخه لري دي ، چې وايي بشري
 توکم تراوسه پورې هېڅ په او واکمنرو ژبو خبرې
 کړې دي . اودوی د بشريت دغه اته لکه ژبې بېخي له نظره
 غورځولې دي . بلکې هېڅ ورته فکر نه دی شوی . او موږ
 دالايې وهو چې انسان د ساينس او علم وروستي پړاو ته رسېدلی
 دی . په داسې حال کې چې د بشري ژبو په هکله زموږ د
 څېړونکو معلومات څومره کم دی . بلکې که زه ووايم چې د
 ژبو په اړوند تراوسه پورې چې څومره ريسرچ شوی دی
 نظر په پورتنۍ حديث بېخي ابتدايي دی . او ښايې د
 خوځو ماحوئو د دغو اتو لکو ژبو په هکله له ماحڅنه د مخه
 چا يادونه هم نه وي کړې . الله تعالى دې وکړي چې زما
 له دغې يادونې څخه وروسته د بشري ژبو څېړونکي د خوځو
 ماحوئو د اته سوه زره ژبو په هکله هم غور وکړي ، ځکه چې هغوی
 هم بشري توکم دی . او هم پر دې باندې اعتراف وکړي چې د دوی
 معلومات د ژبو په اړوند بېخي ابتدايي او ناقص دي .

ښايي ځيني وگړي د يا جوج ما جوج له پورته مختلف
 تخليق، بلکې دهغوی له موجوديت څخه انکار وکړي، ځکه
 چې هغوی صرف پر حسياتو باور لري، عقلي دلايل او
 سفسطې نظريات قبلوي او پر فلسفه باور لري، معنويات،
 نقلي علوم او نقلي دلايل، حقايق او لاهوتي حقيقتونه
 نه قبلوي. مگر هغه څوک چې له مادي سره سره معنا
 هم قبلوي، پر انساني فلسفې باندې الهي حکمت ته ترجيح
 ورکوي، هغوی له شک او ترديد څخه پرته د يا جوج او ما جوج
 دوو امتونو په اړوند په قرآني آياتونو او ذکر شوي حديث
 باندې ايمان لري او د څو څو ما څو څو موجوديت حق
 گڼي.

او کله چې د دغو دوو بشري امتونو چې يو يې خلوت
 لکه امتونه لري، چې ټول اته لکه کېږي، دهغو په اته لکه
 ژبو او لهجو باندې هم باور کوي، ځکه چې هغوی هم
 بنيادمان دي، زمونږ په څېر ټولې بشري اړتياوې، عقل
 او شعور، افهام او تفهيم او خپل منځي ديالوگ او مفاهمي
 ته اړتيا لري چې د هر څه له گټې دود څخه پرته ممکن نه دي
 او نه بيا د بشريت اطلاق پرې کېدلی شي.

نو نظر په دغو دلايلو او حقايقو زما په فکر دا خبره سمه
 نه ده چې بشري ژبې صرف هغه ژبې وگڼل شي چې د "سام او عام"

اولادې پري غز پري ، بلکې د "يافس" د اولادې او ذوات
 د ژبو يا دونه هم ضروري ده . البته دومره بايد وويل شي
 چې دهغوی د ژبو اوکې دودونو په اړوند مونږ علم نه لرو ،
 دهغوی خبرې کول او غږېدل هم داسې دي لکه چې مونږ
 پري غز پري و او که زموږ له ژبې دود خڅه دهغوی ژبې دود
 مختلف دی ، مگر دا يو منلی شوی حقيقت دی چې د يافس
 نوره اولاده لکه ترک او صقالبه همدا اوس له مونږ سايي ،
 توکم سره او همدا راز له حامي " توکم سره چې د افريقا اصلي
 هستوگني دی ، راکړه ورکړه ، خبرې اترې او معاملات لري ،
 ژبې دودونه لري اوکې دودونه (حروف) يې همدغه عربي الفباء
 دي چې زموږ د ژبې دي . نو يا جوج او ما جوج به هم ښايي
 دخپل ژبې دود له پاره همدغه کړې دود لري . او دا په بنوي
 حديث سره ثابت ده چې پترک هم د "يافس" اولاده ده ، لکړي
 ابوهريره رضي الله عنه له بنی کریم صلی الله عليه وسلم خڅه روايت
 کړی دی ، فرمايلي يې دي .

« وَلِدَ لِنُوحٍ سَامٌ وَحَامٌ وَيَافَثُ ، قَوْلَهُ سَامُ الْعَرَبِ
 وَفَارُسُ ، وَالرُّومُ وَالْخَيْرُ فِيهِمْ ، وَوَلَدَ يَافَثُ جُوجُ
 وَمَأْجُوجُ وَالسُّرُكُ وَالصَّقَالِبَةُ وَالْأَخِيرُ فِيهِمْ ، وَوَلَدَ

حَامُ الْقَيْطِ وَالْبُرْبَرِ وَالسُّودَانِ « (۱)

ترجمہ: حضرت نوح علیہ السلام دري زامن لڊل پي سام،
حام او يافس نوميدل. د سام اولاده عرب، فارس
اور روم دي او په دغو ټولو کي د پرخير دي، د يافت
اولاده خوځي ماڅوځي، ترک او صقالبه دي او پيري
کي خير نشته او د حام اولاده قبطيان، بربريان
او حبش دي.

نظر په دغه نوي حديث دا ثابت شوه چې ترک،
صقالبه يا جوج او ما جوج د يافت اولاده ده او دا
هم هر چاته معلومه ده چې صقالبه او ترک خپل خپل -
ثبدودونه لري، تهذيبونه او ثقافتونه او تمدنونه
لري. خوځي ماڅوځي به يې هلمرومرو لري، ځکه دا
خوکېدلای نه شي چې د يو پلار اولاد ځيني ثبدود
ولري او ځيني يې ونه لري. هغه هم چې بشري توکم
او بنياد م وي.

په همدې وجه د څوڅو ماڅوڅو آيت لکه ژبي اولهجي
هم بشري ژبي اولهجي دي، چې څېړونکو د هغو
بېخي يادونه نه ده کړې. چې اېه ادبي ډگر کي زما په نظر
خورا لويه تفصيه ده.

(۱) قرطبي تفسير، ۶ جلد، ۳۸ مخ.

صَقَالِبَه : د صقالبه و په هکله په معجم الوسيط
 کې ويل شوي دي :
 الصَّقَالِبَةُ : جِيلٌ مِّنَ النَّاسِ كَانَتْ
 مَسَاكِنَهُمْ إِلَى الشَّامِ مِنْ بِلَادِ الْبُلْغَارِ
 وَانْتَشَرُوا الْآنَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ شَرْقِ
 أَوْ رُبَّةِ وَهُمْ الْمُسَمَّوْنَ الْآنَ بِالسُّلَافِ^(۱)

ترجمه : صقالبه د انسانانو نسل دی چې د بلغاريا
 په شمال کې هستوگني دي او اوس د ختيځې اروپا
 په ډېرو هېوادونو کې پکې شوي دي او اوسنی
 نوم يې سلاف دی .

(۱) معجم الوسيط، ج، ص ۵۱۹ .

عربي دگرو ژبو سراره

په نړۍ کې له یوولس سوه زرو (یوولس لک) ژبو
چې درې سوه زره (درې لک) د "سامي" او "حامي" اقوامو
دي او اته سوه زره (اته لک) د یافس قومونو څلور
سوه زره د "څوڅو" او څلور لک د "ماڅوڅو" دی
ما چې څومره غور او فکر پکې وکړ، د دې گمراه و
ژبو بنسټ او چورلیخ عربي ژبه ده.

الله تعالی عربي ژبې ته لومړۍ فضیلت د اورکړې
چې دگرو بشري ژبو پیل یې د عربي ژبې په پیدایښت
سره کړی دی، لکه چې له ابودرغفاري رضی الله عنه څخه به
مروې حدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي
پر حضرت آدم علیه السلام باندې الله تعالی (۲۱) صحیفې نازلې
کړې وې چې په یوه صحیفه کې یوازې د عربي ژبې (۲۸)
حروف هجاء یعنې: ا، ب، ث، ج، ت، ی، پورې
توري وو او بیا آدم علیه السلام ته د دغو حروفو د تلفظ

ترکیب اولیکو تعالیم جبرائیل علیه السلام ورکړی و .
 همدغه لامل دی چې نن په بشري نړۍ کې چې
 خومره ژبې دي ، یا دمخه تېرې شوې دي ، دگر د و
 الفباء همدغه د عربي ژبې الفباء دي او کوم شکلی
 بدلون چې پکې ښکاري هغه دبشري ملتونو د تلفظاتو
 له امله دی او یا که په حروفو کې کوم زیاتوالی راغلی دی
 هغه صرف دگر دودونو په وزله هماغه د عربي له حروفو
 څخه جوړ کړای شوی دی . د مثال په توګه په پښتو ژبه
 کې پخپله دال « د » هم دی ، دیوی کونډې په زیاتولو
 سره دال « د » هم دی . س (سین) هم دی او پرسین
 باندې په لاندې باندې ټکي په ایښودلو سره « بش » (بنین)
 هم دی . همدغه راز (ک - ګ) ، (ر - ز) او داسې نور
 په فارسي کې ز - ژ ، په انګرېزي ، روسي ، هندي ، چينايي
 جاپاني ، جاوايي ، عبراني ، سرياني او نور وګړو ژبو کې که
 دقت وکړای شي همدغه عربي توري او عربي الفاظ دي چې په
 ځينو ژبو کې سرچپه کړای شوي او ځينو ژبو کې معمولی زیاتوالی
 او یا کموالی په کې کړای شوی دی . چې له همدې کبله زه وایم
 چې عربي ژبه دنورو ګړو ژبو سره د ده ، زما په فکر رښتیا
 اوهېق به می ویل وي او دا هله ثابتېږي چې لوستونکي پر
 څه ورته څیړشي .

آيا ٿر به ٽولنيزه پديد ده؟!

د اسلام د مقدس دين مخالفين ټبه يوه ټولنيزه (اجتماعي) پديد ه ګڼي ، چې د انظريه بېخي بې اساسه ، واهي او غلطه ده ، مخکۀ چې ټولې ټرېې دکائناتو خالق او مالک پيدا کړي دى . الله تعالى دخپل ابدى کلام قرآن کریم د روم په سورت کې فرمايلي :
 « وَمِنْ لَّيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَخِلَافَ أَلْسِنَتِكُمْ
 وَالْوَأَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ ٥ »

(٢٢ آيت ، ٣٠ سورت ، ٢١ سپاره)

او د الله تعالى د قدرت له ځينو نښو څخه د آسمانونو او ځمکې پيدا کول دي او اختلاف د ژبو ستاسې دى او بل اختلاف د بڼې او رنگونو ستاسې دى ، بېشکه په دغه اختلاف کې خامخا د الله تعالى د قدرت د پېرې نښې دي د پوهانو له پاره .

امام قرطبي رحمه الله عليه ددغه مبارک آيت په تفسير کې ليکي دي :
 « اللسان في الفهم ، وفيه اختلاف اللغات : من العربية والعجمية
 والتركية والرومية . واختلاف الالوان في الصور : من البياض
 والسواد والحمرة ، فلا تكاد ترى أحداً الا وانت تفرق بينه وبين
 الآخر . وليس هذه الاشياء من فعل النطقة ولا من فعل
 الالبوين ، فلا بد من فاعل ، فَعِلِمَ ان الفاعل هو الله تعالى ، فهذا
 من ادل دليل على المدبر الباري ء » (١)

ترجمه: ژبه په خوله کې ده، او په خبرو اترو کې یې اختلاف دی، لکه عربي عجمي، ترکي، رومي..... او په پگو کې دېنواختلاف سپين والی، تور والی، سور والی، نو ته هر یو بنيادم چې ويښ هرومرو یې له بل سره توپیر موجود دی، او دغه گرد خیزونه، نه خود نطنې کار دی او نه دمور او پلار. او خامخا دغه گرد یوصانع لري او هغه الله تعالی دی. او دغه امور پیاوړی دلیل د خالق پر تدبیر باندې.

هو! مونږ ایمان لرو چې ژبه ټولنیزه پدیده نه ده بلکه الله تعالی پیدا کړې ده او بیا دغه ټولې ژبې یې حضرت بابا آدم علیه السلام ته په هغه وخت کې ښودلې وې چې هغه ایکی یوازی و او بل یوانسان هم ورسره نه و، لکه چې الله تعالی په خپل ابدی کتاب قرآن کریم کې فرمایلي دي:

«وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝ ۱۷»

او الله تعالی آدم (علیه السلام) ته ټول نومونه وښودل، بیا یې هغه ټول پرېښو ته وړاندې کړل او ورته وېې فرمایل: تاسې ماته په نومونو د دغو شیانو خبر را کړئ که تاسې رښتیا ويونکي یاست.

(۱) قرطبي تفسیر، ج ۷، جزء ۱۴۶، ۱۳ مخ (۲) بقره سورت - لومړی سپاره، ۳۱ آیت.

د ژبو پيدا ايست تاريخ

د ژبو پيدا ايست تاريخ په اړوند د عربي خبرو نكواو كومستانودا نظر غلط اوله اسلامي تاريخي خبرونو خلاف دى چه وايي : د ژبو پيدا ايست تاريخ خلوړ نړه كلن دى . حكيم به دى هكه نظر د ادى چې ژبې دوه مړه لغوي خومرې چې انسان لغوي دى . د بشري ژبو پيدا ايست د حضرت آدم سره جوخت شوى دى .
امام قرطبي رحمه الله عليه په خپل تفسير كې د «وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ» په تفسير كې ويلي دي :

«الصحیح أن، أوّل مَنْ تكلّم باللغات كلها من البشر، آدم عليه السلام والقرآن يشهد له، قال الله تعالى: «وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا» واللغات كلها أسماء فهي داخلة تحته وبهذا جاءت السنة»

يعني صحيح خبر د اده چې په كړو و بشري ژبو له آدم څخه تر قياسته پورې چا انسانى پر گڼې او ملونه پرې خبرې نه دي ، د لومړي ځل له پاره پر هغو كړو و باندې آدم عليه السلام خبرې كړې دي . او پر دې باندې پخپله قرآن كريم شاهدې كوي او فرمايي : الله تعالى آدم (عليه السلام) ته ټول نومونه وپنودل . او ژبې هم ټول نومونه دي . لكه پښتو ، عربي ، سورياني ، سوميري ، اشوري ، عكاوي ، ازبكي ، دري (فارسي) ، تركي ، روسي ، انگريزي ، اردو ، عبراني او ... ، نو ژبې په نومونو كې داخل دي او په همدې باندې نبوي حديث هم مروى دى .

دغه راز امام ابن عطيه اندلسى متوفى ۵۴۶هـ په خپل تفسير المحرر الوجيز كې د پورتنۍ آيت په تفسير كې ويلي دي :

« بَلْ عَلَّمَهُ الْاَسْمَاءَ بِكُلِّ لُغَةٍ تَكَلَّمَتْ بِهَا ذُرِّيَّتَهُ » (۱۱)

بلکي حضرت آدم عليه السلام ته الله تعالى په ګرد و هڅو ژبو د څيزونو نومونو ورښودل چې دده اولاده پري ګرېږي.

همدارنگه د پنځمې هجري پېړۍ نامتو مفسر، قاضي او اديب امام ماوردي متوفی ۵۴۹ هـ په خپل تفسير النکت والعیون کې د پورتني مبارک آيت په تفسير کې داسې ليکلي دي :

« أَنَّهُ عَلَّمَهُ بِجَمِيعِ اللُّغَاتِ ، وَعَلَّمَهَا آدَمُ وَلَدَهُ فَلَمَّا تَفَرَّقُوا اتَّكَلَّمَ كُلُّ قَوْمٍ مِنْهُمْ بِلِسَانٍ اسْتَهْلَوْهُ مِنْهَا وَالْقُوَّةُ » (۱۲)

په تحقيق سره آدم عليه السلام ته الله تعالى د ګرد و ژبو ښودنه وکړه او بيا حضرت آدم عليه السلام خپلې اولادې ته د ژبو زده کړه ورکړه ، مګر که چې هغوی په زمکه کې خواړه او سره تیت شول ، نو هريو قام له هغوی څخه په هاغه ژبه غږېده چې ورته اسانه وه او مينه يې ورسره وه او نورې ژبې يې هېرې کړې .

له پورتني تحقيق څخه يو خو دا ثابته اوجوته شوه چې ژبې اجتماعي او ټولنيزې پديدې نه دي ، بلکې الله تعالى پيدا کړي دي او بيا ټولې يې لومړی انسان حضرت آدم عليه السلام ته هغه مهال ښودلي دي چې هلته ټولنه نه وه ، بلکې يوازې حضرت آدم و او بس .

دويمه خبره دا ورڅخه ثابته شوه چې پښتو پنځه زره کلن

(۱۱) المحرر الوجيز ، ج ۱ ، ص ۱۲۰ . (۱۲) النکت والعیون ، ج ۱ ، ص ۹۹ .

تاریخ نه لري ، بلکې په کلونو کلونو هغه تاریخ لري چې نورې هغه
اووه زده ژبې يې لري ، چې تراوسه ویلی شوي دي چې بیا
نورې يې دخپلو قامونو له منځه تلوسره فنا شوې دي او اوس
په انساني نړۍ کې صرف نهه سوه ژبې داسې دي چې اوس
هم ژوندۍ دي او خبرې پرې کولی شي او خپل خپل ثقافتونه
لري ، او یا نورې هغه ژبې چې له دې څخه وروسته به مینځته را
درومي او قومونه به یې راوړي .

مطلب : اچې د ژبو د پیدایښت تاریخ له اسلامي اندودسر
سم ایکی یو دی ، دایبله خبره ده چې قامونو یې په مختلفو ادوارو
کې مینځ ته راغلي دي او یا به راځي او په کار یې اچوي .

دریمه خبره د روم د سورت له ۲۲ مبارک آیت څخه دا ثابته شوه چې ټولې
ژبې الله تعالی پیداکړي دي او دالله تعالی د بشپړ ځواک او قدرت له
دلیلونو څخه دي چې له همدې امله داسلامي شریعت له حکم سره سم هېڅ یوې ژبې
ته هم سپک کتل روانه دي ، ملنډې او مسخرې کول وړپورې حرام
دي ، ځکه چې دغه ډول عمل دالله تعالی په تخلیق پورې خندا
کول او دهغه سپکاوی کتل کېږي چې هېڅ یو مؤمن به یې جرأت ونه کړي .
بلکې ټولو ژبو ته پکار دی چې په یو میچاني نظر وکړي شي ، مگر هغه
ژبه چې په شرعي نضره یې فضیلت ثابت وي ، لکه عربي ژبه چې خاتم
النبيين حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم یې فضیلت بیان فرمایلي
دی او دهغې زده کړه یې د هر مؤمن له پاره واجب کړې ده ، نو پکار دی
چې پرکردو ژبو افضله وگڼل شي .

د ژبو ویش خرنګه وکړې شو ؟

دا خبره خو ثابته شوه چې ژبې ټولې د الله تعالیٰ خلقت
دی او انسان پکې هېڅ ایجادي ونډه نه لري. او دا هم ثابته شو
چې د ټولو بشري ژبو زده کړه الله تعالیٰ د لومړي ځل له پاره
آدم علیه السلام ته ورکړې وه. اوس دا پوښتنه پيدا کېږي
چې د دغو ژبو ویش خرنګه مینځ ته راغی ؟

په دې باره کې اسلامي تاریخ پوهانو او ژبپوهانو لکه
امام رازی متوفی ۶۰۶ هـ په خپل تفسیر کبیر کې امام سیوطي
متوفی ۹۱۱ هـ په خپل کتاب المزهر کې ویلي دي :

« حضرت آدم علیه السلام د کړدو بشري ژبو له پاره یو دفتر
جوړ کړی و چې په هغه کې یې لیکلې وې . بیا مخکې له دې چې
وفات شي هر ه ژبه یې دخټو په یوې ځانګړې تختې ولیکله
او بیا یې هغه ټولې تختې د اوږ په بټۍ کې پخې کړې او بیا یې په
یوه ځونه کې خوندي وساتلې او کله چې نړیوال ټوپان راغی
نو د ژبو هغه تختې یې یوې او بلې خوا ته یوړې او سره خورې وړې »

پي ڪري . د ٽوپان له پاي ته رسيدو وروسته دهغوڙيو
 دهرې ڙبي تخته ڇي چاته لاس ته ورغله اومينده پي ڪره ،
 نود ميندوني ڪي او دهغه د نسل هماغه ڙبه شوه .

دهندوستان نامتو مفسر ، محدث ، مؤرخ ، سياست پوه ،
 ممتاز فقيه او اديب علامه نواب صديق حسن خان بهوپالي
 متوفى ۱۳۰۷ هـ په خپل ڪتاب « ايجد العلوم » ڪي په دې هڪه دامام
 سيوطي قول او دامام رازي څرگندونه داسي نقل ڪري ده :

« إِنَّ آدَمَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ كَانَ عَالِمًا بِجَمِيعِ اللُّغَاتِ
 لِقَوْلِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى « وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا » وَرَوَى
 أَنَّ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَضَعَ كِتَابًا فِي أَنْوَاعِ الْأَلْسِنِ وَالْأَقْلَامِ
 قَبْلَ مَوْتِهِ ، ثُمَّ كَتَبَهَا فِي الطِّينِ ثُمَّ طَبَخَهُ . فَلَمَّا أَصَابَ الْأَرْضَ
 الْغَرَقَ وَجَدَ كُلَّ قَوْمٍ كِتَابًا فَكَتَبُوهُ مِنْ خَطِّهِ ، فَاصْبَابَ اسْمِعِيلَ عَلَيْهِ
 السَّلَامُ الْكِتَابَ الْعَرَبِيَّ . وَكَانَ ذَلِكَ مِنْ مَعْجَزَاتِ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ » (۱)
 په تحقيق سره آدم عليه السلام پرگردو بشري ژبو پوه او
 عالم ؤ ، ځكه چې الله تعالى فرمايلي دي : « اوالله تعالى آدم ته
 دټولو ژبو ښودنه وكړه . او روايت شوي دي چې آدم عليه السلام
 د ژبو د ډولونو دهرې ڙبي لپاره ځانگړي دفتر او قلم ځيښودلي و ،
 اوبيا له خپل وفات څخه د هغه يې د خټو پر تختيو باندې وليكلي
 اوبيا يې هماغه تختي د اور په بهي ڪي پخې ڪړي ، بيا ڪله چې ځمكه

په توپان کې دوه شوه او هاغه د ژبو تختې يې خوړې وې
 کړې ، اوکله چې نړيوال توپان پای ته ورسېده ، نو هرچا
 ته چې دهرې ژبې تخته لاس ته ورغله له هماغې څخه يې
 ليکل ، لوستل او غږيدل پيل کړل . اسماعيل عليه السلام ته د عربي
 ژبې تخته په لاس ورغله ، نو دهغه او دهغه داوادي ژبه
 عربي شوه ، ځکه چې د عربي ژبې له هماغه تختې څخه يې
 ليک لوست پيل کړل .

او دغه دگر دوو مختلفو ژبو خوړېدل او په بشري
 نړۍ کې دود کېدل او تر ويجېدل د حضرت آدم عليه السلام
 له معجزاتو څخه و .

داوه د ژبو د ویش او خپرېدلو کيسه چې امام سيوطي
 په خپل کتاب کې په بشپړ تفصيل سره ذکر او بيان کړې ده ،
 او آدم عليه السلام د هر څه د الله تعالی له هدايت سره سم
 کړي وو .

د ليک د پيدا ايست تاريخ

ځينې د اسلام له مقدس دين نه ناخبره په دې عقیده دي
دي چې د ليک تاريخ تر پنځو زرو کلونو لرغونی نه دی. دې
ښايي د غير اسلامي فلسفيانو پر آثار و باندې په تکیه کولو سره دا
خبره کوي، حال دا چې حقيقت داسې نه دی.

لکه چې د هغه يې يادونه وشوه په بشري نړۍ کې د ليک علم
پر ځمکه باندې د لومړي بشر حضرت آدم عليه السلام له مېشت کېدو
سره سم مينځ ته راغلی دی، چې په لکونو کلونو پري تېر شوی
دی او زما د دې خبرې شاهد د الله تعالیٰ فرمان دی چې په
قرآن کریم کې يې فرمايلي دي:

«اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝ عَلَّمَ
الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝»

ولوله، حال دا چې ستا رب لوی کریم دی، هغه رب چې ښوولی

پي دي خط انسان ته په قلم سره . ښوونږ يي کړي ده انسان ته دهغو شيانو چي دي پخوا له ښودلو څخه پرې نه پوهېده .
امام قرطبي رحمه الله عليه په خپل تفسير کي د دغه مبارک آيات په تفسير کي ليکلي دي :

« قال كعب الاحبار فيمن علمه بالقلم : أنه ادم عليه السلام ، لانه اول من كتب » (۱۱)

کعب الاحبار ويلي دي : په دغه آيت کي په قلم سره د خط ښوول شوي انسان څخه مراد حضرت ادم عليه السلام دي ، ځکه چي هغه لومړني څوک ؤ چي په قلم سره يي ليکل کړي دي .

اوبيا له آدم عليه السلام څخه وروسته دهغه په ذوات کي حضرت ادریس عليه السلام ؤ چي په قلم يي ليکل کړي دي .

که څه هم ځينو اسلامي تاريخ پوهانو او ژبپوهانو ويلي دي چي آدم عليه السلام په خپله گوته ليکل کول او حضرت ادریس عليه السلام چي د آدم عليه السلام لمسی او د شيت عليه السلام زوی ؤ ، د لومړي محل له پاره يي په قلم ليکل کړي دي ؛ لکه چي امام ابن قطيبه دينوري متوفی ۷۶۸ هـ په خپل کتاب « المعارف » کي د الاول تر عنوانه لاندې ليکلي دي :

« قال وهب بن منبه : اول من خط بالقلم ادریس عليه السلام »
وهب بن منبه ويلي دي : حضرت ادریس عليه السلام لومړی

(۱۱) تفسير قرطبي ، لم تروک ، ۸۲ مخ . (۲) المعارف ، ۲۴۰ مخ .

هغه څوک و چې په قلم يې ليکل کړي دي .

دغه راز حافظ ابن کثير رحمه الله عليه متوفى ۷۷۴هـ پخپل مشهور کتاب "البدایه والنهایه" کې ليکلي دي:

« و ذکر ابن اسحاق انه اول من خط بالقلم » (۱)

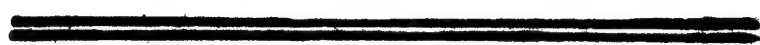
ابن اسحاق ویلي دي: حضرت ادریس علیه السلام لومړنی هغه څوک و چې په قلم يې ليک کړی و.

او همدغه خبره مشهور مفسر امام ضحاک هم پخپل تفسیر کې کړې

۰ ۵۵

په هر صورت د دغودواړو ډولو اقوالو ترمنځ مطابقت پوهانو داسې کړې دي چې حضرت آدم علیه السلام لومړنی هغه څوک و چې په قلم يې ليک کړی و او بیا له هغه څخه دوسته دهغه په اولاده کې حضرت ادریس لومړنی هغه څوک و چې دخپل نیکه په څېر يې په قلم ليکل کول او نور وټه يې هم ورسېده. په دې توګه ویلي شو چې د غیر اسلامي نظر او عقیدې خاوندان دا خبره غلطه او بې اساسه ده چې د لیک تاریخ تر پېښوړو کلونو زیات نه دی. حقیقت داده چې د لیک تاریخ په بشریت کې ډېر لرغونی دی په لکونو کلونو پورې تړ شوی او له حضرت آدم علیه السلام سره جوخت مینځ ته راغلی دی.

حضرت آدم عليه السلام لومړنی نثر او نظم لیکونکی و

حیڼي اسلام د سمنه ، طاغوت او الحادي نظر خاوندان
په دی گروهمن دی چې لومړنی انسان وحشي ، له تهذيب ، تمدن
او ثقافت څخه پېرځي و ، ځکه خبری یې زده نه وې او په هېڅ نه پوهېد.
(استغفر الله) وگورئ څومره دېوچې او غلطې مفکورې خاوندان
دی. په انبياء عليه السلام یې د وحشي توب فتوی لگولې ده .

حقیقت دادي چې لومړنی انسان وحشي او غیر مهذب نه بلکې
مشفق ، مهذب او متمدن و . پر هغه (آدم عليه السلام) الله تعالی
یو ویشتمسحیفي نازل کړې وې ، چې حلال ، حرام او دعبادتو
او حقوقو الهی هدايات ورپکې وو ، لکه چې علامه ابن اثیر متوفی

۱۱۳۴ هـ په خپل کتاب الکامل فی التاریخ کې ویلي دي :
« وَكَانَ آدَمُ مَعَ مَا أَعْطَاهُ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ مُلْكِ الْأَرْضِ نَبِيًّا
رَسُولًا إِلَى وَلَدِهِ ، وَانْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ صَحِيفَةً
كَتَبَهَا آدَمُ بِيَدِهِ عِلْمَهُ إِيَّاهَا جِبْرَائِيلُ » (۱)

او حضرت آدم عليه السلام سربيره پردې باندې چې الله تعالى د حُکمې پاچا هې وړکړې وه ، هاغه نبي اورسول هم و چې خپل اولاد ته لېږل شوی و او الله تعالى يو وېشت پاهې پرې نازل کړې وې ، چې حضرت جبرائيل ورته تلاوت کولې او حضرت آدم عليه السلام په خپل مبارک لاس سره ليکلې .

نو حضرت آدم عليه السلام د خپل کهول قول غږي پر اسلامي آدابو او انساني سجایاوو ګانډلی وو او راتلونکی نسل ته يې د تهذيب (الاخلاق ، ديانت او تقوی بنسټ ايښی و . حضرت رسول اکرم صلی الله عليه وسلم فرمایلي دي :

« وکان ممن انزل عليه تحريم الميتة والدم ولم الخنزير »
او پر آدم عليه السلام چې کوم نواهي او اوامر نازل شوي وو ،
د هغوله جملې څخه د مردار شوي څاروي د غوښې خوړلو تحريم ،
د بهیدونکي وينې خوړلو تحريم او د خنزير د خوړلو حرام والی
(دا حديث امام احمد په خپل مسند ج ۵ ، ص ۲۶۵ کې د ابو امامه په سند روايت کړی دی)

هغوی وحشي او بې تهذيبه نه وو ، هغوی ملکوتي ممتاز
صفتونه لرل او د انسانيت د تعميله پاره يې د ملاک او چورلج
کردار اداء کړی دی . داسې کړدار چې اوسنی انسان يې
شرعشیر ته نه رسېږي .

حضرت آدم عليه السلام په ادبي ډګر کې نه يوازې دا چې
بنياد موته دنثر ليکنې ميراث پرېښودلی دی ، بلکه د شعر بنسټ هم

آدم عليه السلام خپلو بچيانو ته كېښودلى دى ، لكه چې نامتو اسلامي
مورخ مسعودى متوفى ۳۴۶ هـ په خپل كتاب « مروج الذهب »
كې ليكلى دي :

« لكه چې قابيل خپل ورور هابيل په ناحقه وواژه او حضرت آدم
عليه السلام خبر شو نو د خپل مقتول زوى په مرگ خورا زيات خوښى
شواو د هغه په وير كې يې دا مرثيه وويله :

تَغَيَّرَتِ الْبِلَادُ وَمِنْ عَلَيْهَا * فَوَجَّهَ الْأَرْضَ مُغْبِرَّ قَبِيحُ
تَغَيَّرَ كُلُّ ذِي لُونٍ وَطَعْمُ * وَقَلَّ بَشَاشَةُ الْوُجْهِ الصَّبِيحُ
وَبَدَّلَ أَهْلَهَا خَطًّا وَاشْتَلَا * بَجَنَاتٍ مِنَ الْفِرْدَوْسِ قَبِيحُ
وَجَاوَرْنَا عَدُوًّا لَيْسَ يَنْسِي * لَعَيْنٌ لَا يَمُوتُ فَسْتَرَّ يَبِيحُ
وَقَتْلَ قَاتِنِ هَابِيلَ ظَلَمًا * فَوَا أَسْفَا عَلَى الْوَجْهِ الْمَلِيحُ
فَمَا لِي لَا أُجُودُ بِسَكْبٍ دَمَعُ * وَهَابِيلُ تَضَمَّنَهُ الضَّرِيحُ
أُرَى طُولَ الْحَيَاةِ عَلَى غَمًّا * وَمَا أَنَا مِنْ حَيَاتِي مُسْتَرِيحُ
ترجمه :

(۱) ښارونه او هغه چې په دغو ودانيو كې دي ، اولوله خپل
اصلي حالت څخه بدلون كړى دى او بدل شوى دى ، چې له همدې امله
د ځمكې مخ گرځېدلى او ناوړه شوى دى .

(۲) هر رنگ لرونكى او خوند لرونكى څيز بدل شوى دى ،
او د ځلانده مخ روينتيا كمه شوې ده .

(۳) هستوگنويې په بې مزې ترخو او تريو غز په مېوو سره
بدل كېدل ، د خوړو او ترسكونو مېوو ډك اوگېډ باغونه .

(۴) اوله مونږ سره زمونږ د بنمن (شیطان) ملگری شوی دی،
چې هیڅکله یې نه هېرېږي زمونږ عداوت او زمونږ دغه رستلی
شوی او شرلی شوی انډیوال مرکېږي هم نه چې ورڅخه هوسا شون
(۵) او قابیل په ناحقه سره هابیل وژلی دی. نو ډېره خواشینی
او خفګان دی په بېلتون دهغه خوږ او نوراني مخ باندې.

(۶) نو په ما باندې څه شوي دی چې دا وسکو څخه په ولوبولو
سره هم هابیل میندلی نه شم، په داسې حال کې چې هغه قبر په
خپله غېږه کې ټینګ نیولی دی.

(۷) اوس خوزه دخپل ژوند او ډډوالی دروند غم ګڼم او
زه له خپل دغه ژوند څخه سوکاله اوهوسانه یم.

د حضرت آدم علیه السلام په دغه مرثیوی شعر کې د بدیع
او بیان فصاحت او بلاغت خومره صنعتونه او فنون راوړل شوي
چې د اوس پر مختللي شاعر او ادیب له پاره د چورلیخ حیثیت لري.

تمدن او عمران :

الله تعالی انسان په حُکم کې د دې له پاره پیدا کړی او میشت
کړی دی چې حُکم و دانه کړي او د الله تعالی د هغو حکمتو ښو
مظهر وګرځېږي د کومو د تکمیل او بشپړتیا له پاره یې چې حُکم
او انسان پیدا کړی دي، لکه چې الله تعالی په دې اړوند د
هود په سورت کې فرمایلي دي :

« هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَ

كَمْ فِيهَا ... « (۱۱)

همدغه الله تعالى تاسې له حُكمي څخه پيدا كړي ياست او
تاسې يې د دې له پاره پكې مېشه كړي ياست چې دغه حُكمه
ودانه كړي .

امام ماوردي په خپل تفسير كې د دغه مبارك آيت په تفسير
كې وييلي دي :

وَاسْتَغْفِرْكُمْ : اُي امر كې بهار كې . ماتحتاجون
اليه من بناء مساكن وغرس اشجار « (۲)

يعني تاسې ته الله تعالى امر كړي دي په جوړولو د هغو
څيزونو په حُكمه كې چې اړتيا ورته لري ، لكه د تعميرونو جوړول
دونو بوټي كړل .

او مصطفیٰ مراغي پكې زياته كړې ده :
« اِى جعلكم عماراً لها فقد كانوا ازراً عاصناً
وبنائين » (۳)

يعني الله تعالى تاسې د حُكمي معماران كړځولي ياست
له همدې كبله لومړني انسانان بنكران ، صنعت كاران او د
تعميرونو جوړولو مورف انجنيران وو .

امام قرطبي په خپل تفسير كې زياته كړې ده :

(۱) د هود سورت ، ۶۱ آيت ، ۱۱ سورت (۲) النكت والعيون ، ج ۲ ، ص ۴۷۹

(۳) تفسير مراغي ، ج ۴ ، جز ۱۲ ، ص ۵۳ .

« وحضر الانهار » (۱)

او د نهر و نو په جوړولو او کیندلو کې یې درته امر کړی دی .
او حافظ ابن کثیر لیکلی دي :

« ای جعلکم عماراً تعمّرونها وتستغلونها » (۲)

یعنې تاسې یې د ځمکې و د انوونکي او مستعمره کوونکي گړځوولی یاست .

نو د الله تعالی له دغه پورتنۍ حکم سره سم حضرت آدم ^{السلام} علیه
د بیت الله شریف تعمیر جوړ کړ او د زمکې پر مخ یې د تمدن
لومړۍ ټاډا و کېښود ، لکه چې امام قرطبی رحمه الله علیه پخپل تفسیر
کې ویلي دي :

« عن ابن عباس قال : أهبط آدم من الجنة الى الارض
قال له : يا آدم ! اذهب فابن لي بيتاً وطفه به وأذكرني
عنده كما رأيته الملائكة تصنع حول عرشي . فأقبل
آدم يتخطى وطويته له الأرض ، وقبضت له المفارة
فلا يقع قدّمه على شيء من الارض الا صار عمراً
حتى انتهى الى موضع البيت الحرام ، وان جبريل
عليه السلام ضرب بجناحيه الارض فابرز عن اس ثابت
على الأرض السابعة السفلى ، وقذفت اليه الملائكة

(۱) قرطبي ، ج ۵ ، جزء ۲ ، ص ۳۸

(۲) ابن کثیر تفسیر ، ج ۲ ، ص ۴۵۰ .

بِالصَّخْرِ فَمَا يُطِيقُ الصَّخْرَةَ مِنْهَا ثَلَاثُونَ رَجُلًا، وَأَنْتَ
بَنَّا مِنْ خَمْسَةِ أَجْبَلٍ كَمَا ذَكَرْنَا.» (۱۱)

د قرآن کریم له ترجمان حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه
روایت دی چې ویلی یې دي : کله چې آدم علیه السلام له جنت څخه
ځمکې ته راښکته کړای شو، نو الله تعالی ورته وفرمایل : ای آدمه!
څه لار شه اوزما د عبادت له پاره کور جوړ کړه او بیا طواف
ورځنه وکړه، اوزما داسې ذکر پکې کوه لکه څرنگ چې تاپړښتي
ولیدې چې زما د عرش په چارچاپېر یې کوي .
آدم علیه السلام د الله تعالی له امر سره سم له سرانديب څخه جهاز
ته سفر پیل کړ . ځمکه ورته لنډه کړای شوه او بیدیا ورته
قابو کړای شوه . او د ځمکې په هر ځای کې به یې چې قدم کېښوه
په راتلونکي کې ملتۀ دانسانانو کلي او ښارونه جوړ کړای شول .
تر دې چې د بیت الله جوړولو مقام ته ورسېد . حضرت جبریل
ورته وویل : همدغه مقام د بیت الله جوړولو دی . بیا حضرت
جبریل د تاداؤ کیندلو له پاره خپل دواړه وزرونه پر ځمکه وهل
چې داوومې طبقې کلکه ونډه ورسره جوته شوه . بیا حضرت
آدم علیه السلام د بیت الله په جوړولو برید وکړ او پرېښتو دمکې
له غرونو څخه د بری ورتۀ راوړلې ، چې هر یوه یېکه دومره غټه وه
چې دېرش تنه سړي یې هم داوچتو لوڅواک نه لري . او حضرت آدم -

عليه السلام د مکي د پنځو غرونو له ډبرو څخه د بیت المهرام تعمیر جوړ کړ، لکه چې مونږ د مخه وړ څخه یادونه وکړه.

د جغرافیه پوهنې نامتو عالم یاقوت حموی متوفی ۱۲۶۱ هـ په خپل کتاب معجم البلدان خلورم ټوک ۴۶۳ - ۴۶۷ مخونو کې د بیت الله په جوړېدلو خورا تفصیلي څېړنه کړې ده، چې د لوستلو وړ ده. لنډه دا چې حضرت آدم علیه السلام د الله تعالی په حکم د انساني تمدن پیل د بیت المهرام په جوړولو سره کړی دی او په ځمکه کې د انسان له پلوه د لومړني کور و چې جوړ کړای شو، لکه چې الله تعالی د آل عمران په سورت کې فرمایلي دي:

«إِنَّا أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ ٥»

بېشکه په ځمکه کې یو مېنځ کونه چې جوړه کړای شوی ده له کور دو څخه پخوا خلکو او انسانانو ته هدا کونه ده چې په مکې ده، حال دا چې برکت ناکه اولاره ښوونکي ده خلکو ته د سعادت او تمدن.

حافظ ابن کثیر رحمه الله علیه په خپل تفسیر کې د دغه مبارک آیت تفسیر کې ویلي دي:

«انه اول بیت وضع علی وجه الأرض مطلقاً» (۱)

یعنی د ځمکې پر مخ د انسان په لاس له لومړي څخه لومړنی کور

(۱) د آل عمران سورت، ۹۶ آیت. (۲) تفسیر ابن کثیر، ج ۱، ص ۳۸۳

بيت الله جو رکړی شوی دی .

امام ماوردی او امام قرطبي دواړو له قتاده او مجاهد څخه روایت کړی دی چې هغوی دواړو ویلي دي:

لم یوضع قبله بیت « ۱۱ »

یعنی له بیت الله څخه دمخه یو کوهم انسانانو جوړ کړی نه دی .
دغه راز امام بیهقي متوفی ۴۵۸ هـ په خپل کتاب دلائل النبوة کې دکعبې د جوړېدو په اړوند له حضرت عبد الله ابن عمرو بن العاص څخه مرفوعاً حدیث روایت کړی دی چې په هغه کې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي :

« بعث الله جبریل إلى آدم وحواء فأمرهما ببناء الكعبة فبناء آدم ثم أمر بالطواف بوقيل له: انت أول الناس وهذا أول بيت وضع للناس » ۱۲

الله تعالی حضرت آدم او بی بی حواء علیهما السلام ته حضرت جبریل ورولبښه او هغوی دواړو ته یې حکم وکړ چې کعبه جوړه کړي ، نو هغه جوړه کړه ، او کله چې دبیت الله تعزیر بشپړ شو ، نو حکم یې ورته وکړ چې طواف ورڅخه وکړي . او حضرت آدم علیه السلام ته وویل شول : ته دگړو انسانانو لومړی انسان یې اودغه کور دمحکمې پر مخ دخلکو له پاره له ټولو څخه لومړی کور دی .

(۱۱) تفسیر النکت والعیون ج ۱ ، ص ۴۱۰ - قرطبي ، ج ۲ ، ص ۸۸ .

(۱۲) دابن کثیر تفسیر په حواله ، ج ۱ ، ص ۳۸۳ .

اوبيا له حضرت آدم عليه السلام څخه وروسته دده زامنو
 دده له هدايت سره سم د پر کورونه، کلی، جوماتونه او معبدونو
 جوړ کړي وو. حضرت آدم عليه السلام په خپل دغه کار سره
 د اسلامي تمدن پير وړاندو ته خورا غوره سنت پرېښود، اوهغه
 دا کله چې مسلمانان په کومه سيمه کې کلی او يا ښار جوړوي، هغوی
 ته پکار دی چې پيلامه يې د جومات په جوړولو وکړي. چې د
 همدغه سنت په اتباع کله چې خاتم النبیین حضرت محمد صلی الله
 عليه وسلم له مکې څخه مدينې منورې ته هجرت وکړ، نو لومړی
 يې جومات جوړ کړ، چې دا د اسلامي تمدن يو ځانگړی او
 امتیازی تشخص دی چې له غير اسلامي مدنيتونو څخه يې جلا
 کړی او ممتاز کړی دی.

نو له دې پورته يادونو څخه څرگندېږي چې لومړنی انسان
 وحشي نه بلکې د انساني تمدن بنسټ ايښودونکی و.

صنایع:

د غير اسلامي او الحادی نظر د خاوندانو دا نظر بېخي بې بنیاد
 دی چې د کروړونو کلونو پخوانی انسان وحشی و. بلکې هماغه
 پخوانی لومړنی انسانان وو چې د انساني تمدن، ثقافت او تهذيب
 بنسټ يې کېښودلی و. دالهامي اوسماوی علومو سره سره يې د
 اکتسابي علومو او فنونو بنياد هم ايښی و، د مختلفو صنايعونو
 او حرفتونو مينځته راتلل او پيلامه هم دهغوی له پلوه شوې ده.
 اوبيا په خاص ډول انبياء کرامو د الله تعالی له هدايت او تعليم سره سم

ٺول هغه صنايع په خپلو بختورو لاسونو ، روحاني او جسماني
هاند سره ايجاد کړي دي چې انساني توکم په هره زمانه او هر سيمه
کې دخپل سوکاله او هوسا ژوند تېرولو له پاره اړتيا ورته لري . هماغه
لومړني انسانان په سر کې يې انبياء داوسنيو کړدو هغو صنعتونو اڅوگر
دي چې دنن انسانان وياړ پرې کوي . په برم ، پرتم او اکوب سمبال
ژوند پرې کوي چې د بېلگې په توگه دخپلې مدعي د اثبات له پاره
يې درې لوستونکو ته يو څو ذکر کوم :

د انسانيت لومړنی پلار - آدم عليه السلام - سربېره پردې چې د
ادب دفن او تعميراتو دفن بنسټ اېښودونکی و ، د بزگرۍ او
کړوندۍ د حرفت بنسټ هم هغه اېښودلی و . حضرت آدم عليه السلام
لومړنی انسان و چې دالله تعالی له هدايت سره سم يې د ځمکې گېډه
خپلې وه ، يوې يې کړې وه ، کښت يې کړلې وه ، بيا يې لوکړي
اوريدلې و ، غوږل کړي يې وو او غله يې درمند کړې ، بيا
يې ورې او دودۍ يې ورڅخه پخه کړې وه ، لکه چې امام قرطبي
په خپل تفسير کې ددې مبارک آيت په تفسير کې ليکلی دي :
« وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ لِيَتَحَصِّنَكُمْ مِنَ الْأَسْجُورِ
فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ ۝ » (۱)

او مونږ داؤد (عليه السلام) ته د زغري چوپړول ښوولی وو .
ددې له پاره چې دغه زغري قاسي د جنگ له ضرر څخه وساتي

(۱) د انبياء سورت ، ۸۰ آيت ، ۲۱ سورت ، ۱۲ سپاره .

نوآيا تاسې دالله تعالى ددغه اونورو نعمتونو شكركوسنكي
ياست .

امام قرطبي رحمه الله عليه ليكلي دي :

« هذه الاية أصل في اتخاذ الصنائع والاسباب، وهو قول
اهل العقول والالباب ، لا قول الجهلة الأغبياء القائلين
بان ذالك انما شرع للضعفاء ، فالسبب سنة الله في
خلقه فمن طعن في ذالك فقد طعن في الكتاب والسنة
.... وقد اخبر الله تعالى عن نبيه داود عليه السلام انه
كان يصنع الدروع ، وكانت ايضا يصنع الخوص ، وكان
ياكل من عمل يده ، وكان آدم حراثا ، ونوح نجارا و
طالوت دباغاً وقيل سقاءء ... » (۱)

ترجمه : دغه پورتنی مبارک آیات دصنعتونوپه ايجادکې او
د اسبابونو په لټولوکې شرعي دليل دی . او همدغه تقاضا د
عقلونوهم ده . عقلمندان او هوسنياران هم دغه نظر لري ،
نه هغه ناپوهه غبيان چې وايي : صنعتونه او کسبونه صرف د
کمزورو اوبې وزلانو له پاره دي . ددوی دا خبره حکه غلطه
ده چې کار او کسب په مخلوق کې دالله تعالى سنت دی ، نو هغه څوک
چې پردي يا ندي نيونه کوي ، هغوی پر قرآن کریم او نبوی سنتواعتراض
کوي . الله تعالى په دغه مبارک آيت کې خبر ورکړی دی چې حضرت

داؤد عليه السلام به زغری جوړولې ، همدارنگه د خوماو دنیاو سنو
صنعت یې هم کاوه او د خپل لاس په کسب سره یې روزي کتله
او خوړله یې . او حضرت آدم عليه السلام بزگرو ، او نوح عليه السلام
تڼکانو او طالوت عليه السلام د چنود د باغت او آتش کولو
کارو بار کاوه .

مطلب دا چې حضرت آدم عليه السلام د لومړي ځل له پاره د کړهني
کسب مینځته راوړی دی او په فلسطین کې اوس هم هغه چینه موجوده
ده چې حضرت آدم عليه السلام به خپل کسب ورڅخه خړوباوه او اوس هم
د حضرت آدم عليه السلام د چینې په نوم یادېږي . دا ځکه چې یو قدسي
حدیث کې الله تعالی د حُکمې د عمران حکم ورته کړی و او ورته فرمایي
يې وو:

« عمرُوا بلادی فعاش فیها عبادی »

زما حُکمه و دانه کړئ چې زما بندگان ژوندون پکې وکړي .

(۴) دغه راز حضرت آدم عليه السلام د مالدارۍ د حرفت هم تادا وکړه
و چې بیا وروسته یې د کړهني پر حرفت باندې قابیل وکوماره او
د مالدارۍ دنده یې خپل بل زوی حضرت هابیل عليه السلام ته وسپارله
چې هغوی ډېره وده ورکړه او ډېر وگړي یې پکې وروزل .^(۲۱)
(۵) د سیاسي نظام لومړنی بنسټ ایښودونکی هم حضرت آدم عليه السلام
و ، لکه چې نواب صدیق حسن خان ویلي دي : « والحدود والأحكام

(۱۱) مسبوط ، ج ۲۳ . (۲) تفسیر قرطبي ، ج ۳ ، جز ۶ ، ص ۸۸ .

ابتدأت من آدم « (۱)

د حدودو او احکامو حکومتی پیل یو له حضرت آدم علیه السلام کړې

و، چې په دې توګه له نن څخه درې لکه کلونه دمخه حضرت آدم علیه السلام د تعلیمي نظام
فرهنگي نظام، تمدني نظام، سیاسي نظام او اقتصادي نظام بنسټ
ایښودونکی او په عملي ډګر کې پیل کوونکی و.

(۶) دریاځی علم: دغه راز د ریاضي د علم او د شپې او دورځې
د ساعتونو د ویش او حساب تاداؤ هم حضرت آدم علیه السلام ایښودلی^(۷)

حضرت ادریس علیه السلام:

له حضرت آدم علیه السلام څخه وروسته د نورو فنونو او صنعتونو

بنسټ ایښودونکی حضرت ادریس علیه السلام و. نوموړی په مصر
کې اوسېده، الله تعالی دېرش صحیفې پرې نازلې کړې وې، لکه چې د
ابوذر غفاري (جندب بن جناده) په مروي حدیث کې رسول الله
صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي:

« یا اباذر من الرُّسُلِ اربعة سريان یون: آدم و شیث و
نوح و خنوخ (ادریس) و هو اول من خط بالقلم وانزل الله علیه
ثلاثین صحیفة » (۳)

ای ابو ذره! د درې سوه پنځلس رسولانو له جملې څخه څلور رسولان
له سریا نیانو څخه دي چې آدم، شیث، ادریس او نوح علیهم السلام دي.

(۱) ابعاد العلوم، ج ۱، ص ۱۶۵. (۲) الكامل فی التاريخ، ج ۱، ص ۵۸.

(۳) الكامل فی التاريخ، ج ۱، ص ۶۵.

الله تعالى پر حضرت ادریس علیہ السلام د پُرش صحیفی نازلې کړې وې
او هغه (له حضرت آدم څخه وروسته) لومړی هغه څوک و چې په قلم
يې لیکل کړي دي .

حضرت ادریس علیہ السلام په مصر کې د دغو علومو ، فنونو او
صنعتونو تاداو کېښودونکی او لومړی موجد ؤ ؛

۱- خیاطي : مسعودی په مروج الذهب کې او ابن قتیبه دینوری
په المعارف کې ویلي دي :

« وهو اول من دَرَزَ الدَّرَوزَ ، وخاط بالابرة ، وأُنْزِلَ عليه
ثلاثون صحيفة » (۱)

حضرت ادریس (ع) له ټولو څخه لومړنی انسان و چې د درزي ټوب
یعنې خیاطۍ صنعت یې ایجاد کړ او لومړنی انسان ؤ چې پوستن باندې
يې گنډل کړی دی ، او پر حضرت ادریس باندې د پُرش صحیفې د
الله تعالى له پلوه نازلې کړای شوې وې .

(۲) د طب علم لومړی ایجاد حضرت ادریس علیہ السلام
کړی دی .

(۳) د فلکیاتو او نجوم علم تاداو کېښودونکی هم ادریس علیہ السلام
ؤ ، لکه چې علامه نواب صدیق حسن خان ویلي دي :
« والشهرعنه من العلوم مالم يشتهري عن غيره ولقب بهرمس
الهرامسة والمثلث بالنعمة لأنه كان نبيا ، ملكا حكيما ، وجميع العلوم

التي ظهرت قبل الطوفان انما صدرت عنه في قول كثير من
 العلماء ، وهو هرمس الاول أعني ادريس بن يرد بن مهلايل
 بن افوش بن شيث ابن آدم عليه السلام المتكلم بصعيد مصر الاعلى
 وقالوا : إنه اول من تكلم في الاجرام العلوية والحركات النجمية
 واول من بنى الهياكل وعبد الله تعالى فيها ، واول من تكلم
 في الطب ، وألف لأهل زمانه قصائد في البسائط والمركبات .
 وأنذر بالطوفان ورأى أنه آفة سماوية تلحق الأرض فخاف
 ذهاب العلم فبنى الأهرام التي في صعيد مصر الاعلى وصور
 فيها جميع الصناعات والألات ، ورسم صفات العلوم والكلمات
 حرساً على تخليدها ، (١)

ترجمه: اوله حضرت ادریس علیه السلام تخته په بشري نړۍ کې هغه
 علوم خپاره شول چې له بل چا تخته مروج شوي نه وو. او حضرت
 ادریس علیه السلام د عالمانو په عالم سره او د پوهانو په پوه سره
 نومولی شوی دی او ستایلی شوی دی او د درېگونو نعمتونو په
 خاوند سره نومولی شوی دی ، ځکه چې حضرت ادریس علیه السلام
 نبی هم ؤ ، پاچا هم ؤ او حکیم هم ؤ. اوله طوفان تخته چې پخوا
 څومره علوم او فنون خپاره شوي وو ټول له ده تخته شايع شوي وو.
 او دا نظر د ډېرو علماو دی .

او حضرت ادریس بن یرد بن مهلايل بن افوش بن شيث ابن آدم علیه السلام

(١) ابجد العلوم ، ج ، ص ٣١٤ ، (په لنډيز سره)

لومړی حکیم و ، او حضرت ادریس لومړی هغه څوک و چې د فلکیاتو او ستوریو د حرکت په باره کې یې خبرې کړې دي . او هغه لومړی هغه څوک چې هیکلو نه یې جوړ کړي وو او په هغوی کې یې د الله تعالیٰ عبادت کاوه .

آرشیف او آرت :

حضرت ادریس علیه السلام د طب لومړنی تاداؤاښودنکی و او د خپل عصر انسانانو ته یې په مفرد اتواو مرکباتو کې قصیدې لیکلې وې او د نړیوال طوفان خبر یې ورکړی ؤ او ویلي یې وو د ایو آسمانی عذاب دی چې پر ځمکه به نازل کړای شي . نو هغه د علومو په اینه کېدلو ویرېده او د هغه د باقی پاتې کېدو له پاره یې د علیا مصر په سیمه کې اهرامونه جوړ کړل او په هغوی کې یې د ټولو صنعتونو او سامان آلاتو تصاویر وکښل ، علوم او هنرونه یې پکې رسم کړل د هغو د باقی پاتې کېدو په اسویدا ند تیاره . اوس نو باید د غیر اسلامي او الحادي مفکورې او نظر خاوندان فکر وکړي چې هغوی وحشي او غیر متمدن وو ، لکه د بشری تمدن او علومو لومړی بنسټ اښودونکی وو .

(۳) نوح علیه السلام :

دغه راز د بابل د اسلامي تمدن بنسټ اښودونکی ، د اسلامي او انساني تهذیب او ثقافت لومړنی معمار د الله تعالیٰ رسول حضرت نوح علیه السلام و . حضرت نوح علیه السلام د بابل (په اوسني عراق) د سوریانیا نو د بنوراسب له قبیلې څخه و ، او په انساني توکم کې بنوراسب لومړنی هغه ټولنه وه چې د شیطان په لمسه یې د

دخپلو پنځو وفات شويو مشرانو او اولياؤ وډ ، يعوق، سواع
يغوث او نسر تصويرونه وکښل او دهغوی عبادت يې پيل کړ
او د لومړي ځل له پاره يې په بشریت کې د شرک او بت پرستۍ توحيد
دښمنه پروسه پيل کړه .

هماغه و چې دهغوی د اصلاح اوسمون په تکل دهغوی له قوم
نخه الله تعالى نوح عليه السلام مبعوث کړ او نهه ويشت مهيني يې
پرې نازلي کړې چې شريعت پکې و او د لومړني رسول و چې شريعت
ورته ورکړای شو . او هم لومړنی نبی و چې د شرک پر خلاف يې
د توحيد دعوت پيل کړی و . ځکه چې د بنوراسب له قبيلې څخه
د مخه په بشریت کې د شرک بدمرغه مفکوره نږه ، اوله دوی څخه
دومي لس انساني پېړۍ د اسلام پر توحيدۍ گروهه کړه
وې .

حضرت نوح عليه السلام نهه نيم سوه کاله خپل قوم ته د اسلام
د مقدس پنځيز دين د قبولولو او د شرک له طاغوتي فکر څخه توبه
کولو ته دعوت ورکړ او دخپلې فرهنگي مبارزې په لاره کې د مشرکانو
ميرخمني گواښونو، رېږونو او ځورولو له خپل يون څخه ستومانه
او پښېمانه، نه کړ او خپلې رسالتي دندې ته يې په خپل بې سياله
زغم ، متانت او ثبات ادامه ورکړې وه . د قوم له ناخوالو
اوراز راز مانورو سره سره مايوسه شوی نږه او په بشپړه
مېړانه يې د طاغوت د پلويانو په پېغمبرانه ځواک مقابلې
کوله .

حضرت نوح عليه السلام له دعوت سره سره دغه لاندې بشري
صناعتونه او فنونه هم ايجاد کړي وو او د عراق د لرغوني تمدن بنسټ
يې پرې ايښی و :

۱- ترکاني : حضرت نوح عليه السلام لومړنی څوک ؤ چې د ترکاني
او نجاري فن يې ايجاد کړی و اوله خپل دغه کسب څخه يې د خپل ځان
او خپل کھول اړتياوې پوره کولې او الله تعالی د ترکاني دگړدو
څانگو علم او پوهه ورکړې وه .

(۲) دبېړۍ جوړولوفن : دبېړۍ جوړولوفن او صنعت هم
حضرت نوح عليه السلام مينځته راوړې دی او الله تعالی ددغه صنعت
تعليم او هدايت ورکړی و ، لکه چې الله تعالی فرمايلي دي ،
« وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيُنَا » (۱)
او جوړه کړه . ته بېړۍ زموږ په لار ښوونه ، څارنه او هدايت
سره .

(۳) په سمندر کې بېړۍ چلول : دغه راز په سمندر کې
سفر کول دبېړۍ چلولوفن هم حضرت نوح عليه السلام ايجاد
کړی و او هغه لومړی هغه څوک ؤ چې په سمندر کې يې د
بېړۍ چلولو دفن بنسټ کېښودلی و ، او خپلو پيروانو ته يې دا
تعليم ورکړی ؤ چې له طوفان څخه څرنگ دځان او بېړۍ
ژغورنه وکړای شي ، له دويډلو څخه کوم ژغورنده تدابير ضروري دي .

(۱) دهود سورت ، ۳۷ آيت ، ۱۱ سورت ، ۱۲ سپاره .

(۱) حضرت یوسف علیہ السلام :

حضرت یوسف علیہ السلام ڇڻي په لرغوني مصر ۾ هم ډاڄا و، هم نبي و، الله تعالى د صنعتونو او فنونو لويه ونډه ورکړې وه، ځې يو څو ږي په لاندې ډول وړاندې کولی شي :

(۱) د خوبونو د تعبیر علم : الله تعالى حضرت یوسف علیہ السلام ته د خوبونو د تعبیر علم ورکړی و، لکه څې الله تعالى د یوسف په سورت کې د هغه قول نقل کړی او فرمایلي یې دي :

« وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانٌ ۖ قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا ۖ وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرَانِي أُحْمَلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْرًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ ۖ نَبِّئْنَا بِتَأْوِيلِهِ ۖ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ۝ قَالَ لِيَأْتِيَكُمَا طَعَامٌ ۖ ثُمَّ زَانِقْتَهُ إِلَّا نَبَأُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ۖ ذَلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي ۖ إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ۝ »

اوله یوسف سره نوتل دوه ځلمیان جېل ته، له هغودواړو څخه یو تن یوسف علیہ السلام ته وویل : ماخوب ولید چې د شرابو له پاره انگور نچودوم، او هاغه بل ورته وویل : ماخوب ولید چې پو سر خپل مې د دودۍ شکور بار کړی دی او مارغان له هغه دودۍ څخه خوري. ته مونږ ددې خوبونو په تعبیر خبر کړه. بېشکه مونږ ته تاله نیکو کارانو څخه وینو. یوسف علیہ السلام ورته وویل :

(۱) د یوسف سورت، ۳۶-۳۷ آیاتونه، ۱۲ سپاره.

تاسې ته به لاهه دودى راغلي نه وي چې تاسې ته دركولى شي
 (د جيل خيره) مگر چې ده به تاسې ته ستاسې د خوب په تعبير خبر
 دركړم. مخکې د طعام لمراتلونڅه تاسې ته، دا د خوب تعبير له هغه
 علم څخه دى چې ماته رب زما ښودلى دى. بېشكه ماته د هغو خلكو
 دين پر ښودلى دى چې پر الله ايمان نه راوړي، حال دا چې دوى
 په آخرت هم دوى كافران دي.

امام قرطبي رحمه الله عليه د دغه آيت په تفسير كې ويلي دي:
 «وَبَيِّنَ أَنْ اللَّهَ خَصَّهُ بِهَذَا الْعِلْمِ» (۱)

او حضرت يوسف عليه السلام دا جوته كړه چې د خوبونو د
 تعبير علم خاص ده ته الله وركړى دى. او د دغه علم ښه اښودونكى
 يوازې همدى يعنې حضرت يوسف عليه السلام دى.
 (۲) د معدنيا تو علم: الله تعالى د حُمكى د معدنيا ستو
 علم وركړى و.

(۳) د حُمكى د سروى علم: يوسف عليه السلام ته الله
 تعالى د حُمكى د سروى علم هم عطاء كړى و او پر دې باندې
 يو هېده چې كومه حُمكه خوږه ده كېنت كوى او كومه ښوره ده
 كېنت نه زرغونوي، كومه خوږه حُمكه كوم ډول فصل او په
 كوم موسم كې يې كوى. دغه راز الله تعالى هغه ته د معادنو
 علم هم وركړى و او هغه به د حُمكى د خاورې او د غرونو د ډبرو

له رنگ ټخه معلوما وه . او دغه دواړه فنون يې د يوسف په
سورت کې ذکر کړی او فرمایلي دي :

« قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ »^(۱)

يوسف د مصر پاچا ته وويل : ما د ځمکې د زېرمو وزير
وتاکه ، بېشکه چې زه يم ښه ساتونکی او ښه پوه يم .

(۱) د کاغذ صنعت : دېر داسې وگړي په اسلامي نړۍ
کې هم ميندل کېږي چې وايي د کاغذ ايجاد د لومړي ځل
له پاره په چين کې شوی دی ، په داسې حال کې چې د انظرغلط
دی ، ځکه چې د کاغذ صنعت د لومړي ځل له پاره د الله تعالی
نبي حضرت يوسف عليه السلام ايجاد او پيل کړی و ، او هغه
لومړنی څوک ؤ چې له ټولو ټخه لومړی يې پر کاغذ باندې ليکل
کړی وو ، لکه چې د درېيمې هجري پېړۍ نامتو مسلمان مؤرخ
او اديب ابن قتيبه د ښوونکي په خپل کتاب المعارف کې
ليکلی دی :

« و اول من عمل القراطيس يوسف النبي عليه السلام »^(۲)

اولومړی هغه څوک چې پر کاغذونو يې ليکل کړی دي
يوسف عليه السلام ؤ .

(۵) د اجتماعي اقتصاد فن : يوسف عليه السلام لومړی هغه

(۱) د يوسف سوره ، ۵۵ آيت . (۲) المعارف ، ص ۲۶۱ .

څوک و چې د ټولنيز اقتصاد بښت يې ايښی و .

(۲) د غلو د زېرمه کولو فن : حضرت يوسف عليه السلام

د غلو ساتلو او زېرمه کولو فن هم ايجاد کړی و ، په داسې طريقه
او حکمت سره چې غله تر لسو کلونو پورې هم خرابه نه شي . او هغه دا چې
کله چې هغه د مصر د کرهڼې او معدنونو وزير وټاکل شو ، نو د پري
شاهي ځمکې يې پر سرکاري لگښت و دانې کړې او هغې يې وکړلې او په
پوله پسې ټوکه يې اووه کلونه کښتونه کړل او حکم يې وکړ چې د هر کال
دارتيا ورغله دې مېده او تياره کړای شي او باقي نوره دې په خپلو وېر
کې خوندي پرېښودلی شي او دغه وېرې دې په ځمکه کې دفن
کړای شي . همدا سې يې وکړل او کله چې اووه کلونه وروسته په
مصر او د هغه په چاپېريال کې وچکالي او کاڅتې راغله چې اووه کلونه
يې پوله پسې دوام وکړ ، نو بيا يوسف عليه السلام چې په دغه
مهال کې پاچا شوی هم و ، حکم وکړ چې د غلو زېرمه کړای شوی
وېرې راوباسي ، میده ، غوښل او پاک يې کړي او حکومتی زېرمه
ټولنونه ورڅخه ډک کړي . سرکاري نرخ او هر چا ته د غلې انداز
يې وټاکل او اعلان يې وکړ چې هر چا ته دې ورکولی شي .

هماغه و چې د کاڅتو خپلو سيمو ، لکه فلسطين ، روم ، يونان
او نور لرې نېرې دې وکړو ټولو مصر ته مخه کړه او غلې په يې هر کال
ورڅخه خپلوې ، تر دې چې اووه کلنه کاڅتې او وچ کالي پای ته
ورسېده او الله تعالی د مصر او د هغه د چاپېريال سيمې بيا سمورې
او آبادې کړې ، چې په دې ټوکه حضرت يوسف عليه السلام په

خپله پېغمبرانه پوهه او تدبير سره ځان ختي قابو کړې وه.

(۵) د داؤد عليه السلام

حضرت داؤد عليه السلام ته هم الله تعالی سياسي، اقتصادي او صنعتي پوهې عطاء کړې وې چې د مخه يې هم په ضمنې توګه يادونه شوې وه او دادې د لته يې بيا هم لنډه يادونه کېږي :

۱- د زغرو جوړولو صنعت : حضرت داؤد عليه السلام

ته الله تعالی د زغرو جوړولو علم ورېښولې و، چې آيت يې د مخه ذکر کړای شوی دی ، بيا تکرار ته اړتيا نه ليدل کېږي ، اود سبا په سورت کې الله تعالی فرمايلي دي :

« وَالنَّالَهُ الْحَدِيدَۃَ اَنْ اِعْمَلَ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرَ فِي السَّرْدِ » (۱)

او مونږ داؤد عليه السلام ته اوسپنه پسته کړې وه او حکم مو ورته کړې ؤ چې جوړه زغره اړي ، اوږدې او پېر او بدلو کې يوه اندازه ساته چې کړې او خلقي يې سره برابرې وي .
برسېره پر زغرو داؤد عليه السلام د حدادی (آهنگري) نور سامان آلات ، لکه لور ، تبر ، چاقو ، چاره او داسې نورادوات هم جوړول . (۲)

(۱) د سبا سورت ، ۱۰- ۱۱ آیاتونه ، ۳۴ سورت ، ۲۲ سپاره .

(۲) تفسیر عثمانی ، ج ۲ ، ص ۷۲۱ .

۲- د قضايب مسايلو علم : الله تعالى حضرت داود عليه السلام ته دخلکو تر مينځ د شخې و د فيصلو کولو علم هم ورکړی و، لکه چې الله تعالى فرمايلي دي :

« وَاتَّيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَضَّلَ الْخِطَابَ ۝ » (۱)

او مونږ داود (عليه السلام) ته نبوت ورکړ او د شخې و د فيصلو علم مو ورته ورکړ .

يعني دا چې پر دعوي کونکي باندې شاهدان دي او پر منکر باندې قسم دي . امام قرطبي ويلي دي .

« وَهَوَاوِلُ مَنْ تَكَلَّمَ بِهَا » (۲)

يعني حضرت داود عليه السلام له ټولو څخه لومړی هغه څوک و چې په خپل قضايي حکم کې يې وفرمايل :

« أَلْبَيِّنَةُ عَلَى الْمَدْعَى وَالْيَمِينُ عَلَى الْمُنْكَرِ »

د شاهدانو وړاندې کول پر دعوه کونکي باندې دي او قسم کول پر منکر باندې دي .

۶۱. سلېمان عليه السلام :

حضرت سلېمان عليه السلام هم د دېر و صنعتونو او فنونو ايجاد کونکي و چې يو څو يې د بېلگې په توگه دلته وړاندې کولای شئ :

(۱) د ص سورت ، ۲۰ آيت ، ۳۸ سورت .

(۲) قرطبي تفسير ، ج ۸ ، ص ۱۰۷ .

۱- د آرټ او مصوري فن : حضرت سلېمان عليه السلام
 لومړنۍ هغه څوک و چې په اسلامي تمدن، تهذيب او ثقافت کې
 يې د آرټ او مصوري صنعت ايجاد کړې و. د غرونو، سمندرونو
 کلاگانو، ونو او نورو غير ذی روح اشياؤ تمثالونه او تصويرونه
 به يې جوړول. او د سپلوی لرونکو مخلوقاتو له بصاوير جوړولو
 څخه يې خپل مامورين او دلطفينه فنون کارکوونکي منفه
 کړي وو؛ ځکه چې په اسلام کې له حضرت آدم څخه تردې دمه
 د سپلوی لرونکو مخلوقاتو تصوير جوړول حرام دي. بيا به
 خبره ده که د ژوندې ژوي وي او که دمړه شوی وي،
 په مطلق ډول روانه دی.

۲- تعميرات : د غدران حضرت سلېمان عليه السلام
 د څوپوړيزو سترو سترو تعمیرونو جوړولو فن هم ايجاد کړی و.
 په شام او کابل کې يې د ننگ د ننگ تعمیرونه جوړ کړي وو
 چې په خپل عصر کې يې سياله وو.

۳- د حدادی (اهنکړه) فن : حضرت سلېمان عليه السلام
 له او سپنې او مسو څخه د لویو لویو دېگونو، لگنونو، څمڅو او
 نورو آلاتو د جوړولو صنعت او حدادی فن هم ايجاد کړی
 و. الله تعالی دغه درې واړه د سبا په سورت کې بیان کړي دي
 او فرمایلي يې دي:

يَعْلَمُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَّحَارِبٍ وَتَمَاثِيلٍ وَجِفَانٍ
 كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ (د سبا سورت، ۱۳ آيت، ۳۴ سورت ۳۴)

او سليمان عليه السلام ته به يې خو پوريز دنگ دنگ تعميرونه جوړول
او کلاگانې به يې دده له نخچې سره سمې ورته جوړولې لوراز
راښتوونې ورته جوړول. او د تالابونو په شان به يې
له مسوڅو لوی لوی لکونه ورته جوړول او پر تخريو باندې تلپا سې
پراته کلک ديکونه به يې ورته جوړول.

۴- د بنسټي جوړولو صنعت: الله تعالی سليمان عليه السلام
ته د بنسټي جوړولو صنعت علم هم ورکړی و. او سليمان عليه
السلام هغه لومړنی څوک و چې د بنسټي جوړولو صنعت يې مينځته
راوړی و، ان تر دې چې په تعمير او توکي يې هم بنسټي لگولې وې
او دخپل شاهي محل د سرکاري مېلمستون فرش يې هم له بنسټي
څخه جوړ کړی و، او نابده ته به داوبو تالابو ښکارېده.

۵- د نقاشۍ صنعت: حضرت سليمان عليه السلام دنورو
لطيفه فنونو په لړ کې د نقاشۍ صنعت هم مينځته راوړی و.

الله تعالی د نمل په سورت کې فرمايلي دي:
« قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ » فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَ كَشَفَتْ
عَنْ سَاقِيهَا قَالَتْ إِنَّهُ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِّنْ قَوَارِيرَ ۖ ۝۱۱

د يمن پاچاګی بلقيس کله چې د سليمان عليه السلام دربار ته
راغله، نو ورته وويل شو چې دغې ښکلې ته ننوځه، د حضرت سليمان
عليه السلام د ملاقات له پاره. نو کله چې بلقيس د مېلمستون هڅه کوله

ولیده چې سلیمان علیه السلام پکې ناست و، نو کومان یې پرې وکړ چې د ژورو اوبو . او له خپلو دواړو پندو څخه یې د پرتوک پایڅې پورته کړې چې لنډې نه شي . نو حضرت سلیمان ورته وویل : دا اوبه نه دي ، بلکې دایوه بکله ده چې له شینو څخه ښوې جوړه شوې ده ، په ځکه هواره .

۶- د صابون جوړولو صنعت : دغه راز د الله تعالی ښې او پاچا حضرت سلیمان علیه السلام د صابون جوړولو صنعت هم ایجاد کړی و او هغه لومړی هغه څوک و چې دغه غوره انساني اړتیا یې صنعت یې مینځ ته راوړې و او هم هغه لومړنی انسان و چې صابون یې استعمال کړی و . لکه چې امام ابن قتیبه دینوری ویلي دي :

« و أول من عمل الصابون سليمان بن داود عليهما الصلاة

والسلام » (۱)

اولومړنی هغه څوک چې صابون یې ایجاد او جوړ کړی او استعمال کړی و حضرت سلیمان بن داود علیهما السلام و .

۷- له سمندر څخه د جواهراتو د استخراج صنعت :

حضرت سلیمان علیه السلام د الله تعالی له هدايت سره سم له سمندر څخه د جواهراتو د استخراج د صنعت بنسټ هم کېښودلی و . او هغه لومړنی هغه څوک و چې خپلو ماتحتانو ته یې د لامبو (سباحه)

زده کړه هم وښودله او بیا یې هغوی له سمندرڅخه د
جواهراتو او قیمتي موادو په استخراج وگومارل، او هغوی
مرغلري، عنبې او نور څیزونه استخراجول، چې د حضرت
سليمان عليه السلام د اقتصاد او سلطنتي بیت المال د پیاوړتیا
په زړه پورې عوائد وو، چې له هغه څخه د مخه هیچا هم دغه
نویست نه وکړی.

الله تعالی د حضرت سليمان عليه السلام د دغه صنعت په اړوند

فرمایلي دي :

«وَالشَّيَاطِينُ كُلٌّ بِنَاءٍ وَغَوَّاصٍ ۝» (۱۱)

او مونږ حضرت سليمان عليه السلام ته د یوان تابع وگرځول
نو لوی لوی عمارتونه به یې ورته جوړول او په سمندرونو کې
د ملغلرو او نوبو جواهراتو د ایستلو له پاره غوټه وهونکي وو.
امام قرطبي رحمه الله عليه د دغه مبارک آیت په تفسیر کې

ویلي دي :

«فَسُلَيْمَانَ أَوَّلُ مَنْ أُسْتُخِجَ لَهُ اللَّوْءُ لَوْعَمِنَ الْبَحْرِ» (۱۲)

نو حضرت سليمان لومړنی هغه څوک و چې له سمندرڅخه
مرغلري ورته ایستلې شوی . او یو شاعر هم ویلي دي :
«إِلَّا سُلَيْمَانُ إِذْ قَالَ إِلَّا لَهُ لَهْ * قُمْ فِي الْبُرِّيَّةِ فَاحْدُدْهَا عَنِ الْفُنْدِ»

(۱) د ص سورت، ۲۷ - آیت، ۳۸ سورت، ۲۳ سپاره .

(۲) قرطبي تفسیر، ج ۸، ص ۱۳۶ .

﴿ وَخَيْرُ الْجَنِّ إِنِّي قَدْ آذَنْتُ لَهُمْ يَبْنُونَ تَذَرُّفِي الصَّغَاحِ وَالْعَمَاحِ ﴾
مکرو و ویل الله چي سلیمان !

سستی پر بن ده لویه و چه کي تعمیر قاله بویه .
او په سیمه د پیر یانو کي هم مادوی ته حکم کړی دی چي تاته
په هواره او هسکه کي تعمیر ونه جوړ کړي .

۸- د بَیْطَرَه فَنُ : د آسونو د روزلو او ساتلو فن هم حضرت
سلیمان علیه السلام پیل کړی و، او د الله تعالی له دغه مخلوق سره
پي څا مه مینه لرله . تل به پي ځغل پرې کاوه او د هغوی خصوصي
ساتنه به پي کوله . الله تعالی فرمایلي دي :

« وَ وَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمَانَ ط نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ ۝
إِذْ عَرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِرَاتُ الْجِيَادُ ۝ فَقَالَ إِنِّي
أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي ۝ حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ۝
رُدُّوْهَا عَلَيَّ ط فَنُفِخَ مَسْحَاً بِالْسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ ۝ » (۱)

او موږن داود ته سلیمان و با ښه چي ښه بنده و، پشکه
چي دی الله تعالی ته دېر رجوع کوونکی دی . کله چي ده ته
د ورځي په وروستۍ ونډه کې پر ده باندې آسونه وړاندې
کړای شول، پر درې پښو ولاړ . نو ده وویل : پشکه ما
د الله تعالی په عبادت او مال کې له آسونو سره محبت غوره
کړی دی ، تردې چي په ځغل کې ورڅخه پټ شول، نو حکم يې

و کي چي بيا يي ماته راستانه کړي ، نو کله چي يي هغه ورته
راوستل نو د هغوی پر غاړو او پنډو يو پټ بخت سوله لاس وهل
پيل کړل .

۹- د کارپزونو کيندلو حرفت : حضرت سليمان
عليه السلام د حُکمې د اعمار په تکل د مختلفو هېوادونو په
بيدياوو او دامانونو کې د کارپزونو د کيندلو پرووسه
پيل کړه ، چي دده په سطره کې وو . او د خپل حکومت
په موده کې يي په سلگونو کارپزونو کيندلي وو چي په زرگونو
هکتاره شاري حُکمې يي و دانې کړې او مختلفې انساني
پرگنې يي پرې مېشتې کړې اوله هغه څخه د مخه هيا هم
دغه نوښت نه و کړی او حضرت سليمان عليه السلام لومړنی
هغه څوک و چي دغه فن يي ايجاد کړ .

۱۰- د ډاک نظام : حضرت سليمان عليه السلام لومړنی
هغه څوک و چي د ډاک رسولو نظام يي ايجاد کړی و ، او
د حضرت سليمان عليه السلام د ډاک رسولو نظام حُکمې
هم و او هوايي هم . حُکمې يي د دېوانو او انسانانو په وزله و ،
او دا هغه وگړي وو چي د همدغې دندې له پاره يې روزلي
وو . او د هوايي ډاک رسولو دنده يې د مرغانو پر غاړه
وه ، چي سبه بېلگه يي د بېوتو تکی (هدهد) په وزله د یمن
ملکې ته د دعوتي ليک لېږل و ، لکه چي الله تعالی د نمل په
سورت کې حکايت ورڅخه کړی دی . چي سليمان عليه السلام

هدده ته خط وليكه اوبيا يي ورته وويل :
 « اِذْ هَبْ بَكَّتَابِي هَذَا فَاَلْقِهٖ اِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ
 فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ٥ » (۱)

ای هدده ! ته زما دالیک بلقیس ته یوسه او هغوی
 ته یی و غورخوه . دوی ته بیا گوښه له دوی څخه ، او پټ
 دوی ته کابو ودرېږه . اوله ورايه وکوره چې هغوی زما
 ددې لیک او پیغام په اور پدوسره څه عکس العمل ښکاره کوي
 مطلب دا چې حضرت سلیمان علیه السلام خپلو استازو ته
 د سفارت آداب ، د ډاگ سپارلو او ځواب اخيستلو اصول
 ورزده کړي وو او داسې نظام یی پلی کړی و چې اوس
 یی هم ساری نه میندل کېږي .

۱۱- **فوجي نظام** : حضرت سلیمان علیه السلام د فوج
 خورا ښه غوره نظام جوړ او پلی کړی و . که څه هم د لویي
 حل له پاره و سلمه وال جهاد حضرت ادریس علیه السلام پیل
 کړی و ، مگر فوجي نظام یی نه لاره اوبیا حضرت داؤد علیه
 السلام هم فوجي نظام لاره ، مگر هغه محدود و ، له دې کبله
 چې حضرت سلیمان علیه السلام د گردې نړۍ پاچا و ، نو د
 نورو په پرتله یی فوج هم زښت لوی و ، چې د ښتیز نظام
 غوښتنه یی کوله . چې له همدې کبله حضرت سلیمان علیه السلام

د الله تعالى په ښوونه خپل فوځ ته ځانگړي شرعي اصول او قواعد ښودلي وو، او هر چا ته يې بېلا بېله فوځي دنده سپارلې وه.

دا وه د کروړونو کلونو پخوانيو هغو انسانانو د تهذيب او تمدن يوه کوچنۍ نمونه. بيا هم که خطا غوټې او الحادي فکر خاوندان دوی ته وحشي او بې تهذيبه او بې تمدنوالي ډېره لويه غلطې کوي او پر حق سترگې پټوي.

هسې خوا الله تعالى خپلو يو لک خلیريشت زره زياتو کمو انبياوو ته هريوه ته بېلابېل صنايع ښوولي وو چې هغوی هر يو په خپل امت کې په عملي ډگر کې پلي کړي هم وو. هماغه ټول که دلته ذکر کوم نو په ډرگونو پاڼو کاغذ ته اړتیا لري، مگر په همدې بس والي کوم او دادي د پايڅوږ په توگه مذکوره صنايع او فنون د فهرست په توگه ذکر کوم:

مکتب رسول	فن او صنعت	
حضرت آدم عليه السلام	لیک لوست	۱ -
" " "	ژبپوهنه	۲ -
" " "	بزگري او کرهنه	۳ -
" " "	مالدارۍ	۴ -
" " "	تمدن او عمران	۵ -
" " "	سیاسي نظام	۶ -
" " "	طب او طبابت	۷ -

شماره	فن او صنعت	مکتب رسول
۸-	ریاضی علم	حضرت آدم علیه السلام
۹-	خیاطی	حضرت ادریس علیه السلام
۱۰-	طب	" " "
۱۱-	میناتور	" " "
۱۲-	فلکیات و نجوم	" " "
۱۳-	آرشیف	" " "
۱۴-	ترکانه	حضرت نوح علیه السلام
۱۵-	دریا نوردی	" " "
۱۶-	تعبیر الرویاء	حضرت یوسف علیه السلام
۱۷-	دمعادن پیرزند لوفن	" " "
۱۸-	دحمکی د سروی فن	" " "
۱۹-	د کاغذ جوړولو صنعت	" " "
۲۰-	د اجتماعی اقتصاد نظام	" " "
۲۱-	د غلې د زېرمه کولو فن	" " "
۲۲-	د زغرو جوړولو فن	حضرت داود علیه السلام
۲۳-	قضایي نظام	" " "
۲۴-	د د باغت فن	حضرت طالوت علیه السلام
۲۵-	د سوداگری فن	حضرت صالح علیه السلام
۲۶-	تول او پیمانه	حضرت شعیب علیه السلام
۲۷-	د آرت او مصوری فن	حضرت سلیمان علیه السلام

شماره	فن او صنعت	مکتب رسول (ع)
۲۸ -	تعمیرات	حضرت سلیمان علیه السلام
۲۹ -	حدادی	" " "
۳۰ -	ببینه جوړولو فن	" " "
۳۱ -	د نقاشی فن	" " "
۳۲ -	د صابون جوړولو فن	" " "
۳۳ -	له سمندر څخه د جواهر	" " "
	استخراج	" " "
۳۴ -	د بیطره علم	" " "
۳۵ -	د کار پز کیندلو نظام	" " "
۳۶ -	د داک رسولو نظام	" " "
۳۷ -	پوځي نظام	" " "
۳۸ -	باغوالی نظام	حضرت نوح علیه السلام
۳۹ -	د حمامونو جوړولو صنعت	حضرت سلیمان علیه السلام
او بیا دغه ټول زمونږ خاتم النبیین حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته بالقوه ورکړی شوي وو.		
د صنایع اصول وحي دی:		

دا سلامي امت ټول پو هان دا عقیده لري چې ټول مشروع پنځیز او کتور صنایع له الهی وحي څخه ماخوذ دي، لکه چې امام راغب اصفهانی متوفی ۱۱۰۸ هـ په خپل

کتاب الذریعہ الی مکارم الشریعہ کي په دې اړوند
ویلی دي :

« اصول الصناعات والمکاسب مأخوذة عن وحی »
دکړدو مشر وغوښتو او حرفتونو بنسټونه او
اصول له وحی څخه مأخوذه دي .

او وحې پر انبيا و نازلېږي چې له حضرت بابا آدم څخه
پيل شوی وه او پر خاتم النبیین حضرت محمد صلی الله علیه
وسلم باندې پای ته رسېدلې ده ، چې په همدې
دلیل د لومړي انسان په زمکه کې له میشت کېدو سره
سم انسانیت ته رسېدل ، تهذيب ، عمران او ثقافت پيل
شوی دی او دا نن انسان چې څو مړه د پوهې ،
مدنیت او ساینسي ټوب لارې وې د اهرڅه دانبيانو
میراث دی . او د اسلام برکت دی ، او دهغه چا له پاره
ویاړ او سعادت دی چې په اسلامي پوهه کړهمن
وي .

نو که د باطلو عقیدو خاوندان په ځیرنه سره په
نیاو من نظر د انبياوو کرامو مذکورہ علمی
او تمدني میراث مطالعه کړي ، نو د ابرو مني چې
دکړوړونو کلونو پخوانی انسان وحشي نه و ، بلکې

د هغوی په برکت موندنه الله تعالی د هدایت، علم او
پرمختګ رڼا عطاء کړې ده، له وحشت او هلاکت
تخذه یې ژغورلی یو. نو د طاغوت- الحادی او کفری
نظر خاوندان دې پردې پوه شي چې لومړنی انساني
توکم زیات تمدن او مشفق ؤ؛ ان تردې چې د نن
غیر اسلامي او طاغوتي ثقافت، تمدن او تهذيبي فنونو
او صناعتونو بنسټ هم د لکونو کلونو پخوانیو نامسلمانو
انسانانو د اسلامي تهذیب په خلاف کېښودلی و.

د غیر اسلامي تهذیب او تمدن بنسټګر هم هماغه لومړنی انسانان

لکه څنګه موچي د مخه یادونه وکړه د غیر اسلامي
تهذیب او ثقافت بنسټ هم هماغه لومړنی انسان کېښودلی
ؤ، چې یو څو پېلګې یې د اسلامي تاریخ او مفسرینو
دا قوالو په رڼا کې وړاندې کولی شي:

الف: د ساز او سرود د سامان آلاتو

جیورولو صنعت: ابو عبد الله محمد بن اسحاق

مؤلف ۱۵۱۵ هـ په خپل کتاب المغازی کې، امام طبري په خپل

کتاب تاریخ الرسل والامم کې او امام ابن اشیر متوفی ۶۴۰ هـ
۲۱۳۴۲ په خپل کتاب الكامل فی التاريخ کې لیکي دي :

« کله چې قابیل خپل بې کناه ورور وواژه ، نو د خپل پلار
حضرت آدم علیه السلام له وېرې څخه یمن ته و تېښته او هلته
یې د لومړي ځل له پاره د اسلامي تمدن په خلاف د کفري
تمدن او تهذیب بنسټ کېښود او بیا د هغه زوی ثوبان
بن قابیل د ساز او سرود د سامان آلاتو جوړولو صنعت
مینځ ته راوړ . شپېلی ، تنبور ، ډول او رباب یې جوړ
کړل ، د ښځو په نڅولو یې برید وکړ او د زنا کارۍ
ناوړه فعل هم هغه مینځ ته راوړ ، لکه چې د الکامل مصنف
لیکي دي :

« ان أول من اتخذ الملاهي من ولد قابيل رجل
يقال له ثوبان بن قابيل ، اتخذ المزمار والطنابير و
الطبول والعيدان والمعازف ، فانهمك ولد قابيل في اللهو
وفشت الفحشاء » (۱)

یعنی لومړی هغه څوک چې د ساز او سرود سامان یې
جوړ کړ ، د قابیل له اولادې څخه چې هغه نوم ثوبان بن قابیل
و ، هغه شپېلی ، تنبور ، طبل ، رباب ، سورنی جوړ کړل او
د قابیل اولاده په چټتیا تو سر شوه او بد کاري پکې خپره شوه .

او لومړنی هغه انسان چې ننجا او رقص يې کړی و او
 سندره يې ويلي وه يو سبڅه وه چې توبلين نومېده
 او بيا په نارينه وې لومړنی ننځېدونکی دهغی زوی
 و چې توبلقين نومېده .» (۱)

اب، د شراب جوړولو صنعت :

په انساني نړۍ کې د لومړي ځل له پاره د شراب جوړولو
 صنعت هم د قابيل نافرمانۍ اولادې مينځته راوړ او د
 شرابو په څښلو يې نارينه او ښځو برید وکړ چې په
 هغوی کې د فحشاء خپرولو د پېر لوی لامل هم دغه
 د شرابو څښل او عادت و، او د هغه وخت د نورو انسانانو
 د بې لارۍ باعث هم وګرځېدل چې بيا ادریس عليه السلام
 له مصر څخه ورغی او د هغوی پر خلاف يې جهاد پيل
 کړ . حضرت ادریس عليه السلام لومړنی ښی و
 چې جهاد بالسيف يې د هغوی پر خلاف پيل کړی و.

آرت او مصوري

ابو ريحان البيروني (متوفی ۳۵۲ هجري - ۱۰۴۸ م) په خپل
 کتاب الاشار الباقيه عن الامم الخالية اويایم مخ کې ،

حافظ ابن عساکر (متوفی ۵۳۲ھ - ۱۱۷۶م) او علا مه
 ابن خلدون (متوفی ۸۰۸ھ - ۱۳۰۶م) د خیل تاریخ په
 دویم ټوک پنځم مخ کې او حافظ ابن کثیر په البدایه
 والنهایه لومړي ټوک ۱۰۵ مخ کې لیکلی دی: له حضرت
 آدم علیه السلام څخه لس پېړۍ وروسته د عراق په بابل کې د
 نوح علیه السلام قوم بنو زاسب د لومړي ځل له پاره
 د ژوندي سرو د تصویرونو او لویو لویو مجسمو
 (SCULPTURE) په جوړولو هم برید وکړ او د خیل
 قوم د پنځو اولیاؤ چې وفات شوي وو، تصویرونه
 جوړ کړل چې دهغوی نومونه قرآن کریم و،
 سواع، یعوق، یغوث او نسر بودلي دي. اوله
 همدغه څخه د بت پرستی او شرک ناوړه پیدیده مینځته
 راغله چې بیا الله تعالی حضرت نوح علیه السلام وژ مبعوث
 کړ او هغوی ته یې نږه نیم سوه (۹۵۰) کلونه دعوت ورکړی و،
 مګر په هغوی کې د شرک اوبت پرستی عقیده ټینګه وه او
 له شرک څخه نه جار و تل، چې د هغوی د کفر او الحاد
 په نتیجه کې کړد انسانیت په نړیوال توفان کې لاهو کړی
 شو.

مطلب دا چې د اوسني غیر اسلامي آرټ او مصوری لومړی
 تادا و اینه د ونکی هم هماغه انسان و چې اوس یې ځینی لم
 اسلام او بشری تاریخ نه ناخبره د الحادي مفکورې خاوندان وحشی بو.

داستمار پديده

جرجی زيدان په خپل کتاب العرب قبل الاسلام کې او حمزه اصفهاني (۲۷۰ هجري متوفی) په خپل کتاب تاريخ ملوک - الارض کې ليکلی دي :

« په بشري ټولنه کې د نېکبېلاک او مريتب پدیده د لومړي ځل لپاره (۵۰۰۰ ق م) عاديانو د اويستلي ده ، هغوی به پر کوچنيو کوچنيو قومونو يرغلونه کول ، سيمې او شته به يې ورڅخه نيول او هغوی به يې خپل مريونه گرځول ، او په دغه قوم کې چې په احقاف کې اوسېدل ، دوه سوه پنځه وشت يا چا هان تېر شوی دی .

تعميرات

په تعميراتو کې هم د هغه وخت انسان ډېر پرمختګ کړی و او د هغوی جاهلی تمدن دومره پياوړی شوی و چې په هواره ځمکه سربېره ان په غرونو کې يې هم تعميرونه او ودانۍ جوړې کړې وې او هغه هم لږې نه بلکې په زرگونو وې ، لکچې امام قرطبي په خپل تفسير کې د ثموديانو د تمدن په هکله د فجر سورت د دې مبارک

(۱) العرب قبل الاسلام ، ص ۲۴۰ ، تاريخ ملوک الارض ، ص ۱۱۰ .

آيت به تفسير کي ويلي دي : « وَتَمُودَ الَّذِي جَاءَ بِ
الصُّخْرِ بِالْوَادِيهِ » (۱۱)

اوله ثموديانو هغوسره ستا رب خه کري وو چي
په وادي کي يي لويي تيزي اوکتي غوڄي کري وي .
امام قرطبي ويلي دي :

« اول من تحت الجبال والصور والرخام ثمود،
فبنوا من المدائن ألفاً وسبعائة مدينة كلها من الحجارة » (۱۲)
په بشري نړۍ کي لومړی هغه قوم چي د غرونو کينستلو
فن او تصاويرو جوړولو فن او د رخام د پرو جوړولو
فن يي پلي کړی و، د ثموديانو ملت و. هغوی په غرونو
کي پوزر اووه سوه (۱۷۰۰) ښارونه جوړ کړي وو او بيا يي په
دغو ښارونو کي دوه ميلونه او اووه لکه دېرين کورونه،
معبدونه، سرايونه او کلاکاتي جوړي کړي وي، او دا ټول
په غرونو کي وو.

يعني غرونه يي ټول لي وو اودننه يي پکي ښارونه، کورونه،
سرايونه او معبدونه په دېرو کي جوړ کړي وو، چي گرد
اډتيايي مراکز لکه هديرې او مقابر، دشوري مراکز، د
لوېو ځايونه او نور پکي او بيا يي ټول نقاشي کړي وو، چي

(۱) د فجر سورت، ۹ آيت، ۸۹ سورت .

(۲) قرطبي، ج ۱، جز ۲۰، ص ۳۳ .

اوس پي لرغوني آثار په وادي القري کي چي په مداين-
صالح سره شهرت لري، موجود دی. (۱۱)

لنډه دا چي له درې سوه زره کاله پخواني انسان څخه
نيولی تر څلورنيم زره قتل مسيح انسان پورې ټول حشي
نه وو. برابر خبره ده که هغه کافرو و که مسلمان، ټول
متمدن مذهب او متقف وو. هغوی ته وحشي وويل
د انسانيت سپکاوی دی او د انساني کرامت خلاف قول
دی.

د کمونېزم د پوچې سفسطې پيروان خوځکه وحشي
وړته وايي چي هغوی د داروینېزم پيروان دي او داروین
خو د انسان پر اصالت قابل نه دی، بلکې د بيزو تکاملي
بڼه يې گڼي او وايي چي انسان د بيزو تکاملي بڼه اوله
انسان څخه پرته د داروین دغه فرضيه په بل هڅه ژوي
کې نه ده ويل شوې، ځکه چي هيچا نه دی ليدلی چي له مېرې
څخه هاتي اوله هاتي څخه مېرې جوړ شوی وي.

(۱۱) تاريخ ارض القرآن، سيد سليمان ندوی. معجم البلدان
ج ۵، ص ۳۴۵، يا قوت جموي.

الفبا ڇه وخت مينڃه راڳي ده؟

... له اسلام او انساني تمدن نه نا خبرو په دې ځي و همندې
هغه وخت چي الفبا مينځته نه وه راڳي انسانانو به د تصويرونو
په مرسته ليک کاوه. د دوا خبره سمه نه ده، ځکه په
انبياوو کرامو باندې چي څومره آسماني کتابونه نازل شوي
دي هغو ته يې الفبا لرله. په دې سلسله کې تر ټولو لومړی
په حضرت آدم عليه السلام يو وېشت صحيفې نازلې شوې وې.
که يې الفبا نه لرله تلفظ کول يې څرنگ ممکن وو. ټوله هډه
کبله لومړني انسان حضرت آدم عليه السلام ته لومړی د الفبا
تعليم ورکړای شوی و او بيا له هغې وروسته پرې صحيفې
نازلې شوې وې، لکه چي په يومرفوع حديث کې رسول الله
صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي:

له حضرت ابوذر غفاري (جندب بن جناده) رضي الله عنه
(متوفى ۳۲ هجري - ۶۵۲ م) څخه روايت شوی دی چې ده رسول
الله صلي الله عليه وسلم ته وويل:

«يا رسول الله اى كتاب اُنزل على آدم؟ قال:

کتاب المعجم . قلت : ای کتاب المعجم ؟ قال :
ا - ب - ت - ث - ج . قلت یا رسول الله کم حرفاً ؟
قال : تسعة وعشرون حرفاً « (۱)

ترجمه : ای د الله تعالی رسولہ ! پر آدم علیہ السلام
کوم کتاب نازل کړای شوی و؟ ورته ویې فرمایل :
د هیجاء کلیماتو کتاب . ماورته وویل : څرنگ معجم ؟
راسته ویې فرمایل : ا - ب - ت - ث - ج . ماورته
ویل : ای د الله تعالی رسولہ ! ټول څو توري وو ؟
راسته ویې فرمایل : ټول نهه ویشته حروف وو .

د ا حدیث امام احمد رحمه الله علیه په خپل مسند کې روایت
کړی دی . مگر یوه ټکړه یې له ابوذر غفاری څخه او بله ټکړه یې
له حضرت ابو امامه څخه چې هغه هم مخکې مونږ راوړي .
ده ، له حوالې اوسند سره .

د رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه مبارک حدیث چې
د الله تعالی خفی وحی ده ، د لوېدو یو څپرونکو هغه
ټوله ادایه نړوي چې د کور و ما تو څپرونو او بې اساسه
ټکلونو پر بنسټونو ولاړه ، د ژبې پوهنې په هکله پکې ده ،
هغه هم د شرابې مخمورو او بې سده شویو مغزو په وزله

(۱) رواه احمد ، جزأ منه فی مسنده ، ج ۵ ، ص ۱۷۹ ،

الکامل فی تاریخ ، ج ۱ ، ص ۵۸ - ابجد العلوم ، ج ۱ ، ص ۱۶۳ .

ڇڀنن جو ڇهه وائي او سڀا بل ڇهه . او ڪه له اصل حقيقت
 ڇهه خبر هم وي داسلامي امت دتوڪم دڀي لار تيا پي خاطر
 هغه پيروي او داسي جو ڇهه ورته سڳاره ڪوي ڇي له حقيقت
 ڇهه لري وي . هغوي دغه ڪار يوازي دڙ پيو هني پي هڪ
 نه دي ڪري ، بلڪي به دو اسمه مسيحي پي پري ڪي ڪله ڇي
 هغوي علمي فنون ڪٿي ڪوري ڪرل (ڇي هغوي درشناس دور
 ورته وائي) به ڪر دو فنون ڪي پي د فڪري استعمار د ريڪته
 ڪولو او ترزيق له پاره داسي ڪري دي او هڇه پي داسي
 مسخ ڪري دي لکه تورات ، انجيل او زبور ڇي پي تحريف
 ڪري دي او پر الله تعاليٰ او دهغه پر رسولانوي درواغ ترلي
 دي .

به هر صورت ديومؤمن او مسلمان توڪ له پاره ڪله
 ڇي دقرآن او نبوي حديثو فيصله واورول شي ، هغه ته روا
 نه ده ڇي دليل او شڪ به ڪي وڪري اويا ڪوي بلي مرجع ته
 رجوع وڪري ، بلڪي شرعا پري فرض دي ڇي دنيا له ڪوي پي
 قبول او عمل پري وڪري او د موضوع به ارونده نوري
 ڪري فيضي پري دي .

د شعور او "مادي" یو پېل

د وړاندې والي مسئله

د کفري او الحادي عقیدې خاوندان په دې نظر دي چې په پنځ يا کایناتو کې طبیعي اصوات يا غږونه دومره لرغوني دي، لکه پخپله کاینات. د باران، تندږ او آتش فشان آوازونه د دې مثالونه دي. دوی وايي چې وروسته بيا غیر نامياتي مادي نامياتي شکونه اختيار کړل او وني. بولي مينځ ته راغلل، بيا په ابتداء کې يو خلياتي ځناور، ځناور سره انسان پيدا شو. ده سره شعور پيدا شو....»

د دې د پراگماتيزم او کمونيزم Communisme د مفکورې د تبليغ هاند کوي څو نور وگړي. بې لارې کړي. د کمونيزم له اصولو څخه يو دادي چې دوی عقیده لري چې ماده پر شعور باندې مقدمه او دمخه ده. او د دغه نظر لومړنی ښکارندوی د جرمني هيگل (۱۸۳۱م کال) و. او هغه دغه بې لارې کوونکي نظريه د مشهور يوناني فيلسوف هراکليت (هراکليطوس) څخه چې په (۵۰۰ ق م) کې تېر شوی و، اخيستی ده. د هغه شاگرد زينون قبرصي د هغه نظرياتي فلسفه ورڅخه انتقال کړې.

چې بيا كارل مارکس يهودي د دغې مفکورې د ژوندی کولو او پياوړتيا په تکل پاڅون وکړ او د دغې اسلام د سيمې مفکورې له پاره يې د انگلس په ملگرتيا په ۱۸۴۸ع کال کې منشور *the MANE best* جوړ کړ او د ماتر ياليزم يا لکتیک نوم يې پرې کېښود. (۱)

کارل مارکس چې په ۱۸۱۸م کال په لندن کې مېشتی و د هيگل په مادي فلسفه کې بدلون راوست او هغه داسې چې هيگل د يالکتیک منطق له ايدې يالېزم سره سمېمه کړی و او په ايدې يالېزم کې شعور او فکر اصل ګڼلی شي او ماده يې فرع او روح يې پر ماده باندې مقدم ګڼلی ، مګر مارکس او د هغه انديوال فريډريک انگلز د ايدې يالېزم ونډه ورڅخه حذف کړه او د هغه پرځای باندې يې ماتر يالېزم (*Materie Ledlism*) اصالة ماده اضافه کړ.

له همدې کبله به کارل مارکس ويل : د هيگل د فلسفې عيب دا و چې پر اصالة الفكر او پر ماده باندې د روح د مقدم والي معترف و ، ګواکې د هغه فلسفه پر سر باندې ولاړه وه او مونږ پر پښو ودروله . چې بيا وروسته دغه مادي نظريه په مارکسېزم *marxism* باندې ونومولې شوه .

(۱) سیر حکمت در اروپا، ج ۲، ص ۳۶، مصنف محمد علی فروغی .

که خه هم د مائریالیزم او کمونیزم بحث کر کپچن
او بی مزی دی ، خو د مجبورتیت له مخې په لنډیز سره
خو خبرې پرې کولی شی .

د دیالکتیک مائریالیزم بنسټیز اصول په لاندې
ډول دي :

(الف) د تحول اصالت او قانون .

(ب) د جهش او بدلون قانون .

(ج) د متقابل تاثیر او اغېزې قانون .

(د) د ضدینو د اجتماع عقیده او قانون .

(ه) پر شعور او روح باندې د مادي د مقدم والی
عقیده او قانون .

د کمونستانو د دغو عقیدوي قوانینو په تردید
کې په عربي ، اردو ، فارسي او نورو ژبو کې په لسگونو
کتابونه د اسلامي امت د پوهانو او نوږد روڼ اندو
له خوا لیکل شوي دي ، چې له همدې کبله زه
د پورتنیو کمونستي نظریاتو په تردید کې اوږد
بحث نه کوم ، صرف یو یو دلیل د دوی د پورتنیو
خرافاتو په رد کې ذکر کوم . د زیاتو معلوماتو
له پاره دې په دې اړوند لیکلو کتابونو
ته مراجعه وشي .

اصل تغير

کمونستان وايي په نړۍ کې چې خومره موجودات او حوادث دي له استثنا پرته تغير او تحول منونکي دي. او په دې عالم کې هېڅ داسې يو موجود نشته چې پر ايکي يو حالت ثابت پاتې شي، بلکې هر څيز تغير ميندونکي دي. هر شي د کېدو په حالت کې دی نه داوسېدو په حالت کې. هغه شي چې ثابت او نه بدلېدونکي دي يوازې اويوازي تغير او بدلون دي. په دنيا کې هېڅ يوشمېر شي نه دي او تل د يوشمېر پاي د بل شي پيل وي.

هر اکليت ويلي دي: دا دنيا د سمندر په شان ده چې تل بهېږي، يو حالت يې د بل په څېر نه دی، يو شي هم ثابت او په يو حال باقي نه دی. (۱)

د: کمونستان دغه اصل ته د دياالکتیک روح او حېثي يې يوازې همدغه يو اصل دياالکتیک گڼي او خپله نظريه پکې خلاصه کوي. مگر ددوی دغه اصل بېخي غلط دی، ځکه خو ددوی په دی هکله

(۱) سير حکمت در اروپا، ج ۱، ص ۷، د محمد علي فروغی تاليف.

هیڅ یو مدرک هم نډلري او نډیې کوم منطقی دلیل
وړاندې کړی دی .

دویم دا چې دوی په دې هکله د سمندر
یا هکې مثالونه وړاندې کړي دي . هغه کلی نه دی
نحکه دریا ضی په علم کې ، د فزیک او شیمیا په علومو
کې ، د جغرافیه او انسان پېژندنې په علومو کې
داسې قوانین ډېر موجود دي چې په پنځیزه توګه
ثابت او باقی دي او هیڅ بدلون نه مومي . اوسنه
ساری او مثال یې دادی چې آیا تراوسه پورې
کوم نارینه کمونست سنجې شوی دی ، یا د هغوی
کومه سنجې نارینه شوې ده ، یا ددوی په جسم کې
زړه په بدوړي یا بدوړي په زړه بدل شوی دی
یا په کائناتو کې داسې یو موجود شته چې هغه خپله
اصلي بڼه له لاسه ورکړې وي بل څیز ګرځیدلی
وي . د مثال په ډول اوسن بدل شوی وي اوڅوسکی
بڼه یې غوره کړې وی ، او یا په نورو څیزونو کې
دغه ډول کوم بدلون راغلی وي .

زمونږ دا ایمان دی چې په کایناتو کې د
مادې نه بلکې د الله تعالی سنت جاري دی او د
الله تعالی سنت په هرڅه کې ثابت ، باقی او تلپاتې
دی . الله تعالی فرمایلي دي :

«... فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَحْوِيلًا» (۱۱)

پس له سره به نه مومي ته د الله تعالیٰ سنت لر .
هیڅ اړول او بدلول . او بیا به هیڅکله ونه مومي ته
د الله تعالیٰ سنت لر هیڅ ګرځول .

یعنې د الله تعالیٰ په تخلیقي او تنظیمي قوانینو کې
هیڅوک بدلون او تغیر نه شي راوستلی، چې شپه ورځ
او یا ورځ شپه وګرځوي یا لمر له لوېديځه خوا خپروي
او په ختیځ کې یې ډوب کړي . په عالم کې یې
چې کوم نظام له پیل څخه نافذ کړی دی هغه به ترقیاته
جاري وي . نو د کمونېزم د نظام د تغیر د قانون اصالت
عقلاً او نقلاً غلط او بې اساسه دی او د دې
په بطلان کې په افاق او انفس کې دومره شواهد او
دلایل موجود دي چې که چېرې هغه ټول راوړو نو
به سلګو نوډیانې به ورڅخه ډکې شي، خو بیا به هم تمام
نه شي .

البته که چېرې د کمیا وی اوشیمیا وی تعاملاتو
په وزله په ځینو څیزونو کې جزئي یا کلي تغیر او بدلون
راوستلی شي، نو دغه تغیر په خپله کمونستان اومادیون

هم نه مني، ځکه دغه تغير ته هغوی طبيعي تغير، نه وایي بلکې ميخانيکي تغير يې بولي. دوی چې د کوم م صراع او تغير دعوه کوي هغه پنځيز تغير او بدلون دی چې په عالم کې جريان لري او نه ختمېږي. (۱)

دويمه خبره:

جهش

د جهش پښتو معنا اوښتون دی. کمونستان او د دیا لکتیک ماټريالېزم پلويان جهش ته «په کیفیت سره د کمیت بدلون او اوښتون» هم وایي او دادعوی لري هر هغه څیز چې د تکامل يعنې بشپړتيا پړاو ته ورسېږي په ناڅاپي توګه د هغه کمیت په بشپړه توګه په کیفیت سره منقلب کېږي لکه چې انگلز دا خبره په خپل کتاب «انټي دوهرنيک» کې ښه په تفصيل سره کړې ده. او همدارنګه ژرژ پولېتسز هم په خپل کتاب اصول مقدما تي فلسفه» کې کړې ده. يعنې دوی وایي: که څه هم تکامل او تغير ددی

(۱) الاتجاهات الفكرية المعاصرة ص ۲۰۶ - ۲۰۷، مصنف داکټر علي جرشيه.

باعث گرځېږي چې پنځيز موجودات او نور حوادث
 د کميت له نظره پر مخکې وکړي او زياتوالي پکې راشي
 مگر دغه کمي تکامل نه خو تل تر تله پاتې کېدلی شي
 او نه په لايتناهي توګه خپل زياتوالي ته دوام ورکولی شي.
 ځکه چې په خپل پرمختګ کې اخير داسې يو پړاو ته
 رسېږي چې په ناڅاپي او غير مترقبه توګه په بشپړ
 ډول انقلاب پکې راځي او کميت يې په هراړخيزه
 توګه په کيفيت سره بدلېږي. چې مثال يې نړيوال توبان
 دی چې د ځمکې کميت يې په کيفيت سره بدل کړ، ان تړی
 چې د انسان د تمدن او ژوندون بڼه يې هم د ځمکې
 پر مخ بدله کړه.

د: د کمونستانو دا نظريه هم غلطه او بې اساسه
 ده چې په کائناتو کې په کلي ډول اوښتون يا ددوی
 په اصطلاح جهش راځي. او په دې هکله ډېر ساده
 دليل چې ددوی دغه کلي قاعده تردیدوي د انسان چود
 دی. کله چې د مور په کېده کې دده نطفه وغورځولی
 شي، نو دده تر مرک پورې څومره پړاوونه چې پرې
 تېرېږي، او هغه داسې چې لومړی نطفه وی بيا د نارينه
 د سپرم $x-y$ د ښځې د ووم x له کېدون سره زايګوت
 وګرځېږي چې د قرآنکريم په اصطلاح امشاج ورته ویلي شي،
 بيا په درېم پړاو کې د پړندېږېدنې پټه وګرځولی شي، بيا د

هدو کو پکه جوړه شي ، بيا په پنځم پړاو کې دخلاياو
 د سايکل په جوړولو سره د غوښې، هډوکو، اعصابو،
 رگونو اونورو موادو څخه مرکب شي . په شپږم
 پړاو کې بشپړ شي اوسېلوی پکې واچولی شي ، بيا جنين
 شي ، بيا په اووم پړاو کې کوچنی وزېږېږي ، بيا زلمی شي
 بيا بوډا شي ، چې په دې ترتيب ټول نهه پړاوونه
 پرې تېرېږي او دا ټول تدریجي وي . يو انسان هم له
 نطفې څخه يو دم غټ پټ وجود مینځته نه دی راغلی .
 د اناتومي اوبیالوژي په علومو کې ددې تفصیلي تشریح شوی
 الله تعالی په قرآن کریم کې دغه تدریجي پړاوونه
 داسې بیان کړي دي :

« يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَا
 كُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِمِّنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُّضْغَةٍ
 مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنَبِّئَنَّ لَكُمْ ط وَنَقُرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ
 إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِّتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ه وَ
 مِّنْكُمْ مَّن يُّتَوَفَّىٰ وَمِنْكُمْ مَّن يُّرَدُّ إِلَىٰ أَرْدَلِ الْعُمْرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ
 مِن بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا » (۱)

ترجمه : اى له بعت څخه منځوخلکو! که چېرې تاسې له
 بعت څخه په شک کې یا ست، نو پېشکه مونږ تاسې له خاورې څخه

پيدا کړي ياست، بيا مو له نطفې^(۲۲) څخه بيا مو د پړندې
 کلکې و^(۲۳) بڼې څخه بيا له يوې بوټۍ^(۲۴) غوښې تام الحلقه او ناقص
 الخلقة څخه. د دې له پاره چې مونږ تاسې ته خپل بشپړ
 قدرت بيان کړو او ثابت پرېزو د ميندو په زيانځو
 کې هغه شي چې اراده يې وکړو، تر ټا کلې نېټې پورې
 چې د زېږندې وخت دی، بيا راوباسو تاسې ستاسو
 د ميندو له گېډو څخه کوچنيان^(۲۵)، تر هغه پورې چې
 کمال او د ځوانۍ قوت ته ورسېږئ او ځينې له تاسې
 څخه هغه دي چې له زلميتوب څخه دمخه يا د زلميتوب
 په موده کې وفات کولی شي، او ځينې له تاسې څخه هغه
 دي چې ناکاره عمر د بوډ^(۲۶) والي ته رد کاوه شي، د دې
 له پاره چې نه پوهېږي په هېڅ شي باندې وروسته له
 پوهې څخه.

اود مؤمنون په سورت کې يې د غوښې له کلکې
 بوټۍ څخه وروسته فرمايلي دي:
 . فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَّوْنَ الْعِظَامَ لَحْمًا
 ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ^(۲۷)
 بيا مونږ د غوښې بوټۍ هډوکۍ وگرځوله، بيا مونږ
 هډوکو ته غوښه ور واغوستله، بيا مو ژوندی پيدا کړی

۲۱ د المؤمنون سورت ۲۳ آيت ۲۳ سورت، ۱۸ سپاره

په پيدا ايست بل سره ، نو ډېر برکت والا الله سېنه
پيدا کونکي دی .

دغه راز خاتم النبیین حضرت محمد صلی الله علیه
وسلم د بخاری او مسلم په یو مروی حدیث کې د انسان
دغه تدریجي جوړښت داسې بیان کړی دی :

« عن أبي عبد الرحمن عبد الله بن مسعود رضي الله عنه
قال : حدثنا رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو الصادق
المصدوق « ان احدكم يجمع خلقه في بطن أمه
اربعةين يومًا نطفةً ، ثم يكون ، علقةً مثل ذلك ، ثم يكون
مضغةً مثل ذلك ثم يرسل اليه الملك فينفخ فيه الروح
ويؤمر بأربع كلمات : يكتب رزقه وأجله وعمله وشقي
أو سعيد ... »

ترجمه : له حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه
خه روايت دی چې ویلي یې دي : مونږ ترښتیا ویو ننکي
پېغمبر رسول الله صلی الله علیه وسلم حدیث بیان کړ او ویی
فرمایل : له تاسې خه هر یو د مور په کېده کې څلورېښت
ورځې نطفه وي ، بیا څلورېښت ورځې ډېرندې ویني پورته
وي ، بیا څلورېښت ورځې د غوښې بوټی وي . بیا له هغه
خه وروسته الله تعالی پر سینه ورته ولېږي او سپلوی پکې
واچوي او د دغه جنین په اړوند څلور خبرې ولیکي :
"دده روزی (۱)، دده د عمر موده (۲)، په دنیا کې دده کړنلار

او عمل ۴۰. داچې په دنیا کې بښه او صالح وي او که بد او طالح .

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د انسان د خلقت په اړوند چې یونیم زر کلونه پخوا کوم تدریجي جوړښت چې په خلکو میاشته لس ورځو کې بیان فرمایلی دی، الحمد لله هماغه نن ورځ معاصر طب د ساینس په رڼا کې ټکي په ټکي تصدیق کړي دي چې دده له برارنده معجزاتو څخه په طب او اناتومي کې د اسلامي امت د اطباو له پاره لارښوده معجزه ده .

په هر صورت د دغه واضح او ډاګیز مثال په وړاندې کولوسو دکمونستانو د جهش او یو له یوه په یوه شي کې د اوسنتون فرضیه داوبو په سر د پوکښې په څېر ده چې په مازې پوکي سره له منځه درومي . او ددې په لوستلو سره به دوی هم دا قبوله کړي چې دیا لکتیک مائریالېزم اصل کلی نه بلکې ددې په خلاف په کائناتو کې تدریجي قانون شرعي هم دی او معقول هم .

په دغه باره کې د ریاضي او طب او ارواپوهنې په علومو کې نور هم ډېر مثالونه موجود دي چې ددوی د جهش او ناګهاني بشپړ بدلون فرضیه باطلوي ، مګر زه په همدغه یو دلیل بسوالی کوم .

پاډونه: په ذکر شوي مبارک آیت کې اود قرآن کریم په نورو ډېرو آیاتونو کې الله تعالی فرمایلی دی

چې ما بنيادم له خاورې څخه پيدا كړى دى .
 ښايي كمونستان پر دې باندې هم اعتراض وكړي
 چې بنيادم خود مني له نطفې څخه پيدا كېږي ، نو
 څرنگ يې دهغه دخلقته ماده خاوره بللى ده ؟ نو
 مونږ يې په ځواب كې وايو چې په دې اړوند پوره
 خبره او تحقيق شوى دى او په هغه كې دا ثابته
 شوې ده چې انساني خلقت په حقيقت كې دهغو عناصرو
 نچور دى چې په ځمكه كې موجود دى ، لكه چې ډاكټر
 احمد قرقوز په دې باره كې په خپل كتاب مع طب
 فى القرآن كې ددهغه مبارك آيت په تفسير كې ويلي
 دي چې الله تعالى فرمايلي دي :

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِّنْ طِينٍ ۝ ١١ ۱۱

او مونږ خامخا انسان دخټې له نچور څخه پيدا
 كړى دى .

رښتيا هم انسان دخاورې له نچور څخه جوړ شوى
 دى ، دا ځكه چې دانساني بدن په تركيب كې اوده د
 مني دنطفې په جوړېدو كې دغه لاندې دوه ويشلې^{۲۲}
 عناصر ونډه لري ، چې په ځمكه او خاوره كې دي :

- (۱) اکسیجن «O» ۲- هایدروجن «H» او دغه دواړه د اوبو په شکل کې دي . ۳- کاربون (C) له هایدروجن (H) او اکسیجن (O) سره د بدن سکریات قندونه، غوړ او مرکب اندامونه جوړوي . ۴- الکور- (Cl) کبریت (S) یعنی گوګر (۵) فاسفور «P» (۶) منګنیم «MG» ۷- کلس «CA» ۸- پوټاشیم «K» ۹- سوډیم «NA» ۱۰- حديد «FE» یعنی اوسپنه ۱۱- نحاس «CU» یعنی مس ۱۲- ید (I) ۱۳- منګنیز «MN» ۱۴- کوبالټ (Co) ۱۵- نیکل «NZ» - ۱۶- موليبديوم «Mo» ۱۷- فلور «F» ۱۸- المونیم «AI» ۱۹- بور «B» ۲۰- سيلينيوم «SE» کادمیوم «Cd» ۲۲- کروم «CR» (۲۱)

دغه عناصر په حُکمه کې دي او په حُکمه کې غله، سابه، واسبه او مېوه زرخونېزې او دغه عناصر ورپکې رادېمي بيا هغه انسان خورې او خاړوې يې خوري او دهغوی شديدې او غوښه انسان خوري، چې په دې توګه بلا واسطه او بالواسطه د انسان بدن ته درومي او له هغه څخه وينه او له وينې څخه مني او د ښځې شديدې جوړېږي نو ځکه الله تعالی د انسان د جوړښت ترکیب او خلقت نسبت

الله تعالیٰ خاورې ته کړې دی . او له دغه تحقیق څخه
دا ثابت شوه چې دا شان جوړښت او خلقت بالواسطه
له خاورې څخه دی .

درېمه خبره :

د متقابل تاثیر فرضیه

د کمونستانو د دیا لکتیک ماتریا لېزم درېمه فرضیه
دا ده چې دغه نظر لرونکی دعوی کوي چې د نړۍ
ټول حوادث په خپل مینځ کې د زنجیر د کړیو
په څپر دي ، که چېرې په یوه کړۍ کې کوم تغیر
او بدلون رادرومي ، نو د هغې یوې کړۍ بدلون
د زنجیر پر ګردو کړیو اغېزه کوي . او دا قانون
د دوی په نزد عام دی ؛ که په سیاست کې وي ، که
په اقتصاد کې وي ، که په فکري پدیدو کې وي او که په
علومو کې وي . یعنې په یو شي کې بدلون راتلل په
ګردو څیزونو کې اغېزمن وي .

له : د ماتریا لستانو دغه فرضیه هراړخیزه نډه
کېدلای شي چې د اکتسابي علومو بشپړتیا په خپل منځ کې
سره اغېزمنه وي ، مګر په ټولو کایناتو کې داسې

نه ده، ځکه ډېر داسې ټوکونه او صنډونه په عالم کې
شته چې دهغوې له منځه تلل لویا راتلل پر نور اصنافو
هېڅ اغېزه نه کوي، چې یو څو مثالونه یې په
لاندې ډول دي:

(۱) دکهکشانو په عالم کې ډېر فعلونه او افعالونه
صورت مومي او ډېر بدلون پکې رادروي چې ځینې
عوامل یې د تکوین او جوړېدو په حال کې دي او ځینې
نورې د فنا په حالت کې دي، مګر پر انسان او نورو عواملو
هېڅ ډول متقابل تاثیر ليدلی شوی نه دی.

(۲) دغه راز په خورا لږ آسماني کواکبو او ستورو
کې بدلون او تغيرات واقع کېږي، مګر دا نظر غلط
دی او تراوسه پورې هېڅ ليدلی شوی نه دی چې
دهغوی د بدلونونو اغېزه په بشري نړۍ کې انگېلي
شړي وي او که داسې وای نو د ماتريالېزم دیاالکتیک مخکښانو
خوبه یې یوساري او مثال وړاندې کړي وای، چې
دهغو تغيراتو زموږ په برخليک کې داسې کوم تاثیر
کړی وي چې د ارزښت او پايلې وړ وي. (۱)

(۳) د دیاالکتیک پلویان که څه نا که متقابل تاثیر د بشپړتیا
د تړون په نوم او که نا که د پرمختګونو د خپل منځي تړون په نومو

تعبیر وی ، چې ټول بی اساسه او د بی خبرو خلکو
 د دروهنې له پاره دی . حکم چې په عالم کې د پېر
 داسې عالمونه دي چې یو له بل سره هېڅ تړون
 نه لري ، بلکې د پېر داسې مخلوقات شته چې یو د
 بل له پاره د ختمېدو لامل ګرځېږي . د ساري په ډول :
 په خپله د اشتهان په بدن کې دوه ډوله جراثیم موجود
 دي چې یو ډول یې د بدن دروغتیا دنده پر غاړه
 لري او دویم ډول یې د جسمي روغتیا پر خلاف دی ،
 چې لومړي ډول ته مثبت او دویم ډول ته منفي جراثیم
 ویل کېږي . نو دغه دواړه نه یوازې دا چې یو له بل
 سره مدد نه کوي ، بلکې په خپل مینځ کې سخته مقابله
 سره کوي او هر ډول یې چې په هغه بل باندې برلاسی شي
 کمزوری ختموي . (۱)

(۲) څلورم دلیل د متقابل تاثیر او بشپړتیاوو د تړون
 د فرضیه په ترديد کې ، له زیانمنو ژوو سره د علم او صنعت
 په مرسته د انسان جنګ دی او د امکانه ده چې داسې ورځ
 هم د دغه بی امانه جنګ په نتیجه کې راشي چې د دغسو
 زیانمنو حشراتو نسل او توکم پای ته ور سپړي . (۲)

(۱) المارکسیة والاسلام ص ۳۶ ، مصنف : مصطفی محمد ، دارالمعارف مصر ، ۱۹۷۵

(۲) فیلسوفی نماها ، ص ۳۹۰ ، مصنف : ناصر مکارم شیرازی .

چې نېټه دې مثال يې د ملري غوماشي دی اوهرچا ته معلومه ده چې د دغه غوماشي د بېخي ختمولو له پاره د انسان له پلوه څومره ډېرې هر اړخيزې هڅې او هاندونه پکار اچولی شویدی او هغه ورځ لري نه ده چې انسان پر دې باندې بریمن شي چې دغه موزي د نېمن ختم کړي او له زيان څخه يې خپل توکم ته د تل له پاره نجات ورکړي .

(۵) دغه راز ډېر داسې ژوي شته چې دخپلې بقاء په خاطر د نورو د ختمولو په هڅه کې دي او د يو تکامل د بل موجود پر وجود باندې منفي اغېزه کوي، لکه چې پخپله د کمونستانو تنوع للبقاء قانون ددې خبرې شاهد دی او د دوی يو ليدل لامل څو مثالونه هم د کمونېزم د دغه اصل د ثابتولو له پاره په اقتصادي بحث کې وړاندې کړی دی، او د دوی د متقابل تاثير کلي فرضيه يې لغوه کړې ده .

دغه راز په انساني نړۍ کې ډېر داسې ملتونه ليدل شوي دي چې د هغوی د تمدن پرمختگ او تکامل د بل ملت د انحطاط او ضعف سبب او باعث گرځيدلی دی او گرځېدلي چې نېټه دې مثال يې په روسيه اوچين کې د کمونستي انقلابونو د فوځونو عکس العمل و، په

روسیه کې کله چې د بالشوویکانو انقلاب بریښ شو
 نو د ترکستان د پنځو اسلامي جمهوریتونو هر څه
 یې د دې له پاره وټورل چې پخپله پیاوړی شي ،
 دهغوی تهذیب او ثقافت او اید پالوژی یې تالانترغه
 کړه ، اقتصادي منابع یې پخپله وحشي او جهنمي
 کېده کې واچول او دهغوی د شتمنۍ په وزله یې
 د سوپر طاقت لقب پر ځان کېښود او د متقابل تاثیر
 او تړون فرضیه یې پخپله درې ورې کړه .
 دغه راز هیڅوک هم له دې څخه انکار نشي کولی
 چې د انساني نړۍ اوسنۍ موجوده علمي ، صنعتي او
 اقتصادي تکامل او پرمختګ بشریت له څه ډول اخلاقي
 انحطاط سره مخامخ کړی دی . د دیالکتیک ماتریالېزم
 د متقابل تاثیر له اصل سره سم پکار خود او چې د بشر
 مادي تکامل دی دا اخلاقي تکامل وروستی پړاو ته
 رسولی وای ، مګر د دې پر خلاف هغه اخلاقي اقدار
 چې له مادي پرمختګ څخه د مخه په بشري ټولنه کې
 موجود وو ، هغې هم په خپل راتګ سره پای ته ورسول .
 لکه چې تاسې ته به یاد وي ، درې کاله وړاندې ۱۳۷۵ کال
 کې د امریکا په واشنگتن کې لس زره وګړو د ازدواج -
 همجنس د ترویج په تائید کې مظاهره وکړه . دې ته
 کهوستان څه ځواب ورکوي ، پرته له دې چې په نیت سر

د خپل غیر معقول او غیر طبیعي د متقابل تاثیر له اصل څخه
لاس په سرشي او په شرمندګۍ سره د خپل دغه
قانون په غلطوالي اعتراف وکړي او هغه ګلۍ ونه ګڼي.

څلورمه خبره:

د ضدینو اجتماع قانون

د دیالکتیک ماتریالیزم پلوي کمونستان وایي دغه
عالم چې لیدل کېږي، د اضمادو مجموعه ده، لکه چې
د دیالکتیک پلار او بنسټ ایښودونکی هراکلیت ویلي
دي:

«هرشي ته که وکتل شي په یو اعتبار شته او په یو
اعتبار نشته.» (۱)

یعنې د هراکلیت نظر او موخه داده چې هرڅه دیون
او تغیر په حال کې دی، چې په دې اساس د هرشي
د وجود یوه له تېرې مرحلې دده سره پېوسته او ملګرې
وي، د ساري په توګه د زورتوب او یوډاوالي مرحله د
ځوانۍ د مرحلې له ختمېدو سره تړلې ده او دیوې مېوې

(۱) سیر حکمت در اروپا، ج ۲، ص ۳۶.

پوځوالی دهغي دخاموالي اوکچه والي له ختمېدوسر ه
تهلې ده . ځواني دکوچنيوالي له ختمېدوسره جوخته وي
دغه رازسپين او تورچي دواړه سره متضاددي درنگ په
اطلاق کې سره مشترک دي چې نظر په دغه پېوستون
سره دوه متضاد څيزونه هم غير دي اوهم عين دي .

له دغو مثالونوڅخه دکمونستانو مطلب دضدينو د
اجتماع دقانون تعميم دی . ټډرپولټر مادي فيلسوف
په دې اړوند يو مثال دا وړاندې کړی دی چې : «تاسې
نه گورئ يواځان مرشي اوله مرگ څخه وروسته يې
نوکان لوېږي ، دنيرې ، سراو د بدن نور وينستان
يې لوېږي او اوږدېږي ، چې له دې څخه دا نتيجه لاسته
راځي چې ژوندون دمرگ په زړه کې موجود دی» .^(۱)

د ۱۲ : دکمونستان دغه فرضيه هم دهغوی دنورو -
فرضيو په څېر کاملاً غلطه او بې اساسه ده ، ځکه دا به هيڅ
عقلمند ونه مني چې پدایکې يوځای ، ايکې يو وخت کې ايکې يوه
موضوع ، يوحمول ، يوشروط ، يوکميت اوکيفيت سره منفي
او مثبت سره جمع او يوځای شي ، يعني وحدت زمان ،
وحدت مکان ، وحدت موضوع ، وحدت محمول ، وحدت شرط
وحدت کميت او وحدت کيفيت هم وي اوبيا دوه متضاد

(۱) اصول مقدماتي فلسفه ، ص ۱۲۵ .

خین ونه چي په خپل مینځ کې یو د بل نقیض وي او بیا سره
موجود شي د مثال په ډول :

په ټاکلي مهال او ساعت کې ، په ټاکلي ځای کې په
ټاکلوشوونو ، په ټاکلي کمیت او ټاکلي کیفیت سره
دا امکان لري چې زلزله وشي . او په همدغه مهال ، مکان
همدغو شرایطو ، کمیت او کیفیت سره زلزله ونه شي .

څوک به داسې لېونی وي چې ووايي : هو ، بېکې په
نفي سره به ځواب کوي ، ځکه چې دا محاله او ناممکنه
ده چې په یو مهال کې دې په یو ځای کې زلزله هم وي او
زلزله دې نه وي هم ، په ایځي یو وخت کې دې په
ایځي یو ځای کې هم باران وي او هم دې نه وي . دغه
د متافزیک یا ماوراء الطبیعة د فلاسفه و نظریه ده
چې د ضدینو د اجتماع له پاره نهه شرطونه دي او
هغه دا دي :

(۱) د موضوع وحدت (۲) د محمول وحدت

(۳) د مکان وحدت (۴) د زمان وحدت

(۵) د شرط وحدت (۶) د اضافت وحدت

(۷) د جز او کل وحدت (۸) د فعلیت او قوت وحدت

(۹) د حمل وحدت

نو د ضدینو د اجتماع له پاره دغه نهه واره ضروري

دي که چېرې یوهم پکې کم وي هغه ته اجتماع د

ضدينو نه ويل کېږي، چې بل مثال يې دېرېښنا دگروپ
 دی. هغه ته د رڼا له پاره د وومزې غځولې شي چې يو
 ته يې منفي ويل کېږي او بل ته مثبت. اوس نوکه يو
 څوک دغه مزي په يوسيم و پيې او بيا ووايي چې
 دادی اجتماع د تقضينو راغله، نو دا غلطه ده چې
 ايکي يوسيم هم مثبت شي او هم منفي شي.
 په دې باره کې په لسگونو مثالونه شته مگر زه
 په همدې بس والی کوم.

پنځمه خبره:

پر شعور باندې د مادي د وړاندې والي قانون

د دیا لکتیک ما تریا لبزم پنځمه نظریه او فرضیه
 پر شعور باندې د مادي وړاندې والی دی. دغه
 خبره که څه هم دهیکل د ایدیا لبزم په مسلک کې د
 لومړي ځل له پاره مطرح شوه چې آیا شعور مقدم دی
 که ماده؟ مگر هیكل او دهغه شاگرد زینون قبرسي
 له دې سره سره پر دې گروهن وو چې شعور د عالم پر
 موجودو آتیاوو د پوهې او علم میچانی دی. مگر

د نولسمې مسیحي پېړۍ په نیمايي کې د هیکل د مسلک په تحریفو لوسره د انگلز په ملګرتیا کارل مارکس په دې اړوند خپلو پلویانو ته د افکر ورکړچي ماده پر شعور باندې مقدمه ده، ځکه چې شعور د محیط د تاثیر او د تولیدي وسایلو زېږنده ده. همدغه اجتماعي او اقتصادي تولیدي شرایط دي چې شعور پیدا کوي او که دغه دواړه نه وي شعور به نه وي، نو له دې امله چې تولیدي ذرایع ماده ده، پر شعور یې وړاندې والی ثابت شو.

رد : مخکې له دې څخه چې د مایټریالستانو دغه فرضیه رد کړم، ښه به دا وي چې لومړی ماده او شعور تعریف کړم، خو درنو لوستونکو ته معلومه شي چې ماده څه شی د او شعور څه شی دی؟

شعور:

شعور عربي کلمه ده او په عربي ژبې د ژېړ او د شعور لغوی تعریف داسې راغلی دی:

«الْإِدْرَاكُ بِلَا دَلِيلٍ» یعنې له دلیل څخه پرته د یو شي په ذهن کې میندل. دغه راز د شعور بل نوم احساس دی. او د علم النفس د علماؤ په نزد د شعور اصطلاح تعریف داسې شوی دی:

الشعور: يطلق على العلم بما في النفس او بما في البيئة،

وعلى مايشتمل عليه العقل من ادراكات ووجدانيات
ونزعات . ولذا قالو : ان للشعور ثلاثة مظاهر
هي : الادراك ، والوجدان ، والنزوع . (١)
ترجمه شعور اطلاق پر هغه علم باندې کولی شي چې په
بدن او جسم کې وي او يا پر هغه علم باندې چې په
محيط او چاپيريال کې وي او پر هغو ادراکاتو باندې
هم چې په عقل کې وي او پر وجدانياتو او ذهني
خثوبو (تراوشاتو) باندې هم . له همدې کبله پوهانو
وييلي دي : شعور درې مظاهر لري : ادراک ، وجدان
او نزوع .

مطلب دا چې شعور پر گړدو عقلی ادراکاتو ،
وجدانياتو او نزوعاتو باندې اطلاق کېږي .
ځينو پوهانو شعور داسې تعريف کړی دی :
شعور : يوشې ته د ذهن له چټکۍ يا ملرني او بشپړ
درک کولو دهغه شي څخه عبارت دی .
وجدان : له وجود څخه دی چې لغوی معنا
يې ده : د هر ورک شوي شي ميند ل . او په اصطلاح
کې : کله چې ذهن په خپل ځان کې دمقايمو او تصوراتو
په لټه کې شي او هغه بيا مومي دې ته وجدان ويلى شي .

(١) المعجم الوسيط، ج ١، ص ٤٨٤ - ٤٨٥ - المختار من المصاح، ص ٢٦٩ .

ادراک: له درک څخه مأخوذ دی، چې په لغت کې د یو شي میندلو ته ویل کېږي او یو شي ته رسېدلو ته هم ویلی شي او د حکماؤ په اصطلاح کې: هر ډول حسي او ذهني میندلو ته ویل کېږي.

تصور: په ذهن کې د یو شي صورت او بڼه جوړول دي او د هغه موجودوالي ته تصور ویل کېږي، او جمع یې تصورات راځي. (۱)

عقل: هغه د ماعني او ذهني قوه ده چې د آشیاء حقیقت لاس ته راوړي (۲) او حکماوو د عقل له پاره پنځه ډولونه او مراحل بنودلی دي:

(۱) عقل هیولاني: په دغه مرحله کې عقل صرف استعداد وي او په خپل ذات کې دهیڅ صورت نقش کولی نه شي او د هغه ماشوم په څېر وي چې صرف د لیک لوست استعداد لري او په عملي ډگر کې یې پلي کولی نه شي.

(۲) عقل بالملکة: په دغه پړاو کې عقل له مطلق استعداد څخه بهر کېږي او د لومړنیو معقولاتو ادراک تر لاسه کوي. او د حکماوو په اصطلاح کې لومړنی

(۱) فلسفه علوم، ص ۴۱-۴۲ - فرهنگ عمید ج ۲، ص ۱۳۰۷

(۲) معجم الوسیط، ج ۲، ص ۶۱۶، المنجد، ص ۳۹۱

معقولات هغو مقدماتو ته ويل کېږي چې دهغو په مرسته تصديق مينځته راځي او عاقل پرې باندي پوهېږي، لکه چې وويل شي: کلام له کليمې څخه لوی دی.

(۳) عقل بالفعل: په دغه پړاو کې عقل ډېر لومړنی معقولات ترلاسه کړي وي او ثانويه معقولاتو ته رسېږي. اوله دې کبله چې بالفعل په هغه کې معقولات موجود وي نوځکه ورته بالفعل عقل ويل کېږي. او په دغه پړاو کې عقل د هغه ماشوم په څېر وي چې لیکل کولی شي او هر وخت چې وغواړي هغه انجاموي.

(۴) عقل بالمستفاد: په دغه پړاو کې عقل نظري گرځېږي او د فلاسفه و په اصطلاح کې عقل مطلق ورته ويل کېږي. اوله دې کبله چې کولی شي چې له عقل فعال څخه استفاده وکړي او معقولات ترلاسه کړي، نوځکه عقل بالمستفاد ورته ويل کېږي.

(۵) عقل فعال: دغه عقل ته فلاسفه لسم وایي. هغوی وايي: عقل فعال د گردو بشري پوهنو چورلیځ او مصدر دی. عقليه صورتونه او دې عالم ټول حقایق په عقل فعال کې موجود دي. عقل فعال د بنیادم د عقل په پرتله دومره لوی دی لکه د لمر سترګه چې زمونږ له سترګو څخه لویه ده. د انسان د عقل ارتقاء له قوه څخه

فعل ته او دکمالاتو حصول او راز راز علوم د عقل فعال
په وزله دی . (۱)

خلاصه دا چې شعور دگر دو عملي نخچو، اقداماتو
او انقلا بونو مرکز دی . لومړی په شعور کې د هر شي
نخچه جوړېږي او بیا له هغه څخه وروسته په عملي ډگر
کې پلي کېږي .

ماده :

ماده عربي کلمه ده چې په انگرېزي ژبې د کي
(MATTER) ورته ویلي کېږي . په عربي ژبې د کي
د مادي تعريف لغت پوهانو داسې کړی دی :

« الْمَادَّةُ : كُلُّ شَيْءٍ يَكُونُ مَدَدًا لَفِيهِ . وَ
كُلُّ جِسْمٍ ذِي امْتِدَادٍ وَوزنٍ ، وَيَشْغُلُ حيزًا من
الفراغ . وَمَادَّةُ الشَّيْءِ . اَصُولُهُ وعناصره التي منها
يَتَكَوَّنُ ، حِسِّيَّةٌ كانت او معنوية ، كما دة الخشب ومادة
البحث العلمي . وجمعها مواد » (۲)

ماده : هر هغه شي ته ويل کېږي چې د بل شي له پاره
مرستندوی وي . او هر هغه جسم ته ماده ويل کېږي
چې وزن او امتداد لري او حای او فضاء نيسي او
خالي حای اشغالوی . او د یو شي ماده د هغه بنيادونه

(۱) مبادي فلسفه ، ص ۵۸ ، فلسفه اسلامي ص ۳۵۷ په لنډيز سره .
(۲) کليات ابی القیام ، ص ۳۴۸ - معجم الوسيط ج ۲ ، ص ۸۵۸ ، المنجد ص ۷۵۱ ، فرهنگ عميد ،
ج ۲ ، ص ۱۷۲۳ .

او هغه عناصر وي چې له هغه څخه هماغه ټکويټ او جوړولی شي. برباره خبره ده که هغه مرکب شي حسي اوليدونکی وي او که معنوي وي، چې د حسي مثال لرگی دی او د معنوي مثال علمي څېړنه او بحث دی او د ماده جمع مواد رادروي.

يعني ماده د يوشې بنسټ ته ويل کېږي او د يو شي بنسټ هغه ته ويل کېږي چې قوام او جوړښت يې پرې باندې راځي. او د فزيک د علم په اصطلاح کې ماده هغه شي ته ويل کېږي چې فضاء اشغالي او وزن ولري، او دا ممکن ده چې جامده هم وي، لکه لرگی، تيره، اوسپنه او داسې نور او مايع هم وي، لکه اوبه، شيدې، تېل او داسې نور څيزونه واخله.

د اوو د شعور او مادي هغه تعريفونه چې پخوانيو فلاسفه و او اوسنيو لغت پوهانو او مسلکي اشخاصو کړي دي. اوس به د ماتر يا لېزم د پلويانو او کمونستانو دا خبره رد کړو چې ماده پر شعور باندې مقدمه ده، او د هغوی په نزد دغه کُليه قاعده ده، مگر وگورو چې دوی په دې باره کې څومره رښتيني دي او د کمونستانو دا خبره حقيقت لري او که څنگه.

(۱) د هيگل او مارکس دليلونه مونږ ذکر کړل چې هغوی وايي د شعور زېږنده له دوو څيزونو څخه کېږي: يو له

محيط خڅه او دويم داقتصاد له توليدي وسايلو څخه،
 مگر ددوی دغه دواړه خبرې غلطې دي، ځکه:
 که چېرې دمحيط اوچاپېريال اغېزه اوتاثير د شعور
 پيدا کوونکی وي، نو کارل مارکس خود پر يتانيا په متمدن
 ښار لندن کې اوسېده، بايد دده ذهن او شعور دهاغه
 مادرن محيط او مرفه ټولنې په څېر وای، دېدايا نو
 اوسوکاله انگرېزي وگړو په څېر د بېوزلانو، فقر او بېچارۍ
 دښمن وای. مگر ده خوبيا په هاغه مرفه چاپېريال
 کې د بېوزلانو په ملاتړ خپله مبارزه د بورشوازانو او فيودالانو
 پر ضد باندې اعلان کړه. دپولتاريا د پانګې قيادت
 او مخکښي يې کوله، نه دشتمنو، عياشو، د کارخانو او
 ځمکو دشېستانو.

(۲) دغه راز دويم دليل يې هم باطل دی، ځکه چې
 په چين، روسيه او يوگوسلاويا کې کمونستي پاڅونونه
 او انقلابونه هغومزدورانو بريالي کړل چې په خوراپياوړو
 وټه ييزو ټولنو کې وو او دځواکمن اقتصاد په ماحول
 اوچاپېريال کې يې ژوند کاوه. داقتصاد توليدي
 وسايل، لکه: ماشينونه، کارخانې، وټه او سرمايه په
 اوچته پيمان و. ددوی ذهنونه او شعور هم بايد هاغه
 ټول وای، مگر هغوی خو دهرهغه څه پر خلاف پاڅون
 وکړ او دهغوی دتباهي اوله منځه وړلو له پاره يې ملا

وېترله چې اقتصاد يې توليد اوه اوپانگه والى نظام يې
تالا ترغه كړى. وېزي يې ماړه نه كړل، بلکې ماړه يې
وېزي كړل او د خپلو شعارونو پر خلاف يې عمل
وكړ.

(۳) دغه راز په دنيا كې كه څوك يو كار كوي او د يو
مادي شي د جوړولو هوډ ونيسي، نو په دنيا كې تر
اوسه پورې داسې نه دي شوي چې لومړى هغه شي
مينځته راغلى وي، بيا له هغه څخه وروسته يې دهغه
شي فكر كړى وي. په خپله كمونستي انقلابو نه
لومړى دهغو مخكښان دهغه نقشه جوړه كړى
بيا له هغه څخه وروسته انقلاب راولي. (۱)

په افغانستان كې د ثور توره او خونړۍ كودتا چې
كله په ۱۳۵۷ هجري لمريز كال خلقيانو او پرچميانو دروسانو
په ملا تر وكره، نو دغه د كودتا دنځې جوړولو
له پاره په كابل كې دروس په سفارت كې دهغه وخت
روسي سفير مارشال استينوف د كمونستان مشران تره كې
كارمل، حفيظ الله امين او نور وغوښتل، ننځه يې
ورته جوړه كړه او بيا دوى كودتا وكړه. په داسې حال
كې چې هيڅوك هم خبره نه وو چې نور جنايت د سوريانانو

(۱) الماركسيه و الاسلام، ص ۳۶، حوار مع الشيوعيين في رقبية السجون

په هدايت د ټكوين په درشل كې دى . هرڅه په خپل خپل ځاى وو ، د سردار محمد داؤد حكومت د پرمختگ او د هېواد په تېور كې بېلوا او په دې فكر كې و چې د سوروسي خرس له پليټو سېكېلا كې منگولو څخه څرنگ خپل اسلامي هېواد گران افغانستان وژغوري او د كا، جى، بى له لومو څخه ځان خلاص كړي ، چې نابېره پلان شوې كودتا دروسي ديكتاتور بريښي . په بولۍ پيل شوه او د سپېڅلو وينو د وياړلو په بهولو يې د افغانستان غرونه او دامانونه سره كړل .

(۴) دغه راز كله چې فارمست كوم درمل جوړوي او د كوم مخصوص ډول مخصوص ناروغۍ له پاره ، نو آيا لومړى دهغه ميټرېل تياروي بيا وروسته له هغه څخه په خپل ذهن كې دهغه فرموله جوړوي او كه لومړى دهغه درمل فرموله جوړوي او د تركيبې درمل دا جزا وو او دهغه د تركيب فرمول جوړوي ، بيا وروسته له هغه څخه دهغه ميټرېل جوړ كړي او راغونډ يې كړي او بيا درمل ورڅخه جوړ كړي ؟

معلومه خبره ده چې لومړى په ذهن او شعور كې دهغه فرموله جوړولى شي او تركيبې اجزا ترتيبولى شي او بيا له هغه څخه وروسته دواړه ورڅخه جوړولى شي . دا هيڅوك هم چې په سد وي او عقل لري نه قبلوي چې لومړى درمل جوړ

شي بيا له هغه څخه وروسته په ذهن کې د هغه اجزاء او
 د جوړولو طريقه برابر وي ، ځکه چې لومړی درمل جوړ
 شي بيا وروسته له هغه څخه په فکر او شعور کې د فارمولې
 ادراک هېڅ گټه نه لري . او نه تراوسه پورې داسې شوی
 دي . لکه څرنگ چې مائټريالست کمونستان وايي چې ماده
 پر شعور مقدمه ده . د دوی له دغه قانون سره سم خو
 بايد داسې وي چې لومړی درمل موجود وي بيا دې
 شعور دهغې اجزاء تجويز کړي !!؟

(۵) په صنعت کې هم پر شعور باندې د مادې د
 وړاندې والي د نظريې په ترديد کې په لسگونو مثالونه
 موجود دي چې نژدې اوساده مثال يې د غالي او بيا
 درختونو د ډولونو اختلاف ، د درزي او خياط د کاليو
 ډيزاينونه او داسې نور دي . هر صنعت کار د خپل
 صنعت مختلف ډيزاينونه لومړی په خپلو اذهانو کې
 نخچوي او بيا يې د جوړولو په مهال کې پلي کوي .
 داسې هېڅکله نه دي شوي چې لومړی ډيزاينونه جوړ
 او مينځته راشي او بيا له هغه څخه وروسته دهغوۍ
 نخچي په ذهن کې تيارې کړای شي .

همدغه ډول روښانه دليلونه په بيا لوژي ، فزيک
 ټولن پېژندنې او نورو علومو کې په لسگونو ، بلکې په سلگونو
 او زرگونو موجود دي ، چې د کمونستانو دغه واهي

اوله حقيقت څخه لري مضمكه خپزه نظريه رد كوي
چې وايي ماده پر شعور باندې مقدمه ده او داكلي
قانون دي .

په هر صورت موږ مسلمانان داعقيده لرو چې شعور
خپل مقام لري او ماده خپل مقام لري او داهېڅكله نشي
كېدلای چې ماده اصل او شعور دهغي فرع او تابع
وگرځي او يا شعور مصدر وگرځولي شي ، خوشعور
پر ماده باندې افضل دي چې دهغي دتطوير او سبه
استعمال له پاره كېتوري كړنچاري او پرناهي تجويزوي
او ورپسې ماده ده چې د شعور تياره كړې نخپه
په عملي ډگر كې پلې كوي . (۱)

په ادبي ډگر كې كمونستانو دخپل دغه سفسطي اصل دذكر
كولو مطلب دا دي چې په حروفو او كليما تو كې مطلب ذكركولى شي
او بيا له هغه وروسته هماغه مطلب په شعور كې ترسيمولى شي ، چې
دهغودغه خبره څومره له حقيقت څخه لري ده ، ان تردې
چې يو انپر به هم دا قبوله نه كړي او پورې وبه ځاندي
اود لېوني باور به پرې وكړي .

(۱) التفصيل في الاشتراكي ، ص ۱۱۲ ، مصنف : دوكتر صلاح الدين المنجد .

آيا شعور يوازي د انساني دماغ ځانگړنه

ده او که نور شروي هم شعور لري؟

ځيني د الحادي اوفير اسلامي فکر ځاوندان، چې په سر کې يې د کمونېزم پيروان دي، په دې نظر دي چې شعور يوازي او يوازي د انساني دماغ ځانگړنه ده، شعور له دماغ نه کله هم بېل نه دی او د شعور ودې او پوخوالي په نتيجه کې ژبه مېنځ ته راغلې ده.

هغوی که په علومو او فلسفه کې ډېر لږ معلومات هم لري، په دې باندې پوهېدلې وای چې شعور يوازي انسان نه، بلکې څاروي يې هم لري؛ ځکه همدغه شعور دی چې څاروي پرې ځانونه له هلاکت څخه ژغوري. هدا شعور دی چې څاروي په گم کي کې له غورځېدو څخه، له خپل پياوړي دشمن لکه پړانگ، زمري او نورو څخه ځان ساتي او دهغه په منگولو کې له غورځېدو څخه د تېستې په وزله د خلاصون هاند او هڅه کوي. د شعور په وزله د خوراک، خښاک تکل کوي، مگر دومره خبره ده چې شعور يو ثابت ادراک نه دی، بلکې متزلزل ادراک دی، لکه چې ابوالبقاء متوفي ۱۰۹۴ هجري په خپل کليات کې شعور داسې تعريف کړی دی:

« الشُّعُورُ : إدْرَاكٌ من غير إثبات فكأنَّه إدراك متزلزل » . (۱)

شعور : غیر ثابت ادراک دی ، گواکې شعور یو متزلزل ادراک دی .

همدغه لامل دی چې څاروي او نور ژوي کلناکه زیانمن خیز د خپل ځان په باره کې ګټور او ګټورڅیز زیانمن وانګېري . په همدغه اساس تفسیر پوهانو او علماوو د « علم » او « شعور » او د « عقل » او شعور ترمینځ توپیر کړی دی او داسې یې ویلي دي :
« الْعِلْمُ : معرفة المَعْلُومِ عَلَى مَا هُوَ بِهِ » . (۲)
یعنې علم دیوشی په اصلي حقیقت او ماهیت سره پېژندل دي .

یعنې دهریو شي په هغه توګه پېژندل دي چې پکې موجود وي . د مثال په ډول د انسان په هغو مواصفتو پېژندل چې په انسان کې په پنځیزه توګه ودیعت او ځای پر ځای کړای شوي دي .

او د عقل تعریف پوهانو د شعور له تعریف څخه جلا کړی دی لکه چې علامه تفتازاني متوفی ۷۹۱ هـ په خپل کتاب « شرح المقاصد »

(۱) کلیات ابی البقاء ، ص ۲۱۸ .

(۲) تفسیر قرطبي ، ج ۱ ، ص ۱۴۴ .

کې د عقل تعريف داسې کړی دی :
 « الْعَقْلُ : قُوَّةٌ بِهَا يُمَيَّزُ بَيْنَ الْأُمُورِ الْحَسَنَةِ
 وَالْقَبِيحَةِ » (۱)

عقل: هغه قوه ده چې په هغه سره دښو او ناوړه
 خيزونو تر مینځ توپیر کولی شي .
 او ابو البقاء په خپل کلیات کې د عقل په تعريف
 کې داسې ویلي دي :

« الْعَقْلُ : الْعِلْمُ بِصِفَاتِ الْأَشْيَاءِ مِنْ حُسْنِهَا
 وَقُبْحِهَا وَكَمَالِهَا وَنُقْصَانِهَا » (۲)

يعنی عقل هغه قوه ده چې د هغه په تو سـه
 د خيزونو ښه والی او بد والی ، بشپړ والی او کموالی
 معلومولی شي .

په هر صورت د منطق ، فلسفې او علم الکلام له نظره عقل
 له هغو پنځه گونو حواسو څخه يو حس دی چې
 الله تعالی په دماغو کې ځای پر ځای کړی دی او
 هغوی ته يا ظني حواس ویلي کېږي .

او د اهرم گړدو پوهانو ویلي دي چې شعور عام
 دی په گړدو ناطقو او غیر ناطقو ثقیو کې موجود دی ،

(۱) شرح المقاصد، ج ۱، ص ۲۳۶ .

(۲) کلیات ابی البقاء ، ص ۲۴۸ .

مگر عقل هم يوازي او يوازي په انسان پوري مختص نه
 دی بلکې په عقل کې د حکمې پر مخ له انسان سره
 يو بل مخلوق هم شريک دی چې هغه ته د پېريانو
 يا جناتو عالم ويل کېږي، چې وروسته به يې په
 ځانگړي څپرکي کې يادونه په تفصيل سره وشي .
 د پورتنۍ بحث خلاصه داده ، چې شعور يوازي
 د انسان صفت نه دی ، بلکې په ټولو ژوندي سرو کې
 د شعور قوه موجوده ده . او د کمونستانو د نظريه غلطه
 ده او هېڅ عقلمند يې نه مني چې وايي : شعور صرف په
 انسان کې دی او بل هېڅ ژوندي سړي يې نه لري ؟ !
 بلکې ځينو پوهان خوله شعور سره سره حيواناتو کې د عقل
 په موجودوالي هم گروهمند دي .

دځمکي پرمخ دانسان له

پيدايښت څخه دمخه هم

ژبه موجوده وه

د کفرې او الحادي نظر ځاوندان عقیده لري چې
د شعوري غږونو او اشارو پرځای د خاصو آوازونو
(چې دوی يې فونيمونه « Phonemes » بولي) درامينځته
کېدو په نتيجه کې انسانانو ژبه جوړه کړې او را مينځ ته کړې ده.
ددوی دا نظريه هم بې اساسه او د کمونستي او الحادي
غولورنکو او بې لارې کونکو غلطو نظريو او فرضيو
څخه ده. دوی عقیده لري چې ژبه يوازي او يوازي
د انسان خاصه ده او دوی را مينځته کړې ده. دوی په
دې نه پوهېږي او يا له حقيقت څخه سترگې پټوي چې
دځمکي پرمخ له انسان څخه پخوا يو بل مکلف او مجسم
مخلوق الله تعالی پيدا کړی و چې عقلمند او د
خبرو کولو آوازونو څښتن و، او تر اوسه

هم شته بلكي ترقيامته پوري به به حُكمه كي وي.
 هغوي خپله ژبه لري، گډېزي او خاڼگري ادبيات لري.
 دغه مخلوق جنات (پېريان) دي، چې كمونستان
 او د غير اسلامي، الحادي فكر خاوندان يې له وجود څخه
 منكر دي. مگر مسلمانان يې د قرآني احكامو او
 نبوي ارشاداتو په رڼا كې پر موجوديت باندې ايمان
 لري. له همدې كبله لا زمه كنم د خپل اسلامي توکم
 د خبرتيا په خاطر او د ملحدينو او غير اسلامي افكارو
 د خاوندانو د سفسطې د ترديد له پاره دلته په
 يو خاڼگري څپر كې د پېريانو په هکله د قرآن
 كريم او نبوي احاديثو او د اسلامي متفقيهاوو د
 اقوالو په ذكر كولو سره ځغلنده رڼا واچيوم:

پیریان

پیریا نوم ته په انگرېزي کې گوستر GHOST ويل کېږي
په پښتو کې ورته پېريان او يو ته يې پېړی ويل کېږي .
په عربي ژبې کې يې جن بولي . او يو ته يې «جني» ويلى
کېږي . په قرآن کریم کې په (۲۹) سپاره کې يو ځانگړې
سورت «سورة الجن» په نوم نازل کړى شوى چې مکي
سورت دی .

په دغه سورت کې د ملحدينو او غير اسلامي افکارو د ځاوند
د نظر او عقيدې خلاف «جن» آوازونه او خبرې نقل شوي
دي ، او هغوی د قرآن کریم له اورېدو څخه وروسته
بېرته خپل قوم ته ستانه شول او هغوی ته يې د اسلام
د قبولولو دعوت ورکړ او داسې يې ورته ويلي وو :
« إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا ۝ يَهْدِي إِلَى الرُّسُلِ
فَأَمَّا بِهِ ۖ وَلَنْ نُشْرَكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ۝ وَأَنَّ تَعَالَى
جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا ۝ وَأَنَّهُ كَانَ
يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا ۝ » (۱)

(۱) د الجن سورت، ۱-۲-۳-۴ آياتونه ۲۹، سپاره ۷۲، سورت .

ترجمه نو د وی نور و خپلو قومیانو ته وویل : بېشکه مونږ
 واورېده قرآن ، چې په اعجاز ، بلاغت او فصاحت
 کې یې سیاله عجیبه دی ، سمې لارې ته ښوونه کوي ،
 نومونږ ایمان پرې راوړ او هېڅکله به مونږ وروسته
 له نن څخه له رب زموږ سره بل هیڅوک هم شریک
 نه کړو او بېشکه شان دا دی چې لوی دی رب زموږ ،
 نه یې ښځه نیولې ده او نه اولاد ، او بېشکه زموږ ناپوهانو
 او بې عقلانو په دې اړوند پر الله تعالی باندې درواغ
 تېل

د پیریانوله دغه کلام څخه همدارنگه د احقاف په سورت کې
 چې دهغوی د ایمان راوړلو د دعوت کوم ذکر راغلی دی
 نه یوازې دا ثابت شوه چې خبرې کوي ، بلکې په ادبي فنونو
 او صنعتونو کې هم بشپړ مهارت لري ، لکه چې په تفا سیرو ،
 د سیرت او تاریخ په کتابونو کې د پیریانو د شا عرانو او ادیبانو
 قصیدې او نور شعرونه ذکر کړای شوي دي .

له رسول الله صلی الله علیه و سلم سره دهغوی د ایلانگو نه
 او خبرې ان ترې په تفا سیرو کې راغلي دي . له ډېرو صحابه کرامو
 سره دهغوی خبرې کول راغلي دي . د حضرت سلیمان علیه
 السلام په دوره کې چې په ۹۴۵ قبل مسیح و د پیریانو د انجینرانو
 او ارهستانو په لاسونو د تمثالونو ، لکنونو او کلاگانو
 جوړول په قرآن کریم کې دهغوی مکالمې ذکر دي او دهغوی

مکالمې پکې راغلي دي .

تعريف : دامام راغب اصفهاني متوفى ۵۳۰ هـ په خپل کتاب مفردات القرآن کې د جن د لفظ لغوي تعريف داسې کړی دی :

« أَصْلُ الْجَنِّ : سَرُّ الشَّيْءِ عَنِ الْحَاسَةِ » (۱)

يعني د جن لغوي معنا له ليدلو او نظر څخه د يوشمې پېتېدل او الوتيا کېدل، چې له همدې کبله د مور په کېدو کې ماشوم ته هم ځکه جنين ويل کېږي چې له نظر څخه پټ وي او زړه ته هم ځکه جنات وايي چې په سترگو نه ليدل کېږي. دغه راز جنت ته ځکه جنت ويل کېږي چې پر گهو و نو باندې يې ځکه پټه وي . نجلی ته ځکه "جینه" ويل کېږي چې مستوره وي او لېوې ته ځکه مجنون ويل کېږي چې عقل يې له ادراک څخه د ناروغۍ له امله پټ وي ، او "هال" ته ځکه "جن" ويل کېږي چې خستېن يې د دښمن له گوزار څخه پرې پټ وي . مطلب دا چې په عربي ژبېدود کې هر هغه شي ته جن ويل کېږي چې په سترگو نه ليدل کېږي او له نظر څخه الوتيا وي ، نو پېريانو ته هم ځکه جن ويلی شي چې له نظر څخه پټ وي .

اصطلاحی تعريف : علامه تفتازاني رحمه الله عليه (متوفى ۷۹۱ هـ) په خپل کتاب شرح المقاصد کې د جن ، داسې تعريف کړی دی :

« وَالْجَنُّ أَحْسَامٌ لَطِيفَةٌ هَوَائِيَّةٌ يَتَشَكَّلُ بِأَشْكَالٍ مُخْتَلِفَةٍ
وتظهر منها افعال عجيبة ، مِنْهُمْ الْمُؤْمِنُ وَالْكَافِرُ وَالْمُطِيعُ
وَالْعَاصِي » (۱)

پیریان نرم جسمونه اوپکی لرونکی مخلوق دی ، په مختلفو
بڼو او صورتونو ځانونه بدلوي اوله پیریا نوڅه اریا نویڼکی چاری
صادرېږي . په پیریا نوکی مؤمنان هم شته او کافران هم پکې
شته ، په هغوی کې تابعدار هم شته او نافرمانه پکې هم موجود
دی .

یعنې لکه څرنگه چې په انسانانو کې ښه ، بد ، مسلمان او
کافر ، مطیع او عاصي ، فاسق او عابد موجود دي ، دغه راز
په پیریا نوکی هم شته ، ځکه لکه څرنگه چې بشري ټولنه په
عبادت او اطاعت مکلفه ده ، پیریان هم مکلف دي .

د پیریا نوله وجود څخه انکار کول

کفر دی

د پیریا نو موجودیت یو داسې حقیقت دی چې هیڅوک
انکار ورڅخه نشي کولی ، ځکه چې په قرآن کریم کې ددوی
موجودیت ، مکلفیت ، ثواب او عذاب په مجموعي توګه دېرش
ځله په اتلسو سورتونو کې ذکر راغلی دی . دغه راز په نبوی

(۱) شرح المقاصد ، ج ۲ ، ص ۵۴ .

احاديثو کي هم ڊيريانو موجوديت او حضرت محمد صلي الله عليه وسلم له پلوه هغوی ته اسلامي دعوت ورکول ثابت دی چې پرهمدي اساس داسلامي اُمت فقهاوو، ويلي دي چې د پيريانو له موجوديت څخه څوک منکر شي هغه کافر دی. لکه چې امام ابن عثوم ظاهري (متوفی ۷۵۷ھ) په خپل کتاب الملل والنحل کې ويلي دي :

« لما اخبرت الرسل الذين شهد الله عزوجل بصدقهم بما ابدى على ايديهم من المعجزات المحيلة للطبائع بنص الله عزوجل على وجود الجن في العالم وجب ضرورة العلم بخلقهم ووجودهم وقد جاء النص بذلك وبأنهم أمة عاقلة مميزة متعبدة موعودة متوعدة ، متناسلة ، يموتون واجمع المسلمين كلهم على ذلك ، نعم والنصارى والمجوس والصابئون واكثر اليهود حاشا السامرة فقط ، فمن انكر الجن او تأول فيهم تأويلاً يخرجهم به عن هذا الظاهر فهو كافر مشرك حلال الدم والمال » (۱)

له دې کبله چې دالله تعالی هغورسولانو ډيريانو پر موجوديت مونږ ته خبر راکړی دی چې د هغوی په رښتین والي الله تعالی شاهدي کړې او په داسې معجزاتو يې دهغوی صداقت ثابت کړی دی چې دهر انسان په وس

(۱) الفصل في الملل والاهواء والنحل ، ج ۴ ، ص ۱۲ .

کې د هغوی راوړل په پنځيز ډول محل دی، نو د پیریانو
پر موجود والي باندې گروهه لرل او باور کول واجب دی،
حکمه چې په دې باره کې شرعي نصوص راغلي دي چې پیریان
یوځانګړی عقلمند امت دی، د الله تعالی عبادت کوونکی دی
په اطاعت کولو د جنت وعده ورکړې شوې ده او په معصیت
کولو د جهنم وعید ورکړای شوی دی. پیریان توکمیز
اونسل لرونکی مخلوق دی، هغوی مړه کېږي.

نوله همدې کبله د پیریانو پر موجودیت باندې د اسلامي
امت اجماع ده. دغه راز نصرانیان، مجوسیان او د یهودیانو
له ایګي یوې سامریه فرقې څخه پرته نور ټول یهودیان هم
د پیریانو پر وجود او مکلفیت اعتراف لري. نو هر هغه څوک چې
د پیریانو له وجود څخه انکار کوي او د هغو په باره کې په نازل
شوېو آیاتونو کې داسې تاویلونه کوي چې د آیت له ظاهري
معنا څخه یې اړوي او له ښکاره دلالت څخه یې ګرځوي، نو
داسې وګرځي کافر او مشرک مال او سړي مؤمنانوته روا
دي.

دغه راز امام باقلاني، علامه شبلي حنفي، شيخ الاسلام
ابن تیمیه، علامه د ميري او نور و ډېرو عالمانو ویلي دي چې
د پیریانو له موجود والي او مکلفیت څخه انکار کول کفر دی، او
د هغوی له خبرو اترو، قول او تناسل څخه هم انکار کول کفر دی
حکمه دا هر څه په قرآني نصوصو سره ثابت دي.

داخولاڅه کوي چې پيريان ، ملايک او شياطين خبرې
کوي د ساينس په دور کې چې مونږ ژوند کوو ، اوسپنې هم خبرې
کوي او بېلگې يې هم موجود دي چې يوه يې دلته په لنډه توګه
درېژنو :

روبوت:

که څه هم روبوت انساني صنعت او تخنيک دی ، مګر هغه داسې
عيار کړای شوی دی چې کټ مټ د انسان په څېر خبرې کوي ،
پوښتنې کوي او د پوښتنو ځوابونه وايي ، لارښوونې کوي او
خبرتيا ورکوي .

کمپيوټر:

دويمه بېلګه يې کمپيوټر دی . سه له دې چې کمپيوټر
د روبوت په څېر د اوسپنيزو پرنزو مجموعه ده ، مګر که چېرې
باندې پروګرام چلوونکی خطا شي ، نو ورته وايي غلط شوې ، ان
تر دې چې غوصه ورته کوي او د روبوت په شان چلوونکی تهديد
او د ضرورت په صورت کې لارښوونې ورته کوي .

پرځمکه باندې دانسانې ژوند تاریخ

د اسلامي تاريخ پوهانو د څېړنوله مخې پرځمکه باندې
د انسان د مېشت کېدو تاريخ له يو کروړ څخه ډېر کم کلونه ښودلی
دی او لويديځو غير اسلامي څېړونکو بيا ډېر لږ ښودلی
دی، په داسې حال کې چې کمونستان او سیکولرستان د غربيانو
قول داسې قبلوی لکه څرنگه چې مسلمانان آسماني وحې په پټو
سترگو مني.

د امريکا د بنلفانيا په پوهنتون کې د تطبيقي رياضياتو د پرتاليه
نامتو استاد او متخصص پروفیسر جیسن JVN د کائناتو د تاريخ
په اړوند د ۱۹۲۸م کال د مارچ په اوومه نېټه يو رپوټ خپور کړی چې
خلاصه يې داده:

ځمکې په جوړېدو او د هستوګنې له پاره د جوګه کېدو دوه زره ميلونه
(دوه ميليارده، دوه سوه کروړه) کلونه تېر شوي دي.

يعنې له هغه وخت څخه چې الله تعالی ځمکه د هستوګنې جوګه کړې ده
تراوسه پورې دوه زره ميلونه - دوه اربه يادوه ميلارد کلونه پکې تېر شوي دي.

دل مر عمر

داسې اټکل کېږي چې د لمر پر پيدا ايښت او فعاليت باندې تراوسه پورې لس زره ميلیونه (لس مليارده) کلونه تېر شوي دي. او امکان لري چې په همدغه بڼه باندې پرته له دې چې رڼا يې تته شي، يا بېخي ختمه شي، په ميلیونونو کلونو نور هم دوام وکړي.

يعنې له هغه تاريخ څخه چې لمر الله تعالی پيدا کړی دی تراوسه پورې د ساينسي څېړنو په رڼا کې په اټکليزه توگه لس اربو کلونه پېرې تېر شوي دي او د الله تعالی په امر تراوسه خپلې دندې ته داسې دوام ورکوي چې د لس زره ميلیونه کلونو په تېرېدو سره اوس هم دده په دنده کې دېر لږ کمښت هم نه دی راغلی او نه يې په رڼا کې کوم توپير راغلی دی، بلکې لکه څرنگ چې يې د پيدا کېدو په لومړي تاريخ کوم تودوالي، شعاع او رڼا لرله د لس زره ميلیونه کلونو له تېرېدو څخه وروسته اوس هم په هماغه شان تودوالي، شعاع او نور لري. او دا هرڅه د يو قادر او ځواکمن الله تعالی په حکم سره دی، نه کوم تخنيکي پدېزه پکې لگېدلی ده او نه د اوبو له کوم پېم سره کنکشن لري، چې زياتوالی او کموالی پکې راشي.

دلمر سترگي غتوالی

د حُکمې په پرتله د لمر سترگه د حجم په لحاظ درې سوه زره (درې لکه) ځله غټه ده او حُکمک په پلن والي او حجم کې لمر ته دوو مره کوچنۍ ده لکه د سال (ریک) یوه کوچنۍ دانه چې د ټولې حُکمې د کُرې په اندول وږده. یعنې د لمر سترگه د ومره غتوالی لري لکه درې سوه ځلې د حُکمې غتوالی او پلن والی چې وي، چې نظر د لمر سترگې غتوالی ته حُکمک داسې ده لکه چې د حُکمې د غتوالی په پرتله یوه کوچنۍ شکه وي. او دغه د لمر سترگه د هغو دېرش زره میلیونو عظیمو کائناتو له جملې څخه یو عظیم کون کټلی شي چې په کروي فضاء کې چورلېږي او ورسپارل شوې دندې سرته رسوي. دا خبره د نجوم د علم مشهور غربي ماهر او محقق علامه سیریز کړې ده او بیا یې ویلي دي: دغه لمر چې پر مونږ باندې طلوع کوي او راز راز کټې ورڅخه اخلو د هغو دېرش زره عظیمو کائناتو له مجموعې څخه د نورو په پرتله له خپلو نوابو سره یوه کوچنۍ مجموعه ده. او نورې ټولې مجموعې د لمر له سترگې څخه دوو مره غټې دي لکه څرنگ چې زموږ دغه د لمر سترگه له حُکمې څخه غټه او لویه ده، په داسې حال کې چې دواتن

دلري والي له کبله مون ته کوچفہ سکا رپښي .
دلمر د وړانگو (شاعو) اونور
ورحني لگنت

دلمر سترگه هره ورځ په هره دقيقه کې دوه سوه پنځوس (۲۵۰) ميليونه ټنه ماده دخپلو وړانگو اوشعاعو په وزله له لاسه ورکوي چې په مجموعي توگه هره ورځ درې سوه شپته (۳۶۰) زره ميليونه ټنه ماده مصرف کوي .
يعني د الله تعالي دغه عظيم موجود چې مونږ لمر ورته وايو ، دخپلو انوارو اوتجلي ، تودوخي اورنا ورکولو غلو- دانو ، مېوو او شينيلو دودې او پخولو ، ژووته دوتيا- مين دې ورکولو په خاطر په ايکي يوه ورځ کې درې لکه شپته زره ټنه ماده مصرف کوي چې په يوه مياشت کې درې سوه اتلس (۲۴۸) لکه ټنه کېږي . دغه راز په هره مياشت کې دخپلو ميليونه اته لکه ټنه له حساب څخه په يو کال کې يو خلو سينت - شپږ لکه ميليونه ټنه کېږي . او دلمر عمر لس زره ميليونه کلونه دی چې که ددغو ټولو کلونو دلمر درنا لگنت و شپږ شي نو شپږ يې ميلياردونو او اربونو لکو ټنو څه چې کروبو نو لکه ټنو ته رسېږي اوله دومره لوی لگنت سره سره دده په تاو ، رنا او وړانگو کې هيڅ ډول ډېرل کولی هم نه دی زاغلی او اوس هم دخپلې لومړنۍ ورځې په شان

خُلاَنده ، سو خاَنده او نوراني دى ، او د الله تعالى مخلوقا
 راز ساز گته ورڅخه اخلي ، ان تردې چې اوس خو د
 برېښنا د زېرمه کولو مرکزونه هم ورته جوړ کړي شوي
 دي چې هر مرکز يې په ميلياردونو ټنه برېښنا دهرڅه
 لمر له خُلاَنده ټيکلي څخه زېرمه کوي او بيا گټې ورڅخه
 اخلي . او دا دکائناتو د خالق هغه لويه عطيه او نعمت
 دى چې که هر انساني ټوک او پيرياني ټوکونه په ځانگړي
 ځانگړي توگه برېښنايي زېرمه ټولونه هم ورته جوړ کړي
 بيا به هم په هغه ځواک کې يو پوټي کموالي نه وسټلې شي
 او تر قيامته پورې به يې د خپلې لومړۍ ورځې په شان رڼا ،
 خُلا او نودوخه وي چې نور کائنات به په مساويانه توگه
 ورڅخه مستفيد کېږي .

له لمر څخه لوی ستوري

همدې پورتنۍ ياد شوي انگړېز محقق وييلي دي : له لمر څخه
 نور واړه اولوی ستوري هم شته . چې غټ ستوري اود هغوی
 د غټوالي اندازه په لاندې ډول اټکل کړای شوې ده :

د جونل ستوري :

نوموړی محقق وييلي دي : له لمر څخه تر ټولو لوی ستوري
 د جونل ستوري دى ، چې د غټوالي اندازه يې د لمر په نسبت پنځوشت
 ميلونه ځلي زياته ده . او د دغه ستوري رڼا او نور د لمر په نسبت

داسې دې لکه د برېښنا د لویو چراغونو او مشالونو په وړاندې
چې د وړې ډیوې وي .

یعنې د جوزا ستوری په لمرباندې دومره لوی او غټ دی
لکه پنځه ویشت ملیونه ځلې چې د لمر غټوالي فرض کېای شي
او همدغه راز د جوزا په نور کې هم د دنیا له لمرڅخه هډومره
زیاتوالی دی .

له لمرڅخه زیات کوچنی

ستوری

نوموړی پروفیسر ویلي دي : له گردو څخه کوچنی ستوری
«فان مائن» ستوری دی او دهغه د حجم او غټوالي اندازه
د ځمکې په اندول ده .
درېا په لحاظ :

درېا په لحاظ له گردو څخه ټټ او کمزوری ستوری
«وولف» ستوری دی . او هغه داسې چې د دهغه ستوري
نور او رڼا د لمر د نور په پرتله شل ځله کمه ده .
مگر د «وولف» ستوري په خلاف «دورادوس» ستوری
زیاته رڼا لري او دهغه رڼا د لمر په نسبت درېا سوه زره
(درې لکه) ځله زیاته ده .

درېا سرعت :

د لمر د نور چټکتیا او سرعت په یوه ثانیه کې یو سل شپږ اتیا
(۱۸۶) زره میله دی ، او همدغه ډول سیم لرونکی برېښنا هم ده

حُکَ چي پڻ جوهر کي دغه دواړه سره يو دي .

مطلب دا چي د لمر نور او رڼا د دغه عالم چي له هغو کروي اجرامو څخه ډک دی چي په مجموعي توگه ايکي يوه دومره لويه کړه ده چي سل زره ميلیونه کلونه واټن لري. سره له دې چي له دغه لوی والي سره سره په اووه ثانیو کي له حُکَ څخه چورلپړي او دې خبرې ته ترجیح ورکړای شوې ده چي د لمر نور له کروي فضا څخه سل زره ميلیونه کلونه چورلپړي.

د نورو فلکي اجرامو

عمر

د نورو فلکي - آسماني اجرامو عمر د پنځه زره ميلیو سنو کلونو څخه تر لس زره ميلیونو کلونو پورې دی .

نوانگرېز پروفیسور ویلی دی : زه دخپلو مطالعاتو په ترڅ کي دې نتیجې ته ورسېدم چي په حُکَ کي د انسان عمر د حُکَ د عمر په پرتله بېخي ابتدایي دی ، حُکَ چي د حُکَ عمر دوه زره ميلیونه کاله دی ، په داسي حال کي چي د انسان عمر درې لکه کلونه دی . نوله همدې کبه انسان د کائناتو په باره کي په خپل علم او معلوماتو کي د ماشوم حیثیت لري. ټوله پاملرنه يې خپل خوراک ، مسکن ته ده او له نورو عواملو څخه ناخبره دی . که څه هم ددې عصر انسان د نورو کائناتو په هکله څه ناڅه معلومات ترلاسه کړي دي ، مگر دغه

معلومات ڊپرلز او ابتدائي دي .
 انسان علم او پوهه د نورو کائناتو په اړوند هغه
 پړاو نه ده رسېدلي څومره چې لازمه او مناسبه ده .
 کېدای شي چې انسان هم په ځمکه کې دومره عمر وکړي
 لکه څومره چې د ځمکې عمر دی ، يعني دوه زره ميلیونه
 کلونه او راتلونکي انسانان د اوسنيو انسانانو په پرتله
 به دې اړوند زیات پیاوړی او ځواکمن وي . (۱)

(۱) تفسیر مراغي، شپږم ټوک، دکهف سورت پای، ۲۷-۲۸-۲۹ مخونه.

پايڅوړ

د کتاب د بېلابېلو څپرکو بحثونو نچوړ د خپلې ليکنې په پايله څوړ کې درلو لوستونکو ته په لاندې ډول وړاندې کوم:

① ژبه يوه ټولنيزه پدیده نه ده او د اسلام د مقدس دين د ايدېا لوړې له حکم سره سم ټولې ژبې الله تعالی پيدا کړې دي. او دا چې وخت په وخت بشري ټولنو او يا پېريانو په خپلو ژبې د دوی کوم نوښتونه راوړي د اهم د الله تعالی له پلوه د هغه دور کې شوي استعدادونه په نوسه دي چې الله تعالی ځينو ټوکونو ته ورکړي دي او يا يې ورکوي. او لکه څرنگه چې ترقيامته پورې د ژبو پيداينه دوام لري او پای ته رسيدلی نه دي، دغه استعدادونه او نوښتونه هم دوام لري او چاته چې الله تعالی غواړي هغه ته يې ورکوي.

② د ژبو ویش د بشري نړۍ په مختلفو قومونو کې د الله تعالی له غوښتنې او رضامندی سره سم شوی دی او له دې څخه وروسته به هم کېږي. په دې کې د انسان د اختيار او واکمنۍ دخل نشته. او دا چې ځينې ملتونه

خپلې ژبې بدلوي دا هم د تقدیر مسئله ده او همدغه
ډول ورته لیکل شوي وي. هيڅوک هم په دې اړوند
خپل چاري نه دي.

③ له عربي ژبې څخه پرته چې په نصوصو سره
په فضيلت ثابت دی، بليو ژبه هم پر بلې باندې
غوره والی او فضيلت نه لري، ځکه چې ټولې ژبې د الله
تعالی پيداينست او خلقت دی او د اسلامي شريعت له نظر
په عجمي ژبو کې هغه ژبې چې پرې غوره اوله نور وڅخه
افضلې دي چې اسلامي دعوت او قرآن او د نبوي سنن
د خپرونې له پاره زياته استخدام شوې وي او د بشریت
په پنځيزه او سمه لارښوونې کې یې له نورو زياته ونډه
اخیستلې وي.

④ د لیک تاریخ پنځه زره کلن نه دی، بلکې له کړدو
کائناتو څخه دمخه و او هغه داسې چې کله الله تعالی د
کائناتو د پيداينست اراده و فرمايله نو: نبی کریم صلی الله
عليه وسلم په حديث شريف کې فرمايلي چې له کړدو څخه
لومړی یې قلم پيدا کړ او بیا یې ورته و فرمايل: وليکه!
قلم وويل: ای الله څه وليکم؟ ورته وېي فرمايل: د مخلوقاتو
مقادير وليکه. او بيا قلم د الله تعالی له حکم سره سم د کړدو
مخلوقاتو تقدیرونه وليکل. د وسعت او حجم له نظر
دهغوی د نډې او عمرونه، دهغوی گټې او حکمتونه، د

هغوی علویت او سفلویت یا په بل عبارت: لاهوتی،
 ناسوتی او د دواړو تر مینځ او سول او داسی نور .
 وعن عباده بن الصامت رضی الله عنه، قال: قال
 رسول الله صلى الله عليه وسلم: « إن أول ما خلق الله
 القلم . ثم قال له: اكتب ، فجرى في تلك الساعة بما
 هو كائن الى يوم القيامة » (۱)

(رواه احمد وابوداؤد والترمذي)

دویم قلم پر سینو دی چې لیک پرې کوي او هغوی ته
 الله تعالی د انسانانو، پریانو او حیواناتو د اړتیاو، احوالو،
 عمرونو او د بنیادم د اعمالو د لیکلو دنده سپارلې ده، او
 د الله تعالی له حکم سره سم ورته سپارل شوې امور په هغو
 دفترونو کې لیکي چې په دې اړوند ورسره دی.
 درېم د انسانانو قلم دی چې لیکل پرې کوي. څوک ګور
 لیکنې پرې کوي او څوک عبثیات او چټي لیکنې پرې کوي
 څوک د رحمن الله تعالی له حکم سره سم خپل قلم چلوي او څوک
 د طاعت د خوشالتیا او د شیطان په دیکته سره لیکنه کوي
 څوک له فطرت سره سم لیکل کوي او څوک د خپل پنځ په خلاف
 لیکل کوي.

(۱) البطلایه والنهایه، ج اول، ص ۸، د مسند احمد او ترمذی مروی حدیث

(۲) تفسیر قرطبي، ج ۱، ص ۸۲، جز ۲۰.

په هر صورت امام قرطبي رحمه الله عليه د ليکلو تاريخ
 او قلم په همدغو درې ډولونو ښودلی دی او دغه درې واړه
 قلمونه او ددوی د ليکلو تاريخ پنځه زره کلونه څه چې له ډېرو
 مودو څخه پخوانی دی او هغه داسې چې لومړی قلم او دهغه
 ليک خوله کړېونو کلونو څخه هم پخوانی دی او دهغه تاريخ
 صرف الله تعالى ته معلوم دی، ځکه چې د حکمې د پيدايښت
 تاريخ دوه سوه زره ميليونه کلونه دی، نو د قلم پيدايښت او دهغه
 د ليکني تاريخ خو ډېر پخوانی دی.

دغه راز دويم ډول قلم، يعنې د پريښتو د قلم تاريخ
 هم ډېر پخوانی دی او دهغه خلقت او د ليکلو د تاريخ علم
 يوازې الله تعالى ته دی، د بشر د څېړنو په وس کې نشته،
 چې معلوم يې کړي.

دغه راز درېم ډول يعنې انساني قلم اولیک تاريخ
 هم پنځه زره کلن نه دی، بلکې درې سوه زره کلونه پخوانی
 دی اوله بابا آدم سره سم مينځته راغلی دی، او د کمونستانو،
 ملحدينو او نورو د غير اسلامي عقيدې خاوندانو د انظر بيه
 همرا، کورنۍ ده چې وايي: د ليک پر تاريخ صرف پنځه زره
 کلونه تېر شوي دي.

⑤ بله دا چې د لکونو کلونو پخوانی انسان وحشي نه و
 بلکې د بشري تمدن، بشري تهذيب، بشري ثقافت او
 ادب بنسټ کېښودونکي هماغه لومړني انسانان دي اوله.

هغوی خنځه وروسته بشریت صرف حیثی نوسبتونه او
تطورات پکې راوستلي دي، وده یې ورکړې ده اوبس.
بښت اښودونکی دهرصناعت هغوی دی نو هغوی ته
وحشي ويل نه یوازې دا چې نمک حرامی ده، بلکې بواح
کفر دی، حکم چې دگړدو مشروع منعونو

چې لیک هم پکې شامل دی، ایجادونکي
اورا مینځ ته کوونکي انبیاء علیهم الصلوٰة والسلام وو.

⑥ د لیک لوست توري او الفباء د لومړي قلم له مینځته
راتلو او پیدایښت سره سم مینځته راغلې وه اوبیا د حضرت
آدم علیه السلام په حکم کې له مشت کېدو سره یوځای پیداشوی
او د الله تعالی له پلوه پرې نازل شوی وو. د الحادي او -
غیراسلامي عقاید و د خاوندانو دا خبره درواغ ده چې والي
الفباء وروسته ایجاد شوی ده. اولکه چې مونږ د مخه به
حدیث شریف سره ثابت کړه چې الفباء په آدم علیه السلام باندې
په ځانگړي محیفه کې نازل شوي وو.

⑦ شعور پر ماده باندې وړاندې والی لري، شعور اصل
دی او ماده فرع ده. او په دې اړونده د لایل په دې
کتاب کې د همدې عنوان لاندې په تفصیل سره راغلي دي، چې
دهغو په رڼا کې د ملحدینو دا خبره بې اساسه او تېر استوګنې
ده چې والي : ماده پر شعور باندې مقدمه ده، د دوی
دا خبره په علمي دلائلو سره رد کړای شوې ده.

د شعور په هکله د کمونستانو او ملحدینو دا خبره هم
احمقانه ده چې وایي شعور صرف او صرف د انسان خاصیت
دی. ځکه چې شعور په څارویو او نور وژوو کې هم شته چې
دهغه پېوزله هغوی له مهلکانو څخه ځان ژغوري. په دې
هکله هم ددې کتاب په متن کې په تفصیل سره دلایل بیان
شوي دي.

⑧ اتمه او وروستۍ خبره داده چې ملحدین اوه غیر-
اسلامي عقاید وځاوندان وایي: شعوري غزون د اشارو
پر ځای مینځته راتلل انساني خاصیت دی. دا خبره هم بېخي
غلطه ده. د اسلام د سپېڅلي دین د هدایاتو په رڼا کې
هر مسلمان ته پکار دي چې پردې باندې گروهمن وي چې
شعوري آوازونه د پرېښتو هم دي او د پیر یانو هم دي او
د دغود وارو عالمونو موجود والی په عقل سره نه بلکې په
نقل سره دی.

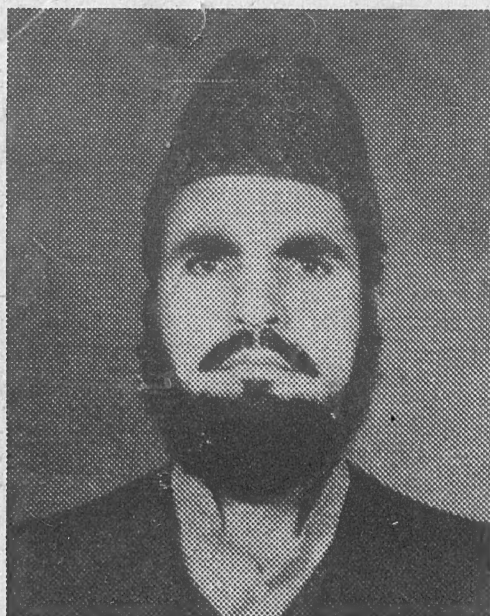
د پیر یانو او ملائیکو له وجود څخه انکار کول په شریعت
کې داسې دي لکه له الله تعالی څخه او له قیامت څخه انکار کول.
لکه څرنگه چې دهغو د وارو په انکار سره منکر د اسلامي شریعت
په حکم کافر کېږي، د غدراز د ملائیکو او پیر یانو له وجود
څخه انکار کول هم کفر دی، ځکه چې د دغود وارو وجود هم
په قرآن او نبوي سنتو سره ثابت دی، له همدې کبله د اسلامي
امت د علماؤ دا جماع په اتفاق سره د پیر یانو او پرېښتو له وجود

څخه انکار کول کفر دی .

دغه راز د پریښتو او پیریانو خبرې کول هم په قرآن
کریم سره ثابت دی . له انبیاءو سره د پریښتو مکالمې
په قرآن او حدیثو کې راغلې دي . له حضرت موسیٰ^(ع)، حضرت
آدم^(ع)، حضرت ابراهیم^(ع) او د هغه له بی بی سره او له خاتم النبیین
حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره د حضرت جبرائیل
او حضرت عزرائیل علیهما السلام خبرې اترې کول . په
قرآن کریم او نبوی احادیثو کې په تکرار سره ذکر شوي
دي .

دغه راز د پیریانو آوازونه او خبرې کول هم په قرآن
کریم او احادیثو کې راغلې دي . د قرآن کریم د "جن سورې"
او د احقاف سورې دواړه پر دې باندې شاهدي کوي .
او په احادیثو کې د هغوی هاغه خبرې ذکر دي چې له
نبی کریم صلی الله علیه وسلم او اصحابو کرامو سره یې په
مختلفو وختونو کې په مختلفو موضوعاتو کې کېدې
دي .

نو په همدې اساس دا خبره د شریعت خلاف ده
چې شعوري آوازونه د انسان خصوصیت دی ، ځکه چې
دغه خبره هیڅ مسلمان نه کوي ، بلکې د کمونیزم د غیر انساني
او وحشي مسلک د طاغوت او الحادي مفروضو منونکي یې
کوي ، خو بشریت له خپل پنځیز او اصلي مسیر څخه منحرف

د مصنف چاپ شوي کتابونه

تالیف	۱- قدوة الاحکام ، حدیث
تالیف	۲- اسلامی اقتصادی نظام
تالیف	۳- اسلامی قیادت
تالیف	۴- د کمونیزم سره بریدکی
تالیف	۵- کا جی بی
تالیف	۶- جهاد او غنیمت برنده جایزه
تالیف	۷- د جهاد اداب
تالیف	۸- ناروا دودونه او...
تالیف	۹- اخوان المسلمین
تالیف	۱۰- تلپاتی ژوندی
تالیف	۱۱- حج او عمره
تالیف	۱۲- د روزي احکام
تالیف	۱۳- سی آی ای
تالیف	۱۴- برمیال شهید
تالیف	۱۵- د فلسطین مستعمره کول...
تالیف	۱۶- هجرت او مهاجر
تالیف	۱۷- غازی
تالیف	۱۸- ترجمان الحق
تالیف	۱۹- فکری استعمار
تالیف	۲۰- افغانستان بعد تداخل الروس
تالیف	۲۱- په اسلام کې د حزب جوړولو حکم
تالیف	۲۲- د سلام شرعی اداب
تالیف	۲۳- د میره او ښځې یو پر بل حقوق
تالیف	۲۴- اسلامی حجاب
تالیف	۲۵- استیذان
تالیف	۲۶- ناروا خون
تالیف	۲۷- د حدیث پوهنې اصول
تالیف	۲۸- د محمد بن عبدالوهاب اصلاحی...
تالیف	۲۹- یواسیر او د هغوی علاج
تالیف	۳۰- درشل
تالیف	۳۱- انجنیر احمد شاه سوانح
تالیف	۳۲- د سناتور غلام سخی خان سوانح
تالیف	۳۳- د افغانستان ملت ظاهر شاه...
تالیف	۳۴- د ژبو او لیک اسلامی تاریخ
تالیف	۳۵- حماس با د انتفاضه تحریک
ترجمه	۳۶- ابن کثیر ۱۰ ټوک
ترجمه	۳۷- اسلامی تعذیب او تړون
ترجمه	۳۸- کتاب التوحید
ترجمه	۳۹- زیارة القبور
ترجمه	۴۰- د نبی کریم (ص) لمونځ
ترجمه	۴۱- له مسلمانانو ښځو څخه...
ترجمه	۴۲- اسلامی حکومت
ترجمه	۴۳- فضل الاسلام
ترجمه	۴۴- اصحاب صفه
ترجمه	۴۵- صحیح عقیده
ترجمه	۴۶- شعب الایمان
ترجمه	۴۷- المآثورات
ترجمه	۴۸- اتباع الرسول
ترجمه	۴۹- رساله تعلیم
ترجمه	۵۰- عقاید
ترجمه	۵۱- کتاب الکبائر
ترجمه	۵۲- د ابن باز جهادی فتوی
ترجمه	۵۳- پر ستو عمل فرض دی
ترجمه	۵۴- عکس او تصویر د اسلام...
ترجمه	۵۵- د حج او عمرې مسایل

چاپ : دانش کتابخانه ، دهکي نعلبندی قصه خوانی